

# WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA FINANSE OSOBISTE

Anna M. Korzeniowska  
Joanna Rutecka-Góra  
Magdalena Swacha-Lech  
Krzysztof Waliszewski



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

# **WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA FINANSE OSOBISTE**

Anna M. Korzeniowska  
Joanna Rutecka-Góra  
Magdalena Swacha-Lech  
Krzysztof Waliszewski



Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu  
Wrocław 2023

Recenzja naukowa

*Iwona Dorota Czechowska*

Redakcja wydawnicza

*Dorota Pitulec*

Korekta

*Barbara Łopusiewicz*

Skład i łamanie

*Beata Mazur*

Projekt okładki

*Beata Dębska*

Na okładce wykorzystano zdjęcie z zasobów 123 Royalty Free

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).

Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>



ISBN 978-83-67400-47-3

DOI 10.15611/2023.47.3

*Cytuj jako:* Korzeniowska, A. M., Rutecka-Góra, J., Swacha-Lech, M. i Waliszewski, K. (2023). *Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Anna M. Korzeniowska ORCID: [0000-0001-9809-5260](https://orcid.org/0000-0001-9809-5260)

Joanna Rutecka-Góra ORCID: [0000-0002-2509-8599](https://orcid.org/0000-0002-2509-8599)

Magdalena Swacha-Lech ORCID: [0000-0003-0129-2968](https://orcid.org/0000-0003-0129-2968)

Krzysztof Waliszewski ORCID: [0000-0003-4239-5875](https://orcid.org/0000-0003-4239-5875)

# Spis treści

Wstęp.....	5
Wykaz skrótów .....	9
<b>1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19 .....</b>	<b>10</b>
1.1. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych przed pandemią .....	10
1.2. Wsparcie publiczne łagodzące skutki pandemii .....	15
1.3. Dochody i wydatki gospodarstw domowych w czasie pandemii.....	19
1.3.1. Zmiany w wielkości i strukturze dochodów gospodarstw domowych .....	19
1.3.2. Zmiany w wielkości i strukturze wydatków gospodarstw domowych .....	23
1.3.3. Subiektywna ocena sytuacji gospodarstw domowych .....	26
1.4. Zmiany w nastrojach konsumentów pod wpływem pandemii COVID-19.....	27
<b>2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19.....</b>	<b>31</b>
2.1. Poziom nadwyżki finansowej w budżetach gospodarstw domowych i zmiany stopy oszczędności .....	31
2.1.1. Zmiany wartości oszczędności brutto w sektorze gospodarstw domowych.....	31
2.1.2. Zmiany stopy oszczędności gospodarstw domowych .....	33
2.2. Zmiany w strukturze aktywów finansowych .....	35
2.3. Motywy oszczędzania i poziom oszczędności .....	42
<b>3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19 .....</b>	<b>46</b>
3.1. Kształtowanie się dochodów i wydatków gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19 a ich potrzeby kredytowo-pożyczkowe .....	46
3.2. Finansowanie potrzeb konsumpcyjnych .....	51
3.3. Finansowanie potrzeb mieszkaniowych .....	60
3.4. Problem złych długów i upadłości konsumenckiej .....	62
<b>4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19.....</b>	<b>67</b>
4.1. Bankowość internetowa i mobilna .....	67
4.2. <i>E-commerce</i> .....	70

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

4.3. Płatności – przejście od gotówki w kierunku innowacyjnych rozwiązań bezgotówkowych, PayTech.....	76
4.4. FinTech – aplikacje PFM, <i>robo-advice</i> .....	86
Zakończenie .....	91
Bibliografia.....	96
Spis rysunków.....	101
Spis tabel .....	103
Notki o autorach .....	104
Abstract.....	105

# Wstęp

Pandemia wywołana wirusem SARS-CoV-2 jest jednym z „czarnych łabędzi” dla gospodarki światowej w XXI wieku. W przeciwieństwie do wcześniejszych epidemii spowodowanych wirusami SARS, tym razem choroba rozpowszechniła się na całym świecie. Początki pandemii zaobserwowano pod koniec 2019 r. w chińskim Wuhan, ale już w lutym 2020 r. choroba pojawiła się w Europie, a na początku marca dotarła do Polski. Szybkie rozprzestrzenianie się choroby i wysoka śmiertelność, przy braku zwalczających ją leków, zmusiły rządy poszczególnych krajów do silnych reakcji. Wprowadzono ograniczenia w przemieszczaniu się osób fizycznych. Placówkom oświatowym, administracji publicznej i wielu innym branżom nakazano przejście w tryb pracy zdalnej. Znacząca grupa podmiotów musiała całkowicie wstrzymać prowadzenie działalności gospodarczej (*lockdown*), np. w branży hotelarskiej i wellness, kulturalno-rozrywkowej i turystycznej, podczas gdy inne podmioty mogły ją prowadzić w ściśle ograniczony sposób, np. przedsiębiorstwa branży gastronomicznej mogły oferować produkty wyłącznie „na wynos”. W okresie pandemii niektóre rodzaje działalności uzyskały dodatkową szansę rozwoju, jak chociażby branże usług kurierskich czy informatycznych, a także produkcja środków ochrony osobistej, np. maseczek, na które lawinowo wzrósł popyt.

Zmiany w funkcjonowaniu gospodarki i sposobie wykonywania pracy doprowadziły do powstania nowych zjawisk, a także wzmocniły i przyspieszyły niektóre z obserwowanych już wcześniej trendów, jak chociażby proces digitalizacji usług. Pandemia zmieniła nie tylko gospodarkę, ale także społeczeństwo, w tym zachowania gospodarstw domowych, wpływając m.in. na możliwości i sposoby generowania dochodów oraz rodzaje i poziom ponoszonych wydatków, a także poziom i kierunki zagospodarowania oszczędności.

Finanse osobiste w czasie pandemii COVID-19 w Polsce zostały poddane oddziaływaniu wielu czynników, które w momencie pojawienia się miały potencjalnie negatywny wpływ na sytuację finansową gospodarstw domowych. Wśród tych czynników można wyróżnić te o charakterze: makroekonomicznym, prawnym, technologicznym, społecznym, a nawet psychologicznym. Ograniczenia wpływające na popyt krajowy oraz zamknięcie granic zmusiły przedsiębiorstwa do zmniejszenia skali prowadzonej przez nie działalności i zmniejszenia popytu na pracę, co w połączeniu z wdrożonymi przepisami ograniczającymi działalność wielu branż i *lockdownem* przekładało się na potencjalne zmniejszenie dochodów realnych gospodarstw domowych.

*Lockdown* i narodowa kwarantanna spowodowały, że pandemia wpłynęła również na sferę społeczną, zmieniając relacje między ludźmi z osobistych na zdalne, oparte na kontak-

tach telefonicznych i programach komputerowych umożliwiającym synchroniczne na odległość. W tym kontekście pandemia przyspieszyła o kilka lat transformację gospodarki z tradycyjnej w kierunku cyfrowej, która została już zapoczątkowana wcześniej w warunkach Gospodarki 4.0. Okres pandemii ujawnił także skalę wykluczenia cyfrowego polskiego społeczeństwa, zwłaszcza wykluczenia w zakresie wyposażenia w sprzęt komputerowy, a przez to skalę wykluczenia z uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym w zmienionych warunkach, w tym nauki i pracy zdalnej oraz wykluczenia finansowego.

Zakazy zgromadzeń i ograniczenie liczby osób uczestniczących w imprezach, w tym w spotkaniach rodzinnych, wymusiły zmiany w zachowaniach społecznych. Część tych zmian wywarła wpływ na strukturę wydatków gospodarstw domowych w okresie pandemii – już i tak ograniczonych ze względu na wymuszony lockdownami brak podaży określonych produktów i usług.

Równocześnie pojawiające się trudności i ograniczenia spowodowały rozwój rozwiązań alternatywnych dla dotychczas preferowanych produktów, usług i kanałów dystrybucji. Znacznie wzrosło wykorzystanie płatności bezgotówkowych i *e-commerce*. Odpowiedzią na zagrożenie dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe były programy pomocowe oraz inne rozwiązania oferowane pracodawcom i pracownikom.

Niewątpliwie pandemia COVID-19 wpłynęła na finanse osobiste Polaków. W tym kontekście celem przyświecającym powstaniu monografii było zbadanie zmian zachowań gospodarstw domowych w obszarze finansów osobistych w okresie pandemii. Finanse osobiste (*personal finance*) są tą częścią dyscypliny ekonomii i finansów, która współcześnie zyskuje coraz bardziej na znaczeniu i staje się przedmiotem zainteresowania nie tylko teoretyków tworzących nowe koncepcje i teorie zachowań konsumentów na rynku usług finansowych, ale również praktyków, a szczególnie instytucji finansowych, bankowych i pozabankowych, świadczących usługi finansowe klientom indywidualnym (Waliszewski, 2014). Mają także związek z innymi dziedzinami nauki, przenikając się m.in. z naukami socjologicznymi, demografią, psychologią i naukami prawnymi (Korzeniowska, 2021, s. 24). Zgodnie z definicją opracowaną przez B. Świecką (2014) w niniejszej monografii finanse osobiste rozumiane są jako finanse osobiste *sensu largo*, oznaczając pozyskiwanie, wydatkowanie, oszczędzanie i inwestowanie środków finansowych przez członków gospodarstw domowych.

Podjęte przez autorów rozważania mają na celu znalezienie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Czy ograniczenia związane z pandemią COVID-19 wpłynęły negatywnie na sytuację finansową gospodarstw domowych?
2. Jaki był wpływ pandemii na koniunkturę konsumencką?
3. W jaki sposób zmieniły się oszczędności gospodarstw domowych pod wpływem pandemii?
4. Jakie były teoretyczne uwarunkowania decyzji pożyczkowo-kredytowych w czasie pandemii COVID-19?
5. Jakie były trendy na rynku kredytów i pożyczek konsumpcyjnych, a także na rynku kredytów mieszkaniowych w dobie pandemii COVID-19?

6. Czy wszystkie segmenty rynku pożyczkowo-kredytowego w tym samym stopniu odczuły negatywny wpływ pandemii COVID-19?
7. Czy w okresie pandemii COVID-19 zwiększyła się skala upadłości konsumenckiej?
8. Czy pandemia COVID-19 wpłynęła na korzystanie z bankowości internetowej i mobilnej?
9. Jaki był wpływ pandemii COVID-19 na zmiany w zachowaniach konsumenckich i rozwój *e-commerce*?
10. Czy w okresie pandemii COVID-19 nastąpił wzrost popularności bezgotówkowych form płatności oraz innowacyjnych rozwiązań oferowanych przez firmy FinTech?

W nawiązaniu do postawionych pytań badawczych cele szczegółowe monografii stanowią:

- 1) identyfikacja rządowych programów pomocowych odnoszących się do finansów osobistych,
- 2) ocena zmian w wartości i strukturze dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych, jakie nastąpiły w wyniku pandemii COVID-19,
- 3) weryfikacja wpływu pandemii COVID-19 na wielkość i strukturę oszczędności gospodarstw domowych,
- 4) identyfikacja zmian w finansowaniu potrzeb konsumpcyjnych i mieszkaniowych, tj. w zachowaniach kredytowo-pożyczkowych gospodarstw domowych w okresie pandemii COVID-19,
- 5) określenie zmian w zachowaniach konsumenckich ukierunkowanych na wykorzystanie nowoczesnych technologii w finansach w okresie pandemii COVID-19.

Niniejsza monografia składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, z których każdy odnosi się do określonego obszaru finansów gospodarstw domowych, oraz zakończenia. Autorzy zwrócili uwagę szczególnie na zmiany w dochodach i wydatkach, strukturze oszczędności, poziomie i celach zadłużenia oraz w dostępie do instrumentów płatniczych i w ich stosowaniu, a także na wpływ nowoczesnych technologii, w tym technologii finansowych (FinTech), na zarządzanie finansami osobistymi.

W rozdziale pierwszym opisano programy rządowe zastosowane w trakcie trwania pandemii, których celem było ustabilizowanie sytuacji finansowej gospodarstw domowych, w tym wsparcie tych gospodarstw, które najsilniej odczuwały skutki wdrażanych zakazów prowadzenia działalności gospodarczej. Dokonano w nim także analizy zmian wielkości i struktury dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych, porównując rzeczywistość pandemiczną z latami ją poprzedzającymi. Przeanalizowano poziom dochodów rozporządzalnych i wydatków w podziale na grupy dochodowe i podstawowe typy gospodarstw domowych. Zwrócono również uwagę na samoocenę sytuacji finansowej przez gospodarstwa domowe i kształtowanie się wskaźników koniunktury konsumenckiej, co pozwoliło na porównanie subiektywnych i faktycznych zmian odczuwanych w zakresie dochodów i wydatków w sektorze gospodarstw domowych.

Rozdział drugi zawiera analizę struktury aktywów finansowych posiadanych przez gospodarstwa domowe przed kryzysem pandemicznym i w trakcie jego trwania. Ocenie poddano zmiany wartości aktywów finansowych gospodarstw domowych w reakcji na pandemię



i dynamiczną sytuację na rynku finansowym. Zbadano zmiany stopy oszczędzania gospodarstw domowych w Polsce w relacji do PKB i dokonano porównania jej kształtowania się ze stopą oszczędzania w krajach UE. W okresie wysokiego potencjalnego ryzyka wywołanego pandemią gospodarstwa domowe podejmowały wiele gwałtownych i nieprzemyślanych decyzji dotyczących posiadanych aktywów, co skutkowało licznymi i znacznymi zmianami w strukturze ich aktywów finansowych. Temu aspektowi finansów gospodarstw domowych poświęcono szczególną uwagę, uwzględniając także zmiany dotyczące długoterminowych oszczędności i planów emerytalnych. Rozdział kończy ocena zmian w postawach i motywach oszczędzania, którymi kierują się gospodarstwa domowe w Polsce.

Rozdział trzeci poświęcony został zagadnieniom związanym z finansowaniem potrzeb przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19. Na wstępie zaprezentowano potencjalne możliwości wpływu pandemii na dochody oraz wydatki gospodarstw domowych oraz ich skutki, ukazując cztery możliwe warianty wyznaczające warunki brzegowe dla zadłużania się gospodarstw domowych. W dalszej części rozdziału scharakteryzowano tendencje w zakresie wykorzystania bankowych i pozabankowych produktów finansowania konsumpcji. Analizie poddano kredyty gotówkowe, kredyty ratalne, limity w ROR, karty kredytowe, a także pożyczki pozabankowe. Zbadano także finansowanie potrzeb mieszkaniowych. Rozdział zamykają rozważania dotyczące problemu złych długów oraz upadłości konsumenckiej.

Rozdział czwarty zadedykowany został zagadnieniom związanym z wpływem pandemii COVID-19 na rozwój nowoczesnych technologii w finansach osobistych. Na wstępie scharakteryzowano trendy w wykorzystaniu bankowości internetowej i mobilnej. Jak dowiedziono, obawa o własne zdrowie oraz przejście w kierunku rozwiązań zdalnych w różnych dziedzinach życia nie pozostały bez wpływu także na wybory w sferze bankowości. Kolejną część rozdziału poświęcono rozwojowi *e-commerce*. Ukazano zarówno wzrost udziału osób, które dokonały zakupów przez internet, jak i wzrost liczby sklepów internetowych oraz wartości rynku *e-commerce*. Wskazane zostały również najważniejsze motywy skłaniające Polaków do wyboru zakupów w internecie. Analizą objęto także zmiany w obszarze płatności. Dowiedziono, iż w czasie pandemii COVID-19 Polacy coraz częściej odchodzili od używania gotówki w kierunku rozwiązań bezgotówkowych. Ostatni punkt rozdziału czwartego poświęcony został z kolei zagadnieniom związanym z podmiotami FinTech. Szczególną uwagą objęto aplikacje PFM oraz automatyczne doradztwo finansowe (*robo-advice*).

Przeprowadzona w niniejszej monografii szeroka analiza finansów osobistych gospodarstw domowych w Polsce w okresie pandemii COVID-19 dostarcza cennych informacji w obszarze zmiany sytuacji finansowej, zachowań i postaw Polaków. Dowodzi także, że nagle i z definicji negatywne zjawiska oddziałują na społeczeństwo i gospodarkę wielotorowo. Nie tylko powodują lęk, niepokój, a także chwilowy chaos, lecz mogą również przyspieszać pożądane zmiany zachowań i postaw oraz dostarczać impulsów do szybszych zmian technologicznych i gospodarczych.

## Wykaz skrótów

BIK	– Biuro Informacji Kredytowej
BNPL	– ang. <i>buy now, pay later</i> , płatność opóźniona
BWUK	– bieżący wskaźnik ufności konsumenckiej
CPI	– ang. <i>consumer price index</i> , wskaźnik zmiany cen dóbr i usług konsumpcyjnych
DFE	– dobrowolne fundusze emerytalne
EBC	– Europejski Bank Centralny
ePUAP	– elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej
FK	– Federacja Konsumentów
FRRF	– Fundacja Rozwoju Runku Finansowego
FUS	– Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
GS	– ang. <i>Global Consumer Survey</i>
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
IGE	– Izba Gospodarki Elektronicznej
IKE	– indywidualne konta emerytalne
IKZE	– indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego
IRG SGH	– Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej
KNF	– Komisja Nadzoru Finansowego
MPKK	– maksymalne pozaodsetkowe koszty kredytu konsumenckiego
NBP	– Narodowy Bank Polski
NFC	– ang. <i>Near Field Communication</i> , komunikacja bliskiego zasięgu
OFE	– otwarte fundusze emerytalne
PFE	– pracownicze fundusze emerytalne
PIN	– ang. <i>Personal Identification Number</i> , osobisty numer identyfikacyjny
PKB	– produkt krajowy brutto
PPE	– pracownicze programy emerytalne
PPK	– pracownicze plany kapitałowe
ROR	– rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy
RPP	– Rada Polityki Pieniężnej
TPP	– ang. <i>third party provider</i> , podmiot trzeci świadczący nowe usługi dostępu do rachunku wynikające z dyrektywy PSD
UE	– Unia Europejska
UOKiK	– Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
WHO	– ang. <i>World Health Organisation</i> , Światowa Organizacja Zdrowia
WIG	– Warszawski Indeks Giełdowy
WWUK	– wyprzedzający wskaźnik ufności konsumenckiej
ZBP	– Związek Banków Polskich
ZPP	– Związek Przedsiębiorców i Pracodawców

# 1

## Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

W rozdziale oceniono, jak zmieniły się dochody i wydatki gospodarstw domowych w początkowym okresie pandemii COVID-19. Analiza wykazała, że sytuacja gospodarstw domowych się nie pogorszyła – ich dochody rozporządzielne rosły zarówno w 2020, jak i w 2021 roku, a wydatki zostały ograniczone, zwłaszcza w pierwszym roku pandemii. Zamknięcie wybranych branż spowodowało natomiast zmiany w strukturze konsumpcji – wzrosły wydatki na usługi komunikacyjne, a zmniejszyły się wydatki na transport, w tym na dojazdy do pracy i szkół oraz na podróże. Pomimo występujących trudności będących efektem pandemii pracodawcy i pracownicy szybko dostosowali się do nowej rzeczywistości, a większość z wdrożonych rozwiązań w zakresie pracy zdalnej będzie wykorzystywana także po ustaniu pandemii. Co ciekawe, pandemia nie spowodowała spadku subiektywnej oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych, a wskaźnik koniunktury konsumenckiej szybko wracał do poziomów sprzed pandemii po zniesieniu ograniczeń w działalności gospodarczej i funkcjonowaniu społecznym.

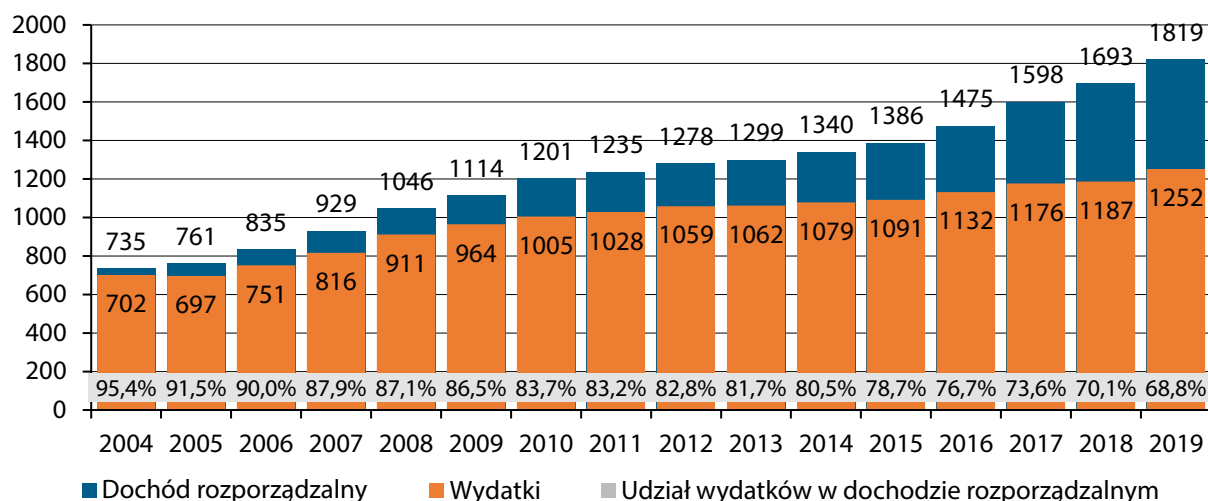
### 1.1. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych przed pandemią

Gospodarstwa domowe tworzą osoby razem mieszkające i wspólnie się utrzymujące<sup>1</sup>. W Polsce na koniec 2019 roku funkcjonowało 14,6 mln gospodarstw domowych<sup>2</sup>, z czego 3,6 mln stanowiły gospodarstwa jednoosobowe. W latach poprzedzających pandemię sytuacja finansowa gospodarstw domowych systematycznie się poprawiała – dochody i wydatki rosły, a relatywnie wolniejszy wzrost tych drugich pozwalał na generowanie coraz większej nadwyżki finansowej. W 2019 roku przeciętny miesięczny dochód rozporządzielny na osobę w gospodarstwie domowym w Polsce wyniósł 1819 zł i był realnie wyższy o 5% od przeciętnego dochodu w roku wcześniejszym. Przeciętne wydatki na osobę wyniosły natomiast 1252 zł i były realnie wyższe o 3,1% od wydatków w roku poprzednim (rys. 1.1), co oznaczało generowanie nadwyżki finansowej przeciętnie na poziomie 567 zł na osobę.

<sup>1</sup> Ustawa z 2 grudnia 1999 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2002 r., Dz.U., nr 1, poz. 1.

<sup>2</sup> GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 r.*, Warszawa 2020.

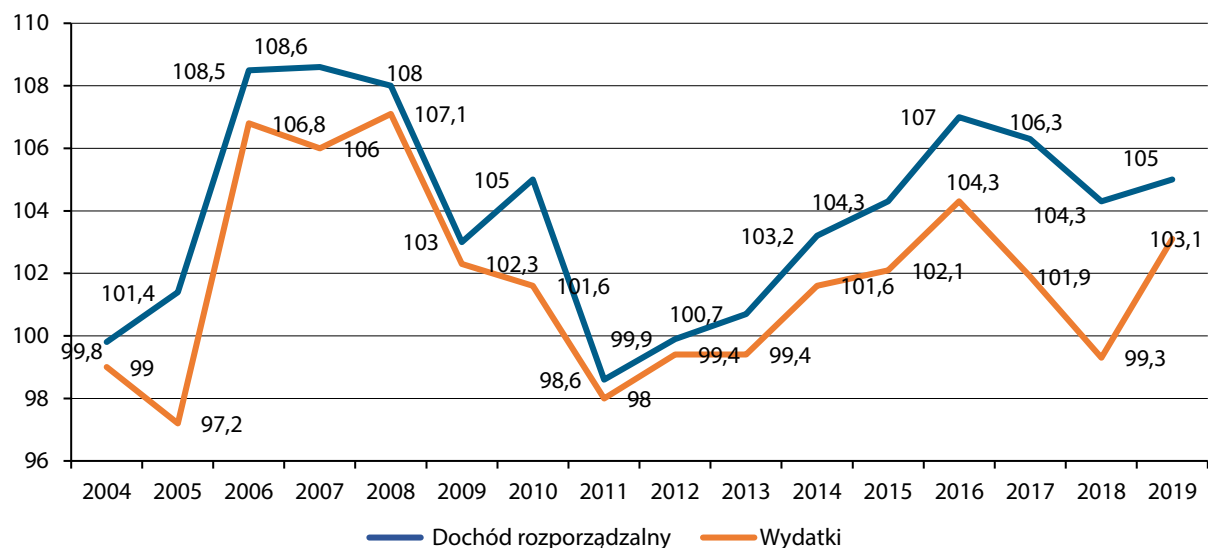
## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 1.1.** Poziom przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych oraz udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym w latach 2004-2019 (w zł)

Źródło: GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2021.

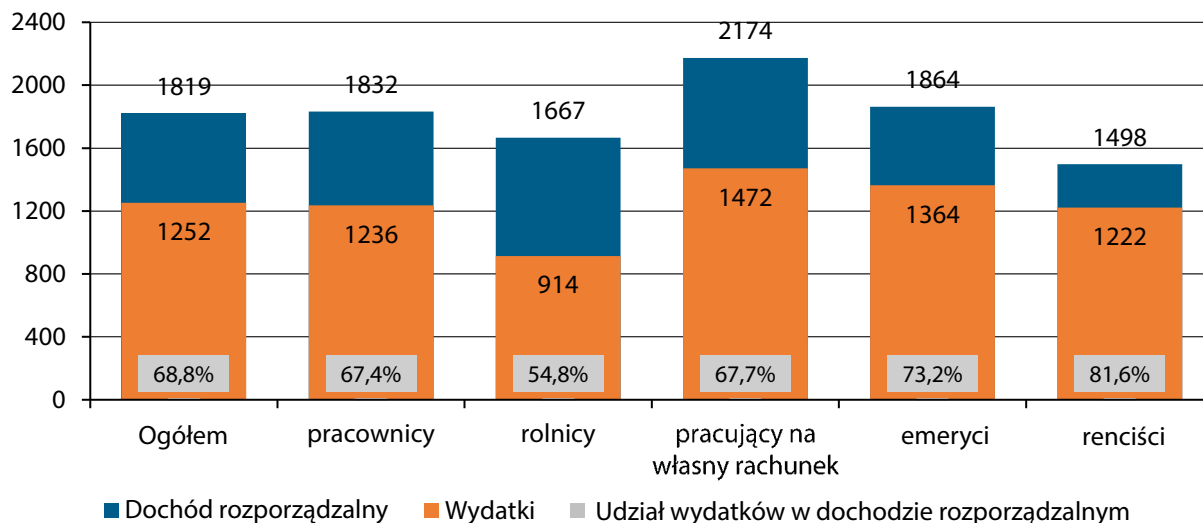
W latach 2004-2019 sytuacja finansowa gospodarstw domowych systematycznie się poprawiała, przy czym dynamika wzrostu dochodów znacznie się różniła w poszczególnych latach (rys. 1.2), w konsekwencji m.in. szeroko przyznawanych świadczeń socjalnych. Przykładowo wypłacane od 2016 roku świadczenie 500+ stanowiło w 2019 roku 12,7% dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwach otrzymujących to świadczenie.



**Rysunek 1.2.** Dynamika realnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych w latach 2004-2019 (w %)

Źródło: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 r.*, Warszawa 2020.

Między gospodarstwami domowymi występowały przy tym znaczne różnice w poziomie dochodów i wydatków, a także w dynamice ich wzrostu, w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej (rys. 1.3).



**Rysunek 1.3.** Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2019 roku (w zł)

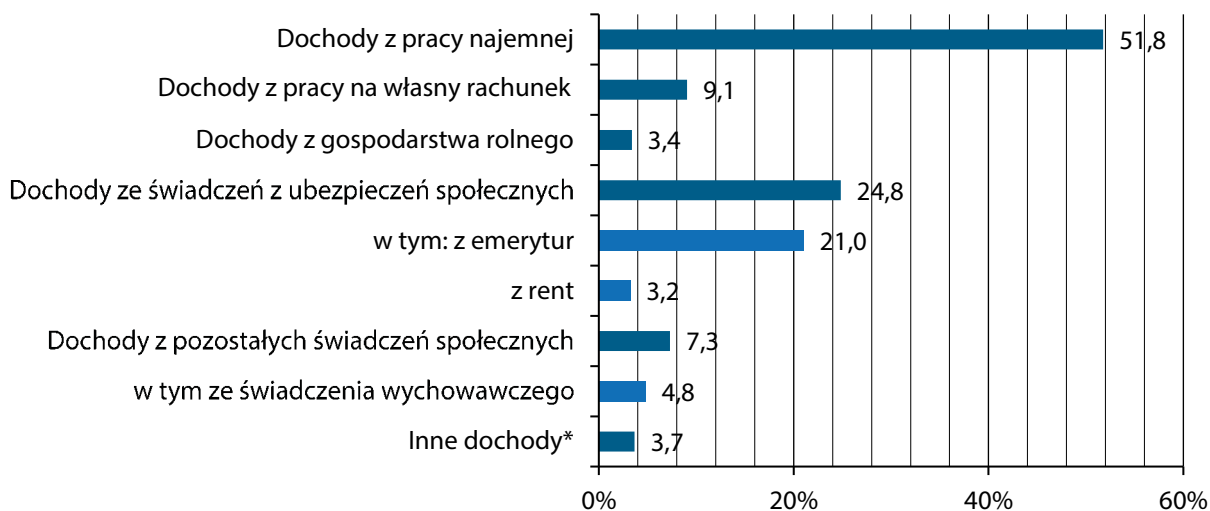
Źródło: GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2021.

Największe przeciętne dochody generowały gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek, ponosząc jednocześnie najwyższe koszty. Najniższymi natomiast dochodami na osobę dysponowały gospodarstwa rencistów, które jednak nie ponosiły jednocześnie najniższych przeciętnych kosztów i generowana przez nie nadwyżka finansowa była najniższa. Co ciekawe, najwyższa nadwyżka dochodów nad przychodami charakteryzowała gospodarstwa rolników, głównie z uwagi na najniższy przeciętny poziom wydatków na osobę.

Mimo że we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych odnotowano w 2019 roku realny wzrost przeciętnego dochodu na osobę w stosunku do roku 2018, to jego dynamika różniła się pomiędzy grupami. Najwyższy realny wzrost dochodów zanotowano w gospodarstwach domowych rencistów (o 7,8%), a najniższy w grupie rolników (o 3,5%).

Dochody gospodarstw domowych w Polsce pochodziły w większości z pracy najemnej (rys. 1.4). Drugim co do wielkości źródłem dochodów były transfery z systemu ubezpieczeń społecznych, głównie emerytury. Dochody z pracy na własny rachunek zajmowały dopiero trzecie miejsce, tuż przed dochodami z pozostałych świadczeń społecznych, w tym świadczenia 500+.

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

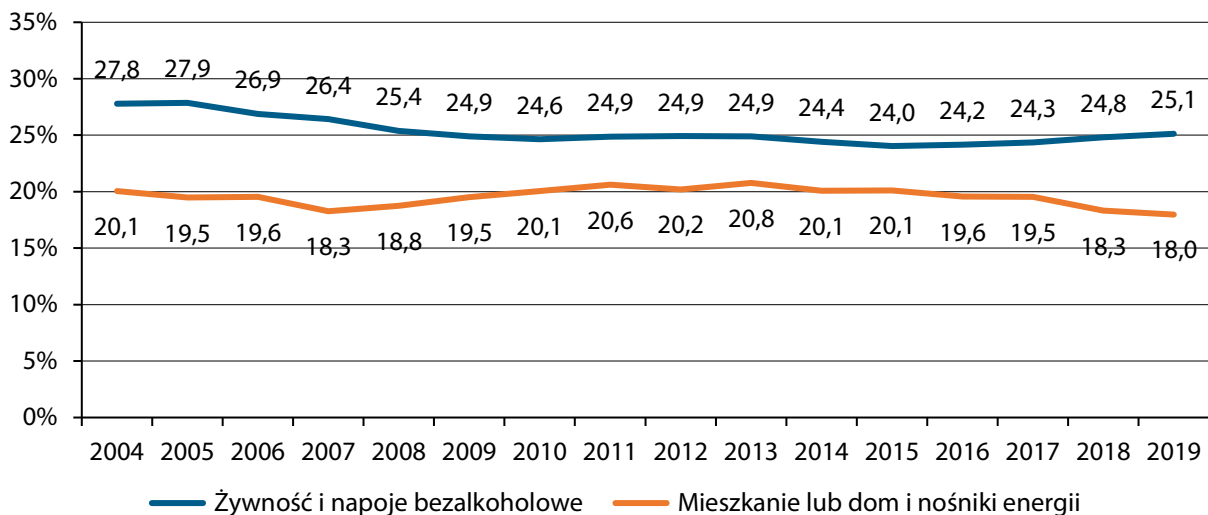


\*Na kategorię "Inne dochody" składają się: dochody z własności, dochody z wynajmu nieruchomości oraz pozostałe dochody.

**Rysunek 1.4.** Struktura przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwach domowych ogółem w 2019 roku (w %)

Źródło: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 r.*, Warszawa 2020.

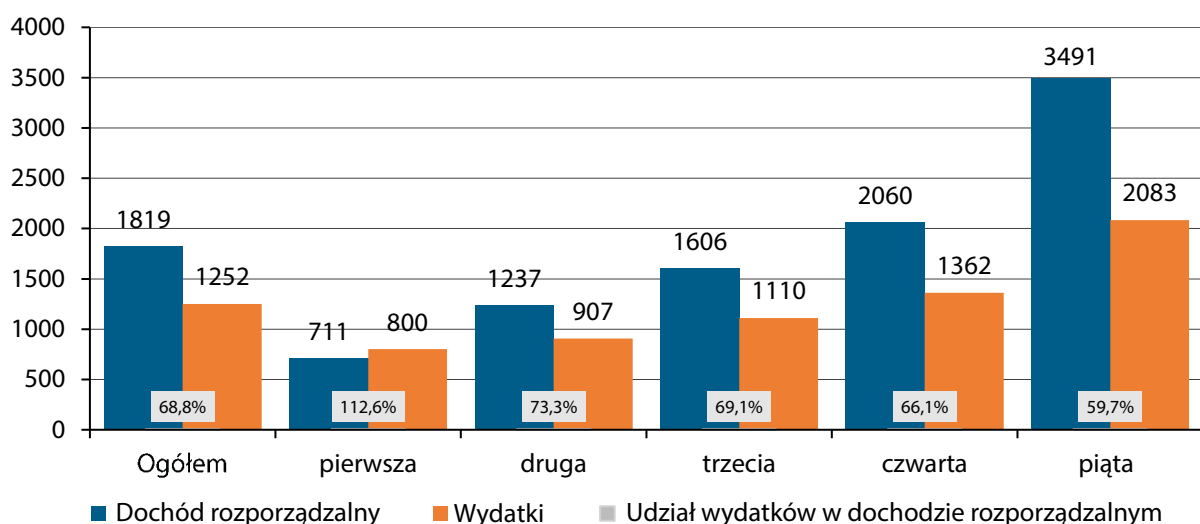
Gospodarstwa domowe wydawały najwięcej na żywność i napoje bezalkoholowe (25,1% ogółu wydatków w 2019 roku) oraz utrzymanie mieszkania i nośniki energii (18%). Na przestrzeni kilkunastu lat przed pandemią udział obu kategorii w ogóle wydatków spadł o ok. 2 p.p. (rys. 1.5), pozostawiając więcej środków na zaspokajanie innych potrzeb bądź oszczędzanie.



**Rysunek 1.5.** Udział przeciętnych miesięcznych wydatków na osobę na żywność i napoje bezalkoholowe oraz utrzymanie mieszkania lub domu i energię w całości wydatków gospodarstwa domowego w latach 2004-2019 (w %)

Źródło: GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2021.

Nie wszystkie gospodarstwa domowe mogły jednak oszczędzać. Podczas gdy w 2019 roku przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w przypadku 20% gospodarstw domowych o najwyższych dochodach wyniósł 3491 zł, dochód 20% gospodarstw uzyskujących najniższe dochody był 4,9 razy niższy i wyniósł jedynie 711 zł, nie dając możliwości generowania jakiegokolwiek nadwyżki finansowej. Gospodarstwa domowe z I grupy kwintylowej wydawały przy tym więcej, niż wynosił uzyskiwany przez nie dochód, co sugeruje konsumowanie oszczędności, występowanie transferów od innych osób (rodziny?) bądź systematyczne pożyczanie pieniędzy.



**Rysunek 1.6.** Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych oraz ich mediana według grup społeczno-ekonomicznych w 2019 roku (w zł)

Źródło: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 r.*, Warszawa 2020.

Podobne zróżnicowanie dotyczyło także wydatków gospodarstw domowych, które rosły wraz z wielkością dochodu. Jednak udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym spadał wraz ze wzrostem dochodów – w najniższej grupie kwintylowej wyniósł 112,6%, a w najwyższej – 59,7%. Pod tym względem sytuacja najbiedniejszych gospodarstw pogorszyła się w stosunku do roku poprzedniego (2018), gdy deficyt, tj. nadwyżka wydatków nad dochodem, wynosił jedynie 7,6%.

Dynamika i struktura dochodów oraz wydatków gospodarstw domowych jest zależna od miejsca zamieszkania. Dochód rozporządzalny na osobę w miejskich gospodarstwach domowych był wyższy o 28,4% niż na wsi, co było spowodowane głównie różnicą w poziomie dochodów oraz większą liczbą osób wchodzących w skład gospodarstw domowych zamieszkujących wieś. Natomiast wydatki w gospodarstwach domowych miejskich były o 34,8% wyższe niż w gospodarstwach wiejskich<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2021.

### 1.2. Wsparcie publiczne łagodzące skutki pandemii

---

Stan epidemii w Polsce został ogłoszony w marcu 2020 roku. Od początku, za przykładem innych państw, wprowadzono środki zapobiegające rozprzestrzenianiu się wirusa, w tym obowiązek izolacji oraz utrzymywania dystansu społecznego, skutkujące ograniczeniem bądź wręcz zawieszeniem działalności wybranych branż gospodarki. Ograniczenia w działalności gospodarczej wpłynęły istotnie na sytuację na rynku pracy. Aby chronić miejsca pracy i dochody, wprowadzano kolejne tarcze antykryzysowe, które miały złagodzić negatywne skutki ograniczeń w aktywności społecznej i gospodarczej, a także wesprzeć pracowników w sytuacji zamykania szkół i przedszkoli. W okresie pandemii szczególnie ucierpiały kobiety, które pracowały w najbardziej dotkniętych skutkami pandemii sektorach gospodarki i były jednocześnie bardziej obciążone opieką nad dziećmi<sup>4</sup>.

Tarcze antykryzysowe, które zostały zaprojektowane jako pakiet rządowych rozwiązań mających ochronić polskie państwo i obywateli przed kryzysem wywołanym pandemią, opierają się na pięciu filarach<sup>5</sup>:

- 1) ochronie miejsc pracy i bezpieczeństwie pracowników,
- 2) finansowaniu przedsiębiorców,
- 3) ochronie zdrowia,
- 4) wzmocnieniu systemu finansowego,
- 5) inwestycjach publicznych.

Kolejne tarcze były wprowadzane w Polsce kilkakrotnie. Zawierały one wiele ważnych zmian dla przedsiębiorców i pracowników. Ci pierwsi mogli przede wszystkim skorzystać ze zwolnienia z opłacania składek na ubezpieczenia społeczne na okres trzech miesięcy, nisko oprocentowanej pożyczki ze środków Funduszu Pracy na pokrycie kosztów prowadzenia działalności (mikroprzedsiębiorcy), świadczeń postojowych rekompensujących utratę przychodów z prowadzonej działalności, dofinansowania kosztów wynagrodzeń pracowników, możliwości przyjmowania płatności bonem turystycznym (przedsiębiorcy z branży turystycznej) oraz z wielu zwolnień i ulg podatkowych<sup>6</sup>.

Natomiast z punktu widzenia osób wykonujących pracę najważniejsze były w szczególności:

---

<sup>4</sup> Zobacz GUS, *Wybrane aspekty rynku pracy w Polsce. Aktywność ekonomiczna ludności przed i w czasie pandemii COVID-19*, Warszawa 2021. Z raportu Stowarzyszenia Kongres Kobiet wynika natomiast, że głównymi kosztami pandemii dla kobiet była dezaktywizacja zawodowa, w szczególności kobiet w wieku 50+, oraz pogorszenie stanu zdrowia kobiet. Natomiast kobiety młodsze, chociaż traciły często pracę, to dość szybko znajdowały nową. Jednocześnie pandemia COVID-19 spowodowała wzrost nieodpłatnej pracy oraz pogorszenie zdrowia psychicznego kobiet w znacznie większym stopniu aniżeli w przypadku mężczyzn. Więcej: Kongres Kobiet, *Kryzys, rynek pracy i kobiety. Raport Stowarzyszenia Kongres Kobiet o sytuacji kobiet na rynku pracy w okresie pandemii Covid-19*, raport Instytut Badań Strukturalnych przygotowany na zlecenie Stowarzyszenia Kongres Kobiet, Warszawa 2021.

<sup>5</sup> Tarcza antykryzysowa, [www.gov.pl](http://www.gov.pl) (30.09.2022).

<sup>6</sup> Tamże.



- **dodatek solidarnościowy** – wsparcie finansowe przyznawane w sytuacji utraty źródła dochodu ze względu na sytuację gospodarczą spowodowaną kryzysem wywołanym COVID-19 (1400 zł miesięcznie przez maks. trzy miesiące);
- **świadczenie postojowe** – wsparcie dla osób wykonujących umowy cywilnoprawne<sup>7</sup> rekompensujące utratę dochodów (80% minimalnego wynagrodzenia w 2020 roku, tj. 2080 zł miesięcznie, przyznawane jednorazowo lub kilkakrotnie, zależnie od branży działalności);
- **dotatkowy zasiłek opiekuńczy** – przysługujący w okresach wprowadzenia nauki zdalnej w szkołach i okresach zamknięcia przedszkoli;
- **bon turystyczny** – za pomocą którego beneficjent<sup>8</sup> mógł zapłacić za pobyt w hotelu, pensjonacie, gospodarstwie agroturystycznym, na turnusie rehabilitacyjnym, obozie harcerskim, sportowym czy rekreacyjnym na terenie Polski;
- **zwiększone limity zwolnień w PIT** za otrzymane świadczenia i zapomogi;
- **odroczenie lub rozłożenie na raty podatków**, brak konsekwencji za złożenie z opóźnieniem deklaracji podatkowej PIT za 2019 rok<sup>9</sup>, elektroniczny czynny żal<sup>10</sup>.

Pracodawcy korzystający z tarczy antykryzysowej nie mogli zwolnić pracowników z przyczyn od pracownika niezależnych pod karą zwrotu otrzymanych środków z odsetkami. Z pomocy rządowej w 2020 roku skorzystało 86% przedsiębiorców<sup>11</sup>, co spowodowało automatyczne objęcie ochroną kilku milionów miejsc pracy<sup>12</sup>. Części firm, głównie małych i średnich, nie udało się jednak uratować (rys. 1.7), a likwidacja miejsc pracy dotknęła przede wszystkim ludzi młodych (15-24), wśród których odnotowano najwyższy wzrost stopy bezrobocia w 2020 roku (rys. 1.8). Zlikwidowane miejsca pracy zostały jednak zastąpione miejscami nowymi, które powstały po pierwszym roku pandemii.

W pierwszym roku pandemii liczba wydanych zwolnień lekarskich i dni absencji chorobowej wzrosła nieznacznie w porównaniu z rokiem poprzednim o odpowiednio 4,1% oraz 7,2%<sup>13</sup>. Gwałtownie zwiększyła się natomiast długość okresu pobierania oraz wartość

<sup>7</sup> Świadczenie postojowe (prze stojowe) przysługuje także osobom zatrudnionym na podstawie umowy o pracę. Jednak w tym przypadku niepotrzebna była żadna specustawa, gdyż takie rozwiązanie wynika z kodeksu pracy.

<sup>8</sup> Bony turystyczne przysługiwały beneficjentom programu 500+.

<sup>9</sup> Oznaczało to brak odpowiedzialności karnej, jeśli podatnik nie zdążył złożyć zeznania podatkowego do końca kwietnia 2020 roku.

<sup>10</sup> W przypadku naruszenia przepisów podatkowych, podatnik mógł wyrazić „skrucę” w formie elektronicznej, bez odwiedzania urzędu.

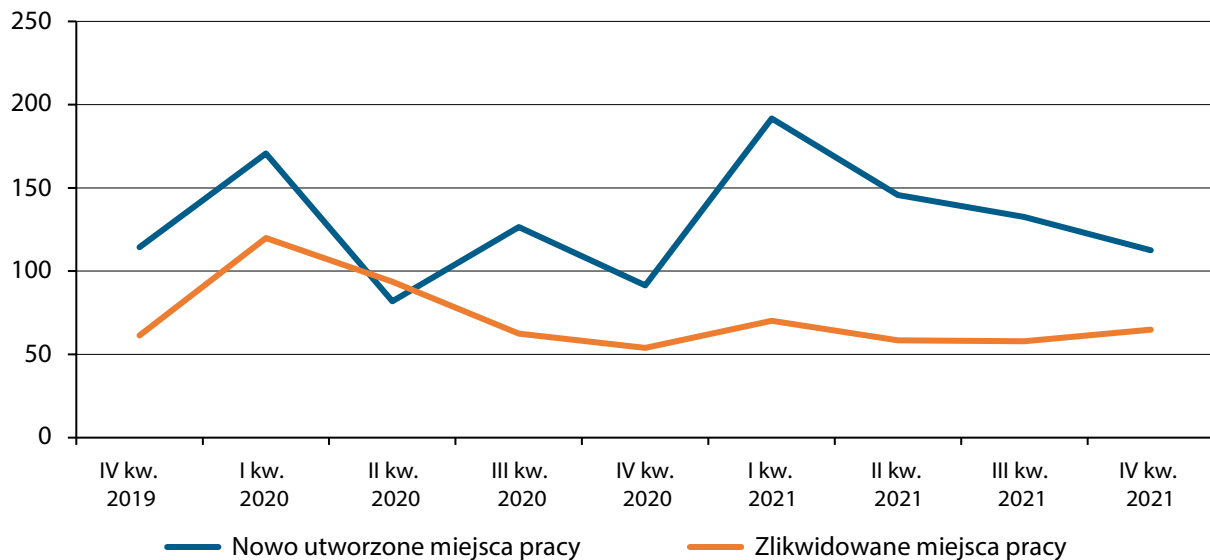
<sup>11</sup> Polski Instytut Ekonomiczny, *Tarcza antykryzysowa. Koło ratunkowe dla firm i gospodarki?*, Warszawa 2021, [https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/09/PIE-Raport\\_Tarcze-antykryzysowe.pdf#xd\\_co\\_f=OWJ-kYWZkOTMtYzFIMi00MzJlLTkzMDctYjNiY2FjZGNjZmZk~](https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/09/PIE-Raport_Tarcze-antykryzysowe.pdf#xd_co_f=OWJ-kYWZkOTMtYzFIMi00MzJlLTkzMDctYjNiY2FjZGNjZmZk~) (30.09.2022)

<sup>12</sup> W 2020 roku ZUS zaakceptował 3,1 mln wniosków o świadczenia postojowe oraz odpowiednio 1,9 mln i 126,2 tys. wniosków o zwolnienie bądź ulgę w opłacaniu składek na ubezpieczenia społeczne, udzielając firmom wsparcia na łączną kwotę 18,6 mld zł (tamże).

<sup>13</sup> <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/miesieczna-informacja-o-wybranych-swadczeniach-pienieznych> (30.09.2022).

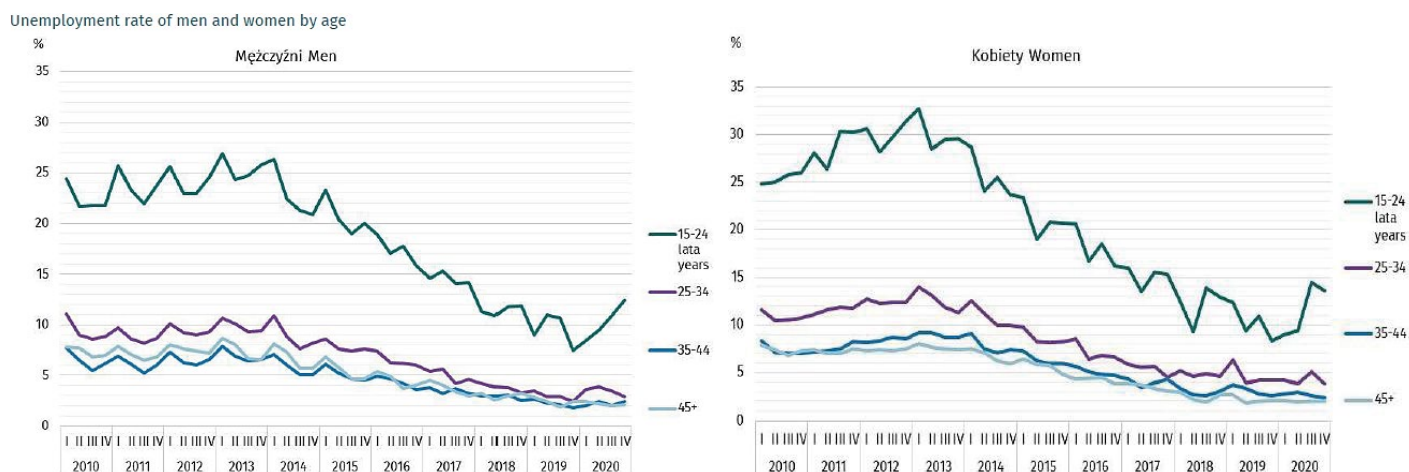
## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

wypłaconych przez ZUS zasiłków opiekuńczych (rys. 1.9), szczególnie w drugim i trzecim kwartale 2020 roku, co było związane z wprowadzeniem prawa do dodatkowego zasiłku opiekuńczego w okresach nauki zdalnej w szkołach i okresach zamknięcia przedszkoli.



**Rysunek 1.7.** Liczba zlikwidowanych i nowo utworzonych miejsc pracy w okresie pandemii

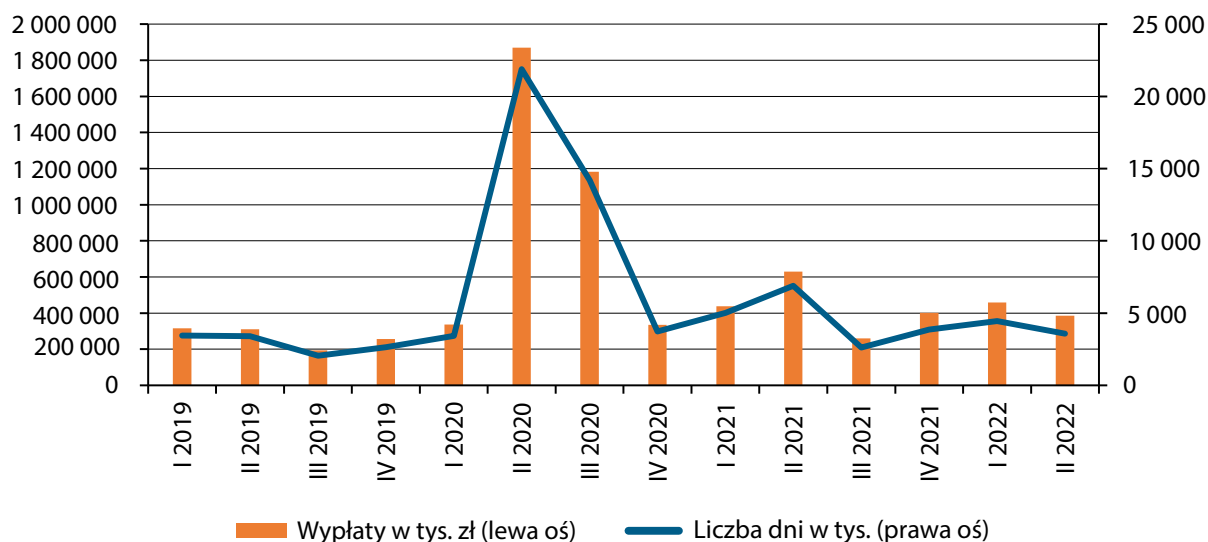
Źródło: GUS, *Popyt na pracę w II kwartale 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Popyt na pracę w IV kwartale 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Popyt na pracę w 2021 roku*, Warszawa 2022.



**Rysunek 1.8.** Stopa bezrobocia kobiet i mężczyzn w Polsce według wieku w latach 2010-2020

Źródło: GUS, *Wybrane aspekty rynku pracy w Polsce. Aktywność ekonomiczna ludności przed i w czasie pandemii COVID-19*, Warszawa 2021, s. 47.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 1.9.** Zasiłki opiekuńcze w latach 2019-2022

Źródło: ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2020/ okres I-VI 2020 r.*, Warszawa 2020; ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2021/ okres I-VI 2021 r.*, Warszawa 2021; ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2022/ okres I-VI 2022 r.*, Warszawa 2022; ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2019/ okres VII-XII 2019 r.*, Warszawa 2020; ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2020/ okres VII-XII 2020 r.*, Warszawa 2021; ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2021/ okres VII-XII 2021 r.*, Warszawa 2022.

Warto jednak zauważyć, że pomimo występujących trudności pandemicznych, wielu pracodawców i pracowników doskonale dostosowało się do nowej rzeczywistości i zaczęło sprawnie funkcjonować *on-line*. Większość z wdrożonych w firmach i domach rozwiązań jest wykorzystywana także po zniesieniu restrykcji pandemicznych i długotrwale wpłynie na funkcjonowanie rynku pracy oraz na zachowania społeczne.

### 1.3. Dochody i wydatki gospodarstw domowych w czasie pandemii

---

#### 1.3.1. Zmiany w wielkości i strukturze dochodów gospodarstw domowych

---

Wielkość dochodów gospodarstw domowych ma wpływ na potencjalny poziom ich dobrobytu finansowego. W okresie pandemii wystąpiły sytuacje, które mogły istotnie negatywnie wpłynąć na wielkość dochodów rozporządzalnych. Przede wszystkim problemem były powtarzające się lockdowny. W okresie ich trwania ograniczane były dochody osób przymusowo niepracujących z powodu przestojów zakładów produkcyjnych lub zakazu prowadzenia określonego rodzaju działalności, np. w branży gastronomicznej, rozrywkowej i hotelarskiej. Niższe dochody miały też osoby uzyskujące zamiast pełnego wynagrodzenia zasiłki chorobowe w trakcie choroby lub przebywania na kwarantannie. Podobny problem dotyczył opiekunów osób nieletnich, którzy ze względu na kwarantannę lub izolację ich podopiecznych albo przymusowe zamknięcie placówki opiekuńczej lub edukacyjnej nie mogli świadczyć pracy. Od 29 listopada 2020 roku, jeżeli specyfika pracy pozwalała na jej realizowanie zdalnie i pracownik przebywający na kwarantannie wyraził chęć jej wykonywania, zamiast zasiłku z ubezpieczenia chorobowego mógł otrzymywać wynagrodzenie na normalnych warunkach<sup>14</sup>. Analogiczne rozwiązanie wprowadzono od 5 grudnia 2020 roku dla osób przebywających w izolacji domowej<sup>15</sup>.

Mimo że rządy poszczególnych państw wdrożyły wiele programów wspierających finansową sytuację gospodarstw domowych oraz prywatnych przedsiębiorców (ich przykłady wprowadzone w Polsce zostały opisane wcześniej), nadal istniało ryzyko ubożenia społeczeństwa oraz powiększania się luki dochodowej wśród gospodarstw domowych.

Jedną z miar zróżnicowania dochodów w społeczeństwie wskazującą na rozbieżności pomiędzy najbogatszymi a najbiedniejszymi jest wskaźnik rozproszenia dochodów. Jest on liczony jako relacja sumy ekwiwalentnych dochodów rozporządzalnych uzyskanych przez 20% populacji osób najbogatszych do analogicznej miary dla 20% osób najbiedniejszych. Zatem wyższe wartości wskaźnika oznaczają większe zróżnicowanie dochodów w społeczeństwie. Często jest to związane z wysokim poziomem ubóstwa. W 2020 roku wartość wskaźnika w krajach UE wynosiła od 3,03 (w Słowacji) do 8,01 (w Bułgarii)<sup>16</sup>. W siedmiu spośród 27 krajów UE wskaźnik ten był wyższy od roku poprzedniego. Były to: Belgia, Irlandia, Grecja, Francja, Malta, Holandia i Finlandia. Wskaźnik liczony dla 27 krajów UE w 2020 roku zmniejszył się o 0,09 w stosunku do roku 2019 do wartości 4,9. W krajach strefy euro za-

---

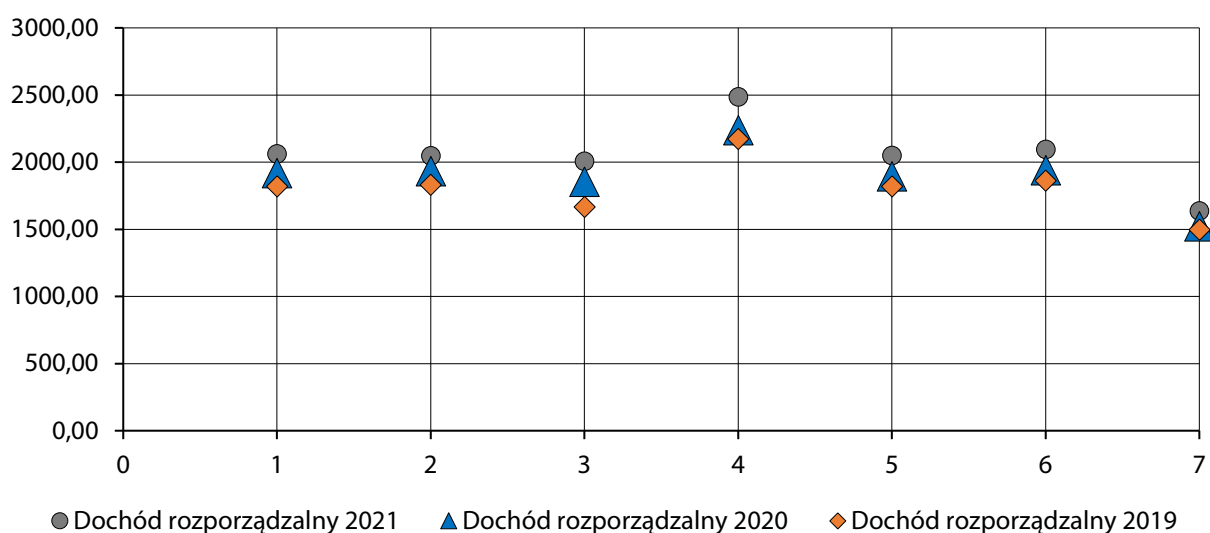
<sup>14</sup> Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2020, poz. 2113, art. 1.

<sup>15</sup> Ustawa z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2020, poz. 2157, art. 1 pkt 1.

<sup>16</sup> Eurostat sdg\_10\_41 (28.05.2022).

obserwowano jego spadek z 4,98 do 4,94, a w Polsce z 4,37 do 4,07. Test U Manna-Whitneya, porównujący wartości dla lat 2019-2020 dla wszystkich krajów UE, wyniósł  $Z = 0,346$ , przy  $p = 0,729$ , co oznacza brak istotnych statystycznie zmian w dystrybucji dochodów w analizowanym okresie. Można zatem stwierdzić, że w skali poszczególnych krajów pandemia nie wpłynęła znacząco na zróżnicowanie dochodowe gospodarstw domowych. Nie oznacza to jednak, że negatywne zjawiska nie wystąpiły w określonych grupach społecznych.

Porównując wartości dochodów rozporządzalnych przypadających miesięcznie na członka gospodarstw domowych w grupach społeczno-ekonomicznych w Polsce, można zauważyć, że największe wzrosty w latach 2019-2021 wystąpiły w grupach gospodarstw domowych „rolników” – o 341,58 zł oraz „pracujących na własny rachunek” – o 313,11 zł (rys. 1.10).



Gospodarstwa domowe: 1 – ogółem, 2 – praca najemna, 3 – rolnicy, 4 – pracujący na własny rachunek, 5 – emeryci i renciści razem, 6 – emeryci, 7 – renciści.

**Rysunek 1.10.** Wartość przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na członka gospodarstwa domowego w grupach społeczno-ekonomicznych (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022.

Tempo zmian dochodów w poszczególnych latach było zróżnicowane, a wpływ na nie miały m.in. ogólna sytuacja gospodarcza, lockdowny oraz rządowe programy pomocowe. W tabeli 1.1 dokonano zestawienia dynamiki dochodów rozporządzalnych w grupach społeczno-ekonomicznych z inflacją i dynamiką PKB. Spadek wartości PKB w 2020 roku i niskie tempo wzrostu dochodów gospodarstw domowych osób pracujących na własny rachunek są ze sobą silnie powiązane. Brak możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w niektórych branżach, ograniczony popyt na wcześniej pożądane dobra i usługi spowodował

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

zmniejszone możliwości zarobkowania osób prowadzących własny biznes. Mimo programów pomocowych ich przeciętne dochody w 2020 roku realnie spadły, żeby wyraźnie przyspieszyć w 2021 roku po złuzowaniu ograniczeń związanych z pandemią. Ponadprzeciętny wzrost w dochodach rozporządzalnych rolników w 2020 roku w znacznym stopniu wynikał ze wzrostu realnych dochodów z indywidualnych gospodarstw rolnych, przy równoczesnym spadku nakładów bieżących na te gospodarstwa, do czego przyczyniły się sprzyjające warunki pogodowe<sup>17</sup>.

Tabela 1.1. Dynamika dochodu rozporządzalnego, CPI i PKB w latach 2019-2021 (w %)

Okres	Dochód rozporządzalny							CPI (GUS)	PKB
	ogółem	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów razem	emerytów	rencistów		
2021/2020	107,44	105,85	108,34	111,11	108,27	108,01	107,63	105,1	105,7
2020/2019	105,50	105,59	111,22	102,97	104,13	104,15	101,61	103,4	97,5
2021/2019	113,35	111,76	120,50	114,40	112,74	112,48	109,36	108,67	103,06

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022; GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2021 roku*, Warszawa 2022; Produkt krajowy brutto w 2021 roku – szacunek wstępny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/produkt-krajowy-brutto-w-2021-roku-szacunek-wstepny,2,11.html>

Jednak dane wskazują, że wszystkie grupy społeczno-ekonomiczne, z wyjątkiem rolników, w 2021 roku osiągnęły większy wzrost nominalnych dochodów rozporządzalnych niż w 2020 roku. Na tę sytuację miała wpływ przede wszystkim pandemia.

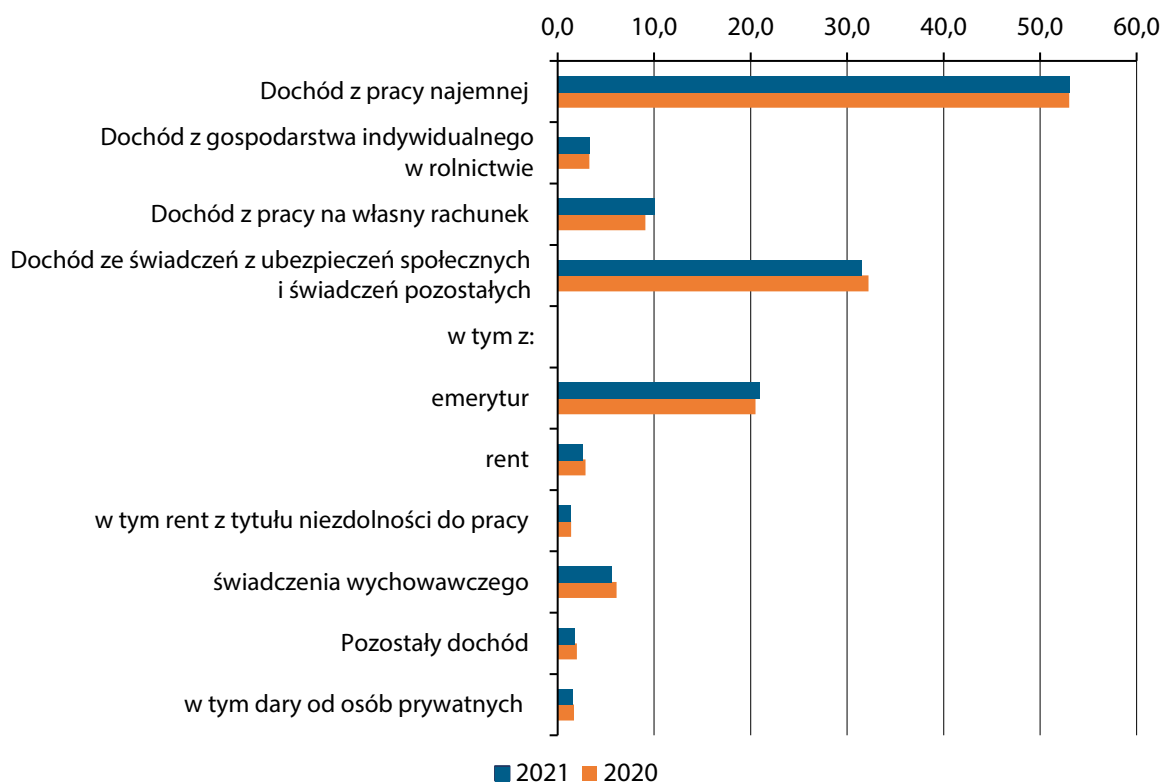
W strukturze źródeł dochodów niezmiennie dominowały dochody z pracy najemnej (rys. 1.11). Na drugim miejscu plasowały się dochody ze świadczeń i ubezpieczeń społecznych, w których dominują emerytury. Co prawda test Kruskala-Wallisa nie wskazuje na występowanie istotnych różnic w strukturze dochodów ( $H(2, N = 30) = 0,147; p = 0,929$ ), jednak pewne zmiany należy podkreślić. Udział dochodów z pracy najemnej wzrósł o 1,2 p.p. W 2020 roku dodatkowo wzrósł o 1,3 p.p. udział dochodów w formie świadczeń wychowawczych. Zmiany te w znacznym stopniu wynikły z programów wspierania zatrudnienia, w tym dopłat do wynagrodzeń stosowanych w celu utrzymania stanowisk pracy, a także

<sup>17</sup> GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2020 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałowe, 2021, s. 3.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

z wydłużenia na okres pandemii czasu wypłacania zasiłków opiekuńczych dla rodziców w związku z przebywaniem ich dzieci na kwarantannie lub w izolacji oraz ze względu na zamknięcie placówek wychowawczych i oświatowych. W 2021 roku udział dochodów z pracy najemnej się nie zmienił, a udział świadczeń wychowawczych spadł o 0,5 p.p.

W całym analizowanym okresie nie zmienił się udział w dochodach rozporządzalnych świadczeń emerytalnych, chociaż okresowo spadł on w 2020 roku i wzrósł w 2021 roku. Równocześnie systematycznie zmniejszała się udział dochodów rencistów (o 0,3 p.p. rocznie), co w połączeniu z niższą niż inflacja dynamiką ich dochodów rozporządzalnych oznacza ubożenie tej części społeczeństwa.



**Rysunek 1.11.** Struktura źródeł dochodów gospodarstw domowych w latach 2020-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022.

Niemal nie zmienił się udział dochodów z indywidualnego gospodarstwa rolnego (spadek o 0,1 p.p. w 2020 roku). Z kolei udział dochód z pracy na własny rachunek w 2020 roku się nie zmienił, a w 2021 roku wzrósł o 0,9 p.p.

Dążąc do oceny wpływu pandemii na dochody rozporządzalne gospodarstw domowych, należy poddać też analizie zmiany, jakie w nich nastąpiły z uwzględnieniem kryteriów charakteryzujących gospodarstwa domowe, takich jak: grupa kwintylowa dochodów,

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

rodzaj gospodarstwa domowego czy też miejsce zamieszkania. W oparciu o dane z lat 2020 i 2019, wykorzystując test U Manna-Whitneya, nie stwierdzono istotnych różnic w strukturze dochodów rozporządzalnych przypadających na członka gospodarstw domowych pomiędzy tymi latami. Jedynie w I grupie kwintylowej zaobserwowano w tym okresie spadek dochodów. Zmiany ich wartości w poszczególnych kategoriach gospodarstw domowych były jednak zróżnicowane.

Analizując zmiany w dochodach rozporządzalnych gospodarstw domowych sklasyfikowanych według grup kwintylowych, można stwierdzić, że, poza I grupą kwintylową, nastąpił wzrost dochodów na osobę średnio o 135,98 zł, czyli o 6,38%. Najmniejszy wzrost pod względem kwotowym i procentowym wystąpił w II kwintylu, a największy w V, a różnice pomiędzy nimi wynosiły odpowiednio 164,90 zł i 0,95 p.p. Tak niska różnica względnej zmiany dochodów pomiędzy kwintylami wynika z dużego zróżnicowania dochodów w Polsce. Przeciętny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym V kwintyla był w 2020 roku 5,58 razy większy od dochodów w I kwintylu i 2,85 razy od dochodów w II kwintylu. Współczynnik Giniego dla Polski w 2019 roku wynosił 28,5, a w 2020 roku 27,2<sup>18</sup>.

Jeszcze większe zróżnicowanie wystąpiło w przypadku klasyfikacji gospodarstw domowych pod względem ich rodzaju. Klasyfikacja ta nie uwzględnia gospodarstw domowych osób samotnych, gospodarstw wielopokoleniowych lub osób wspólnie mieszkających, ale niebędących rodziną. Największe kwotowe i procentowe zmiany dochodów nastąpiły w gospodarstwach domowych samotnych rodziców oraz rodziców z dwojgiem dzieci. Wzrost dochodów rozporządzalnych na osobę w tych dwóch kategoriach gospodarstw domowych wyniósł odpowiednio 8,76% i 8,13%. Najmniejsze zmiany dotyczyły małżeństw z trójką lub większą liczbą dzieci. Ich przeciętny dochód rozporządzalny na osobę wzrósł zaledwie o 61,48 zł, czyli o 4,72%.

Zaobserwowano także wzrost dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych sklasyfikowanych według miejsca zamieszkania. W 2020 roku zmiany te wahały się od 27,61 zł (1,32%) w miastach o liczbie mieszkańców w przedziale 200-499 tys. do 159,41 zł (8,34%) w miastach o wielkości 100-199 tys. mieszkańców. Różnica pomiędzy przeciętnymi dochodami rozporządzalnymi osób mieszkających w miastach a tymi z terenów wiejskich wyniosła 18,98 zł.

### 1.3.2. Zmiany w wielkości i strukturze wydatków gospodarstw domowych

Według raportu Federacji Konsumentów i Fundacji Rozwoju Rynku Finansowego z października 2020 roku 56% respondentów deklarowało, że ich wydatki w czasie pandemii COVID-19 pozostały bez zmian, 28% wskazywało na ich wzrost, a 16% – na spadek<sup>19</sup>. Nieco inne wy-

<sup>18</sup> Krajowa Platforma Raportująca – SDG, Wskaźnik 10.3.a – Współczynnik Giniego – wskaźnik rozkładu dochodów, [https://sdg.gov.pl/statistics\\_nat/10-3-a/](https://sdg.gov.pl/statistics_nat/10-3-a/) (20.07.2022).

<sup>19</sup> *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak pandemia wpłynęła na portfele i zwyczaje finansowe Polaków*, Federacja Konsumentów i Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, październik 2020.



niki prezentują A. Paździor i A. Majek<sup>20</sup>. W badaniu, które przeprowadzili w lutym 2021 roku na reprezentatywnej grupie respondentów, ponad 50% z nich stwierdziło negatywny wpływ pandemii na ich wydatki. Wyniki te potwierdzają również dane zagregowane publikowane przez GUS. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym w 2020 roku były o 3,4% niższe niż w 2019 roku, mimo postępującego wzrostu cen (tab. 1.2). W kolejnym roku nastąpił wzrost o 8,8% w cenach bieżących, przy inflacji wynoszącej 5,1%.

**Tabela 1.2.** Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce

Wydatki	Ogółem 2019	Ogółem 2020	Ogółem 2021
Wydatki ogółem (w zł na osobę)	1251,73	1209,58	1316,09
Dynamika rok/rok	–	96,6%	108,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022.

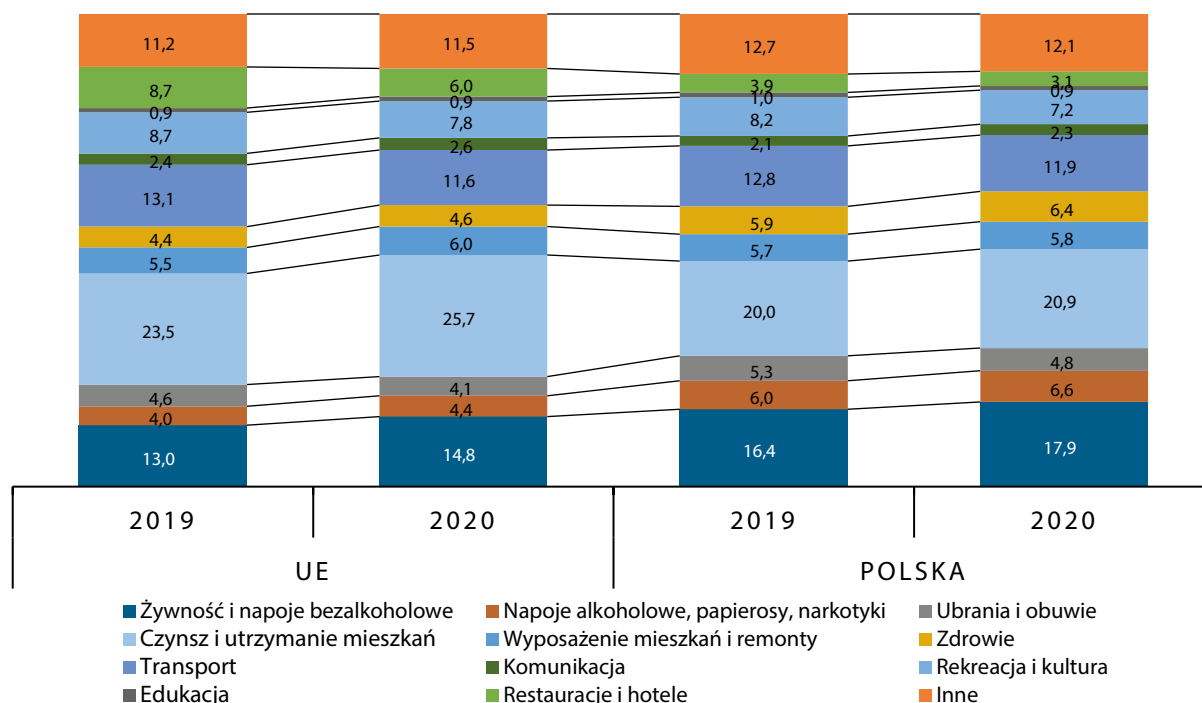
Spadek wydatków często wynikał z braku możliwości ich ponoszenia. Szczególnie dotyczyło to takich kategorii, jak restauracje, hotele, rozrywka, fitness, gdzie spadek wydatków spowodowany był długimi okresami zakazu prowadzenia działalności. Zjawisko ograniczenia wydatków dotyczyło gospodarstw domowych w całej Unii Europejskiej. Na rysunku 1.12 ukazano zmiany w strukturze wydatków, jakich doświadczyły polskie gospodarstwa domowe na tle średnich zmian w UE. Kierunek zmian był podobny. Zmniejszył się udział wydatków w obszarze rekreacji, turystyki i transportu, a zwiększył w obszarach wydatków na żywność, utrzymanie mieszkania czy komunikację, która obejmuje opłaty telefonii i internetu. Należy zaznaczyć, że wzrost udziału nie musi oznaczać wzrostu wartości danej grupy wydatków.

Podobnie jak w przypadku dochodów, zmiany w wydatkach w różnym stopniu dotyczyły poszczególne kategorie gospodarstw domowych. Nie wszystkie grupy gospodarstw domowych odczuły spadek wydatków. Wśród gospodarstw domowych w I grupie kwintylowej, samotnych rodziców z dziećmi oraz mieszkańców małych miast (do 20 tys. mieszkańców) w 2020 roku zaobserwowano ich wzrost w porównaniu z 2019 rokiem. Natomiast najsilniejszy spadek wydatków wystąpił w V grupie kwintylowej i wyniósł 151,85 zł, co stanowi 7,29% kwoty na osobę.

Pandemia wpłynęła także na strukturę wydatków konsumpcyjnych, ponieważ zależy ona m.in. od wielkości dochodów, struktury gospodarstwa domowego i miejsca jego zamieszkania. Należy podkreślić, że zmiany w wartościach wydatkowanych na poszczególne kategorie konsumpcji nie zawsze szły w tym samym kierunku co udział tych kategorii w całości wydatków (tab. 1.3).

<sup>20</sup> A. Paździor, A. Majek, (2021), Impact of COVID-19 on Household's Financial Situation in Poland, *European Research Studies Journal*, XXIV(Special Issue 2), s. 492-502, <https://doi.org/10.35808/ersj/2279>

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 1.12.** Zmiany w strukturze wydatków konsumpcyjnych w Polsce w porównaniu z UE (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat nama\_10\_co3\_p3 (20.07.2022).

**Tabela 1.3.** Zmiany w strukturze i wartości wydatków konsumpcyjnych na osobę w 2020 roku

Rodzaj wydatku	Struktura w 2019 roku		Zmiana w 2020 roku	
	%	zł	p.p.	zł
Żywność i napoje bezalkoholowe	26,169	314,35	2,579	-36,62
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki	2,640	31,71	0,346	20,45
Odzież i obuwie	5,039	60,53	-0,741	3,06
Użytkowanie mieszkania lub domu i nośniki energii	18,725	224,93	0,798	-10,47
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	5,876	70,58	0,064	2,44
Zdrowie	5,353	64,30	0,145	-1,41
Transport	10,108	121,42	-0,950	-0,27
Łączność	4,599	55,24	0,508	-14,76
Rekreacja i kultura	6,870	82,53	-0,905	4,23
Edukacja	1,563	18,77	-0,510	-13,06
Restauracje i hotele	5,112	61,41	-1,121	-6,51
Pozostałe towary i usługi	6,453	77,52	-0,067	-14,93
Kieszonkowe	1,493	17,94	-0,145	-3,14

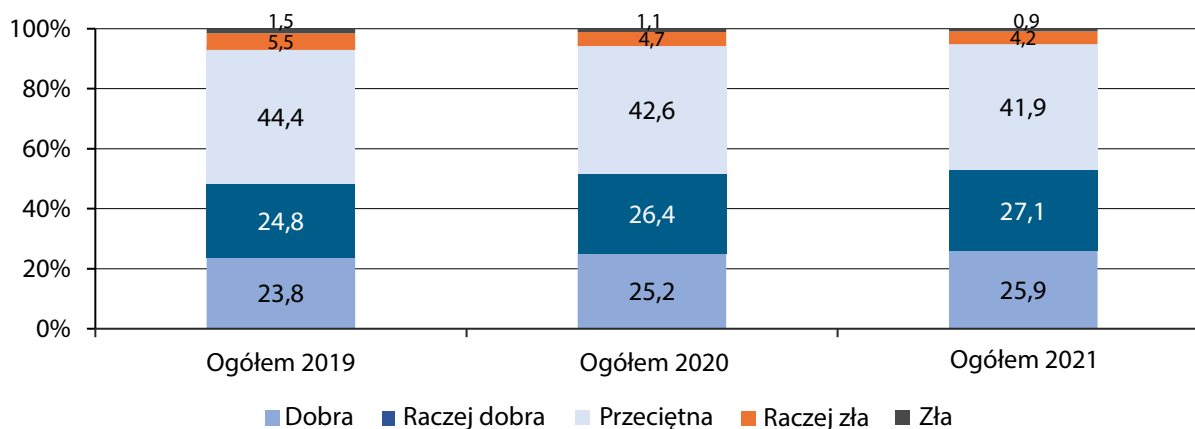
Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021; GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022.

Największy spadek wydatków, tj. o 36,62 zł na osobę, odnotowano w przypadku żywności i napojów bezalkoholowych. Jednak ze względu na spadek wartości łącznych wydatków udział tej kategorii w strukturze wydatków gospodarstw domowych wzrósł o 2,28 p.p. Podobna sytuacja wystąpiła w odniesieniu do wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii, gdzie nastąpił wzrost udziału o 0,798 p.p. przy równoczesnym spadku wartości o 10,47 zł oraz do łączności, której udział wzrósł o 0,508, a wartość spadła o 14,76 zł. Największe spadki w strukturze wydatków konsumpcyjnych odnotowano względem wydatków na restauracje i hotele – o 1,121 p.p., na transport – o 0,95 p.p. i na rekreację i kulturę – o 0,905 p.p.

Zmiany nie rozkładały się równomiernie wśród gospodarstw domowych przypisanych do poszczególnych grup dochodowych. W I grupie kwintylowej zauważalne są wzrosty wydatków w takich kategoriach, jak: żywność i napoje bezalkoholowe, zdrowie, łączność, edukacja i kieszonkowe. W pozostałych grupach wydatki na te cele w 2020 roku malały w stosunku do roku poprzedniego. Największe zmiany w strukturze i kwotach poszczególnych rodzajów wydatków wystąpiły w najbogatszych gospodarstwach domowych. Wydatki na żywność i napoje spadły w nich o 136,55 zł na osobę, przy równoczesnym wzroście ich udziału o 3,14 p.p. O ponad 1 p.p. spadły udziały wydatków na edukację oraz rekreację i kulturę.

### 1.3.3. Subiektywna ocena sytuacji gospodarstw domowych

Główny Urząd Statystyczny systematycznie prowadzi badanie subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Realizowane jest ono w formie badania ankietowego, w którym respondenci oceniają swoją sytuację w pięciostopniowej skali. Wyniki dla lat



Test Kruskala-Wallis  $H(2, N = 15) = ,020; p = ,9900$ .

#### Rysunek 1.13. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałne, 2020; GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2020 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałne, 2021; GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2021 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałne, 2022.

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

2019-2021 zaprezentowane są na rys. 1.13. Interesujący jest fakt, że mimo wielu ograniczeń i obaw o przyszłe dochody i zmiany w sytuacji materialnej gospodarstw domowych prezentowanych m.in. w mediach subiektywna ocena w latach 2020 i 2021 się poprawiała. Gospodarstwa domowe rzadziej wskazywały na ocenę przeciętną lub niższą, a wzrastał udział tych, które swoją sytuację materialną oceniały co najmniej jako raczej dobrą.

W dwuletnim okresie odsetek gospodarstw domowych deklarujących złą i raczej złą sytuację materialną spadł z 7 do 5,1%. O ile zmiany w 2021 roku w stosunku do 2020 roku można przypisywać zmniejszeniu skali lockdownów i umożliwieniu prowadzenia działalności wszystkim obszarom gospodarki, o tyle porównanie lat 2020 i 2019 wymaga poszukiwania innego wyjaśnienia. Jednym z nich mogą być zmiany w nastrojach konsumentów, jakie następowały w analizowanym okresie.

### 1.4. Zmiany w nastrojach konsumentów pod wpływem pandemii COVID-19

---

Na decyzje o wielkości wydatków i oszczędności gospodarstw domowych wpływają w znacznym stopniu czynniki behawioralne, w tym obawy o wysokość i stabilność dochodów. Wskaźniki nastrojów konsumenckich odzwierciedlają subiektywną ocenę koniunktury, tym samym reprezentują wpływ czynników behawioralnych na decyzje konsumentów. Są przy tym równocześnie wskaźnikami wyprzedzającymi koniunktury, wykorzystywanymi w ocenie przyszłych zmian w poziomie wzrostu gospodarczego.

W połowie 2020 roku w jednorazowym badaniu ankietowym 30% respondentów wyrażało obawy o stabilność swoich przyszłych dochodów w związku z pandemią, 42% nie miało takich obaw, a 27% nie miało zdania<sup>21</sup>. Jednak wpływ pandemii na sytuację finansową gospodarstw domowych i ich zachowania lepiej odzwierciedlają badania realizowane systematycznie. Należą do nich m.in. Koniunktura Konsumentencka (GUS), Kondycja Gospodarstw Domowych (IRG SGH) i Consumer Index (Kantar).

Główny Urząd Statystyczny w raportach dotyczących koniunktury konsumenckiej publikuje bieżący wskaźnik ufności konsumenckiej (BWUK)<sup>22</sup>, oraz wyprzedzający wskaźnik

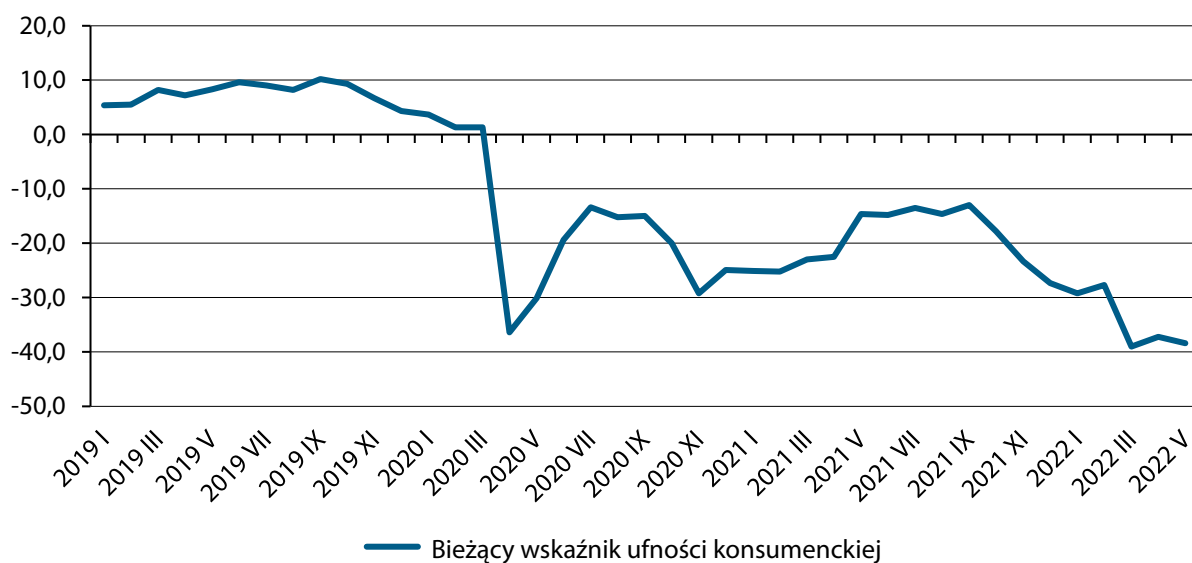
---

<sup>21</sup> *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak pandemia wpłynęła na portfele i zwyczaje finansowe Polaków*, Federacja Konsumentów i Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, październik 2020, <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/n,6,1471,1,1,finanse-polakow-w-czasie-covid19--raport-z-badania.html>

<sup>22</sup> Bieżący wskaźnik ufności konsumenckiej (BWUK) obliczany jest jako średnia arytmetyczna sald odpowiedzi dotyczących: ocen zmian sytuacji finansowej gospodarstwa domowego w okresie ostatnich 12 miesięcy, ocen zmian sytuacji finansowej gospodarstwa domowego w okresie najbliższych 12 miesięcy, ocen zmian ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju w okresie ostatnich 12 miesięcy, ocen zmian ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju w okresie najbliższych 12 miesięcy oraz ocen obecnego dokonywania ważnych zakupów. (<https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3203,pojecie.html>)

ufności konsumenckiej WWUK<sup>23</sup>, które mogą przyjmować wartości w przedziale [-100; 100] punktów. BWUK ukazuje subiektywną ocenę aktualnej sytuacji konsumentów, podczas gdy WWUK reprezentuje subiektywną ocenę przyszłej sytuacji dokonanej przez konsumentów. Im wyższa wartość wskaźnika, tym większa skłonność gospodarstw domowych do konsumpcji, co przekłada się na popyt na kredyt oraz ograniczenie oszczędzania. Malejące wartości wskaźnika sugerują spadek popytu na kredyt, często połączony z problemami z płynnością i powstrzymywanie się od wydatków, z którym łączy się wzrost oszczędności buforowych.

Pierwsza reakcja Polaków na wybuch pandemii była bardzo gwałtowna. BWUK spadł z 1,3 pkt w marcu 2020 roku do -47,7 pkt w kwietniu i od tego momentu utrzymywał się poniżej 0 pkt (rys. 1.14). Oznacza to, że w momencie wybuchu pandemii znacząco wzrosły obawy Polaków co do ich sytuacji ekonomiczno-finansowej i od tego czasu w społeczeństwie przeważają osoby uważające, że ich sytuacja jest zła, a nawet bardzo zła.



**Rysunek 1.14.** Bieżący wskaźniki ufności konsumenckiej GUS

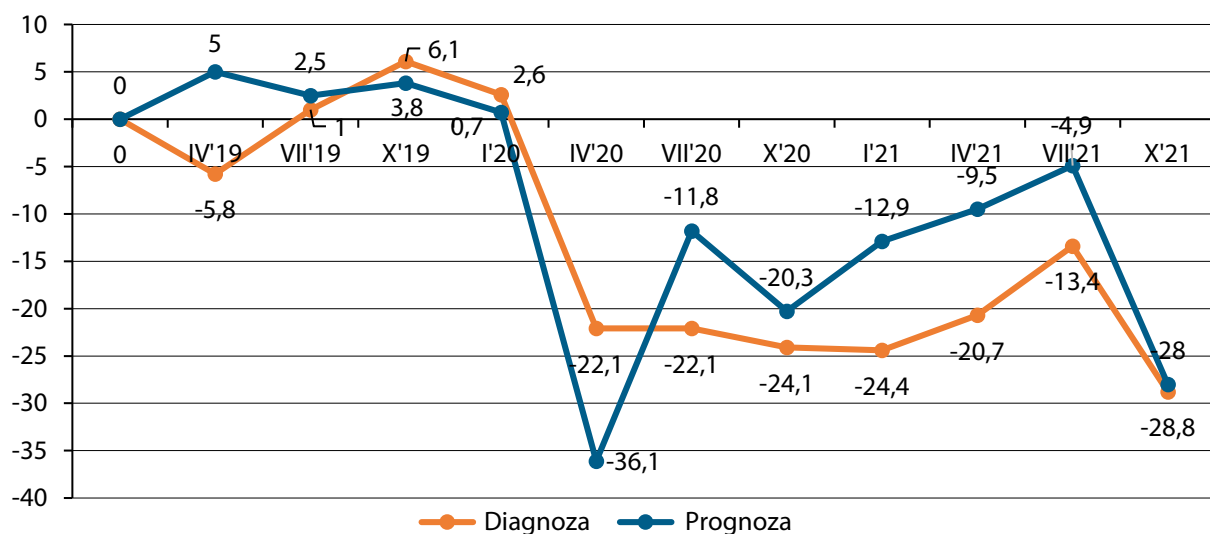
Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/koniunktura/koniunktura/koniunktura-konsumencka-lipiec-2022-roku,1,113.html> (10.07.2022).

W okresie wakacyjnym, kiedy obostrzenia były zmniejszane oraz zmalała liczba zachorowań, wskaźnik uległ poprawie do -13,4 pkt w lipcu, aby znowu spaść jesienią w trakcie drugiej fali pandemii do poziomu -29,4 pkt. Kolejne fale nie wywoływały już tak silnych reakcji, a od IV kwartału 2021 roku na BWUK większy wpływ miały czynniki ekonomiczne, w tym wzrost inflacji i podnoszenie stóp procentowych banku centralnego.

<sup>23</sup> Wyprzedzający wskaźnik ufności konsumenckiej (WWUK) obliczany jest jako średnia arytmetyczna sald odpowiedzi dotyczących: ocen zmian sytuacji finansowej gospodarstwa domowego w okresie najbliższych 12 miesięcy, ocen zmian ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju w okresie najbliższych 12 miesięcy, poziomu bezrobocia (ze znakiem przeciwnym) oraz oszczędzania pieniędzy w okresie najbliższych 12 miesięcy (<https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3211,pojcie.html>)

## 1. Finanse osobiste gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

Zasady budowy wskaźników koniunktury stosowane przez Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH są analogiczne do stosowanych przez GUS. W badaniach IRG SGH jest jednak więcej pytań i obliczanych wskaźników. Oceniane są m.in. diagnoza i prognoza stanu finansów gospodarstw domowych. W diagnozie respondenci porównują swoją bieżącą sytuację do tej sprzed roku, a w prognozie oceniają, jak zmieni się ich sytuacja finansowa w ciągu nadchodzących 12 miesięcy. Podobnie jak w badaniu GUS, zarówno diagnoza, jak i prognoza zmian w sytuacji finansowej gospodarstw domowych opracowana przez IRG SGH w kwietniu 2020 roku wykazała znaczący spadek – z wartości nieznacznie dodatnich do odpowiednio: -22,1 pkt i -36,1 pkt (rys. 1.15).



**Rysunek 1.15.** Diagnoza i prognoza stanu finansów gospodarstw domowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Kondycja Gospodarstw Domowych* (IRG SGH), <https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KAE/struktura/IRG/publikacje/Strony/Kondycja-gospodarstw-domowych.aspx> (Badanie okresowe nr 117 i wcześniejsze).

Interesujące jest jednak, że w okresie wakacyjnym respondenci IRG zdiagnozowali swoją sytuację finansową na takim samym poziomie, jak w czasie wybuchu pandemii, a w badaniu październikowym, kiedy zbliżała się druga fala pandemii, jedynie o 2 pkt gorzej niż przy pierwszej fali. Wyniki te różnią się od BWUK GUS oraz od prognozy sytuacji finansowej IRG SGH. Oba te wskaźniki poprawiały się w okresie wakacyjnym, kiedy malała liczba zachorowań i luzowano obostrzenia.

Przeprowadzona analiza pokazuje, że gospodarstwa domowe wyraźnie obawiały się pandemii i związanych z nią skutków gospodarczych. Ich pierwotna reakcja była wyjątkowo silna, skutkując znacznym ograniczeniem popytu w krótkim okresie, przekładającym się na zmniejszenie wydatków. Wdrożone działania rządowe, mające na celu wsparcie prywatnych przedsiębiorców i ochronę miejsc pracy, podlegały szerokiej dyskusji. Wiele osób krytykowało także sposoby ograniczania rozprzestrzeniania się choroby. Niemniej jednak decyzje

te wpłynęły pozytywnie na stabilność dochodów w gospodarstwach domowych, a to przelożyło się na poprawę nastrojów konsumenckich w kolejnych okresach.

Dynamika dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych w latach 2020 i 2021 była wyższa od inflacji, co oznacza, że ich sytuacja finansowa nie uległa pogorszeniu mimo problemów, jakie pandemia wywołała w gospodarce. Zmienił się jednak koszyk dóbr konsumpcyjnych, dostosowując się do nowych warunków. Zwiększyły się wydatki na komunikację, co było wywołane potrzebą dostosowania mieszkań do pracy i nauki zdalnej, natomiast zmniejszyły wydatki na transport, w tym na dojazdy do pracy i szkół oraz podróże. W niektórych typach gospodarstw domowych zwiększyły się wydatki na żywność, często z równoczesnym spadkiem wydatków na gastronomię. W strukturze wydatków w poszczególnych okresach wyraźnie widać wpływ ograniczeń w prowadzeniu działalności, jakie nakładano na poszczególne branże, głównie na produkty i usługi w branżach turystycznej, gastronomicznej i wellness.

Obserwując zmiany w zachowaniach konsumpcyjnych gospodarstw domowych, można stwierdzić, że wiele z nich wracało do stanu sprzed pandemii, gdy tylko zmniejszono ograniczenia. Równocześnie poprawiały się nastroje konsumenckie i rosły wydatki. Mimo faktycznych i potencjalnych problemów, jakie przyniosła ze sobą pandemia, subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych systematycznie się poprawiała.

# 2

## Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

Pandemia wywarła istotny wpływ na zachowania finansowe Polaków. W niniejszym rozdziale przeanalizowano zmiany w sposobach i motywach oszczędzania w reakcji na zmieniające się warunki społeczne i rynkowe. Pomimo początkowego spadku stopy oszczędzania, w latach 2019-2021 rosła wartość nadwyżki finansowej będącej w dyspozycji gospodarstw domowych. Niepewność rozwoju sytuacji spowodowała bowiem ograniczenie wydatków i wzrost oszczędności w kolejnych falach pandemii. Jednocześnie w pierwszych miesiącach upłyniano posiadane aktywa i rosła wartość środków gromadzonych na rachunkach oszczędnościowych. Dopiero w drugim roku pandemii oszczędzający poszukiwali instrumentów przynoszących wyższy zysk niż ten oferowany przez nisko oprocentowane rachunki i lokaty bankowe. Pandemia osłabiła też więzi społeczne i zmieniła motywy oszczędzania – coraz mniej osób deklaruje chęć przekazania zgromadzonych środków kolejnemu pokoleniu czy przeznaczenia ich na spotkania rodzinne. Zwiększył się natomiast odsetek osób systematycznie oszczędzających. Zgromadzone oszczędności mają ponadto wystarczyć na dłuższy okres, gdyby wystąpiły kolejne nieprzewidziane okoliczności społeczno-gospodarcze.

### 2.1. Poziom nadwyżki finansowej w budżetach gospodarstw domowych i zmiany stopy oszczędności

---

#### 2.1.1. Zmiany wartości oszczędności brutto w sektorze gospodarstw domowych

---

Nadwyżka finansowa, stanowiąca oszczędności brutto w rachunkach narodowych, jest wynikiem podziału dochodów do dyspozycji skorygowanych o korektę z tytułu zmian w uprawnieniach emerytalnych. Elementami podziału są spożycie i oszczędności brutto. Należy jednak zaznaczyć, że sektor gospodarstw domowych w tym ujęciu obejmuje osoby fizyczne uzyskujące dochody z różnych źródeł, w tym z rolnictwa i własnej działalności gospodarczej<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Według definicji GUS sektor gospodarstw domowych to: osoby fizyczne pracujące na własny rachunek w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie oraz osoby fizyczne pracujące poza gospodarstwami indywidualnymi w rolnictwie z liczbą pracujących do 9 osób i prowadzące uproszczoną ewidencję księgową, a także osoby fizyczne uzyskujące dochód z pracy najmniej i niezarobkowych źródeł.



W sektorze gospodarstw domowych oddzielenie funkcji konsumpcyjnej od produkcyjnej jest niemożliwe. Decyzje podejmowane przez przedstawicieli tego sektora dotyczą zarówno ich wydatków konsumpcyjnych, gromadzenia oszczędności, jak też wydatków inwestycyjnych w ramach finansowania potrzeb mieszkaniowych i lokowania nadwyżek finansowych prowadzonych przez nich podmiotów gospodarczych. Jednak biorąc pod uwagę, że osoby utrzymujące się z pracy najemnej miały w 2020 roku 46% udziału w dochodach do dyspozycji sektora, można założyć, że znacząca część oszczędności sektora gospodarstw domowych pochodzi z funkcji konsumpcyjnej.

W 2020 roku dostępne dochody do dyspozycji w sektorze gospodarstw domowych wzrosły w stosunku do roku poprzedniego o 101 843 mln zł<sup>2</sup>. Stanowiło to przyrost o 7,53%. Kwota przeznaczana na spożycie w ciągu roku wzrosła jedynie o 0,3%, co po uwzględnieniu inflacji wynoszącej 3,4% oznacza realnie spadek konsumpcji. Równocześnie jej udział w rozdysponowaniu dochodów zmalał z 96,12% do 89,66%. Większość przyrostu dochodów została zatem zagospodarowana przez oszczędności brutto, tworząc nadwyżkę środków, które gospodarstwa domowe zakumulowały. Oszczędności brutto sektora gospodarstw domowych<sup>3</sup> przyrosły o 186,6% – z kwoty 52 455 mln zł do 150 336 mln zł. Tym samym ich udział w rozdysponowaniu dochodów wzrósł z niespełna 4% do ponad 10%. Należy podkreślić, że część tej kwoty stanowi nadwyżka brutto indywidualnych gospodarstw rolnych i mikroprzedsiębiorstw.

Opisane zmiany wynikają z czynników wskazanych w rozdziale 1. Gospodarstwa domowe z powodu pandemii i związanych z nią ograniczeń zmniejszyły popyt na dobra konsumpcyjne. Częściowo było to zjawisko dobrowolne, spowodowane samoograniczeniem się wynikającym z obawy o przyszłą sytuację ekonomiczno-finansową, a po części przymusowe, wywołane zakazem prowadzenia działalności przez podmioty dostarczające dobra i usługi.

Oszczędności, a w szczególności te pochodzące z sektora gospodarstw domowych, odgrywają istotną rolę w procesie wzrostu gospodarczego. Przede wszystkim są źródłem finansowania inwestycji, w tym rozwoju innowacji. Okres pandemii pokazał jednak, że aby proces przepływu funduszy w postaci oszczędności z sektora gospodarstw domowych, poprzez rynek finansowy, do przedsiębiorstw był efektywny, obok istnienia wolnych środków i sprawnego systemu finansowego konieczny jest popyt na inwestycje ze strony przedsiębiorstw. Tego popytu brakowało, m.in. w podmiotach mikro i małych, głównie w sektorach silnie odczuwających ograniczenia. W efekcie, właściciele tych podmiotów, zamiast lokować nadwyżki finansowe w rozwój swoich przedsiębiorstw, wykorzystywali je we własnych gospodarstwach domowych. Środki te trafiały na rynek finansowy oraz były inwestowane w nieruchomości i inne aktywa alternatywne, często narażając niedoświadczonych inwestorów, jakimi są gospodarstwa domowe, na nadmierne ryzyko.

<sup>2</sup> GUS, *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2017-2020*, Warszawa 2022; <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/rachunki-narodowe-wedlug-sektorow-i-podsektorow-instytucjonalnych-w-latach-20172020,4,17.html> (5.09.2022).

<sup>3</sup> W grupie tej są gospodarstwa domowe według definicji GUS wraz z gospodarstwami wieloosobowymi typu domy opieki, więzienia itd.

### 2.1.2. Zmiany stopy oszczędności gospodarstw domowych

---

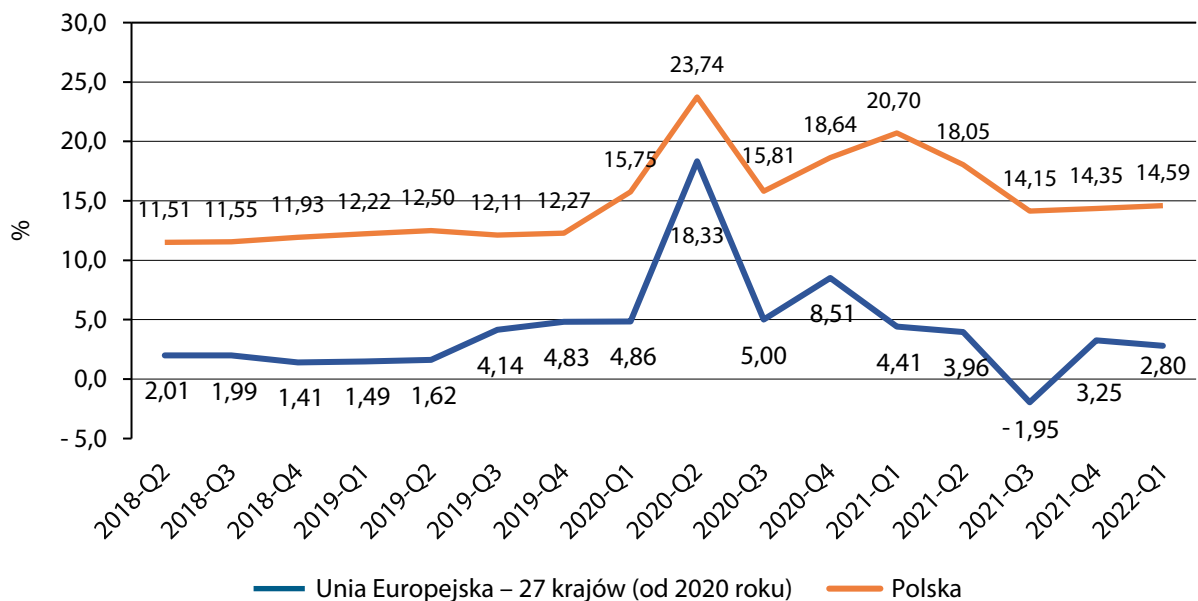
Stopa oszczędzania – mierzona jako relacja nadwyżki dochodów rozporządzalnych nad wydatkami do dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych – jest jedną z podstawowych miar ekonomicznych w analizie sytuacji finansowej gospodarstw domowych. Zwykle jest równocześnie miarą dobrobytu, ponieważ powstała nadwyżka dochodów stanowi wolne środki, jakie gospodarstwo domowe może przeznaczyć na inwestycje lub ulokować w instrumentach finansowych, które będą generować dodatkowe dochody w przyszłości. Pokazuje tym samym poziom swobody w podejmowaniu decyzji o bieżących i planowanych wydatkach, jaki mają gospodarstwa domowe.

Wartość stopy oszczędzania w normalnych warunkach rynkowych determinowana jest wysokością dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe. Im większa część dochodów pozostaje po zaspokojeniu wydatków, tym wyższa jest ta stopa. Jednak w wyjątkowych okolicznościach głównym czynnikiem oddziałującym na wartość tego miernika mogą się stać wydatki. Są to sytuacje, kiedy podaż nie jest w stanie zaspokoić popytu, w związku z czym nie ma możliwości ponoszenia wydatków mimo posiadania wystarczających środków na zakup dóbr. Taką wyjątkową sytuacją była pandemia COVID-19, a szczególnie jej pierwsza fala, która w Europie pojawiła się w połowie I kwartału 2020 roku, a do Polski dotarła w marcu 2020 roku.

W wyniku lockdownu w I kwartale 2020 roku w Polsce, kiedy zamknięte zostały podmioty z sektorów: gastronomicznego, wellness i fitness, hotele oraz placówki oświatowe, a w wielu innych pracownicy byli kierowani do pracy zdalnej, znacznie spadły codzienne wydatki osób fizycznych. Dodatkowo, ze względu na niepewność co do możliwości utrzymania pracy i przyszłych wydatków, część gospodarstw domowych zmniejszyła wydatkowane kwoty. W efekcie takich ograniczeń wydatków stopa oszczędzania wzrosła z 4,86% do 18,33% (rys. 2.1). Zmiany stopy oszczędzania w kolejnych kwartałach częściowo wiązały się z kolejnymi falami pandemii, jednak nie były już tak silne ze względu na mniejsze ograniczenia w gospodarce i wzrost optymizmu społeczeństwa w związku z łagodzeniem oddziaływania wirusa oraz dostępnością szczepionek. Natomiast od IV kwartału 2021 roku, wraz z nasileniem się procesów inflacyjnych i podniesieniem stóp procentowych banku centralnego, wpływ pandemii na stopę oszczędzania istotnie spadł.

W ujęciu rachunków narodowych stopę oszczędzania można mierzyć także jako nadwyżkę PKB nad konsumpcją w relacji do PKB. Miara ta, preferowana przez Bank Światowy, pokazuje stan oszczędności całej gospodarki w danym roku. Na nadwyżkę PKB składają się oszczędności gospodarstw domowych, oszczędności rządowe oraz nadwyżka operacyjna brutto przedsiębiorstw, w tym podmiotów finansowych. Należy jednak zaznaczyć, że znaczny udział w tych oszczędnościach mają właśnie oszczędności gospodarstw domowych.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 2.1.** Stopa oszczędzania brutto w Polsce i Unii Europejskiej (dane odsezonowane)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat [nasq\_10\_ki].

**Tabela 2.1.** Stopa oszczędzania i dynamika PKB w Polsce

Wskaźnik	Rok		
	2019	2020	2021
Stopa oszczędzania (% PKB)	24,48	24,04	24,98
Dynamika PKB r/r (%)	x	-2,5	5,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego (wskaźniki: NY.GDS.TOTL.ZS i NY.GDP.MKTP.KD.ZG).

Analizując dane przedstawione w tab. 2.1, można zauważyć, że stopa oszczędzania w relacji do PKB w 2020 roku spadła o 0,44 p.p. w stosunku do roku poprzedniego. Jeśli uwzględnimy jednak równoczesny spadek PKB o 2,5%, to możemy stanowczo stwierdzić, że wartość nadwyżki finansowej, która powstała głównie w sektorze gospodarstw domowych i mogła być alokowana w formie oszczędności i/lub inwestycji, w tym czasie wzrosła. Równoczesny wzrost stopy oszczędzania i dodatnia dynamika PKB w 2021 roku również wskazują na zwiększanie się nadwyżki finansowej, co przy rosnącym długu sektora publicznego i problemach przedsiębiorstw wyraźnie wskazuje na rosnące oszczędności gospodarstw domowych. Niestety, przymusowe oszczędności nie zawsze są korzystne dla gospodarki. Ograniczenie popytu konsumpcyjnego wpływa negatywnie na rozwój kraju, a w połączeniu z poszukiwaniem bardziej rentownych, ale równocześnie często wysoce ryzykownych,

## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

a przede wszystkim słabo znanych oszczędzającym form lokowania nadwyżek, oddziałuje negatywnie na stabilność finansową gospodarstw domowych.

Pierwszy rok pandemii przyniósł ponadto poprawę subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw domowych<sup>4</sup> (zob. podrozdział 1.3).

### 2.2. Zmiany w strukturze aktywów finansowych

---

Według danych z badania Federacji Konsumentów i Fundacji Rozwoju Rynku Finansowego przeprowadzonych po pierwszej fali zachorowań 49% respondentów deklaroowało, że ich oszczędności się nie zmieniły, 31% wskazywało na ich spadek, a jedynie 6% na wzrost<sup>5</sup>. Natomiast w opublikowanym w lipcu 2021 roku raporcie Santander Consumer Banku aż 89% respondentów deklaroowało posiadanie oszczędności, w tym 31% twierdziło, że ich oszczędności wynoszą równowartość co najmniej pięciu miesięcznych pensji, a więc stanowiącą poważny bufor bezpieczeństwa finansowego<sup>6</sup>.

Z obu raportów wynika, że brak oszczędności odczuwa mniej niż 15% gospodarstw domowych. Z tym, że są wśród nich gospodarstwa traktujące jako oszczędności nadwyżki pozostałe na koniec okresu, zwykle miesiąca, nawet jeżeli w kolejnych okresach takie środki wykorzystują. Takie zasoby wolnych środków można nazwać chwilowymi oszczędnościami resztowymi.

Zmiany w wartości nadwyżki finansowej wywołały zmiany w postawach względem oszczędzania, a także w strukturze oszczędności finansowych gospodarstw domowych. Analizując zmiany w wartości aktywów finansowych gospodarstw domowych w Polsce, można wyraźnie dostrzec wzrost oszczędności w trakcie trwania kolejnych fal zachorowań, szczególnie w pierwszym okresie pandemii (rys. 2.2).

Europejski Bank Centralny gromadzi i publikuje kwartalne dane o sytuacji finansowej gospodarstw należących do Eurosystemu. Dane krajów nienależących do strefy euro są publikowane w wartości ich walut krajowych. W przypadku Polski dostawcą danych odnoszących się do aktywów finansowych gospodarstw domowych jest NBP. Według bazy EBC w I kwartale 2020 roku wartość wszystkich aktywów finansowych sektora gospodarstw domowych wynosiła 2271,81 mld zł, w tym 25,16% stanowiły gotówka i depozyty, 0,59% – instrumenty dłużne, 1,48% – udzielone pożyczki, 24,77% – instrumenty udziałowe i środki ulokowane w funduszach inwestycyjnych, 11,28% – ubezpieczenia prywatne i programy emerytalne oraz 9,72% – inne instrumenty finansowe. W trakcie pierwszej fali pandemii, trwającej głównie przez II kwartał 2020 roku, łączne aktywa finansowe wzrosły o 6,56%. Największy wzrost, o 15,42%, odnotowano w przypadku udzielonych pożyczek. Gospodarstwa domowe wspie-

---

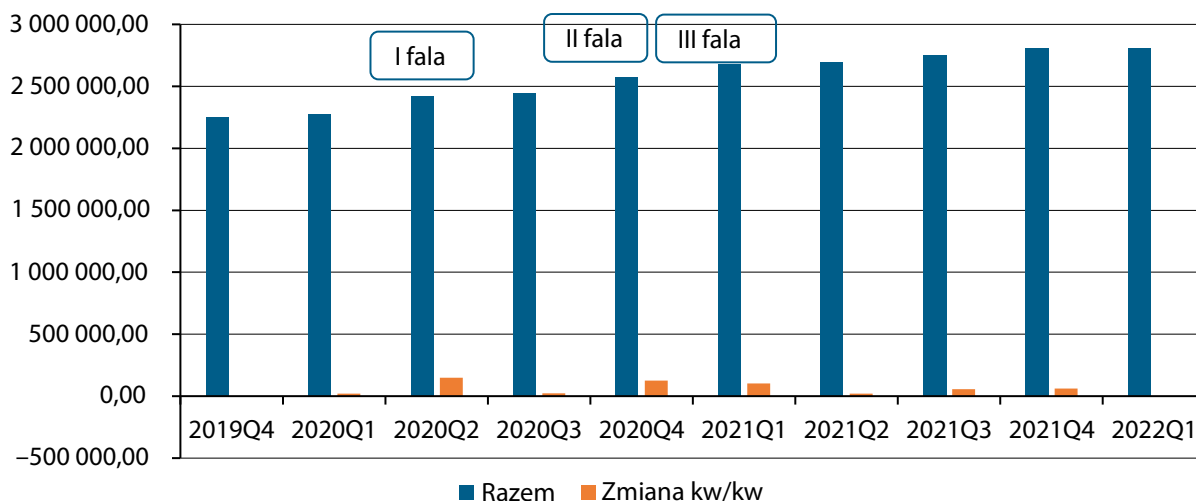
<sup>4</sup> NBP, *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2020 r.*, Warszawa 2021, <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rozwoj2020.pdf> (30.09.2022).

<sup>5</sup> Federacja Konsumentów, Federacja Rozwoju Rynku Finansowego, *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak trzy fale pandemii wpłynęły na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?*, Edycja II, Warszawa, maj 2021.

<sup>6</sup> *Polaków Wiedza Własna – Raport Specjalny. Czy pandemia zmieniła podejście Polaków do świadomości finansowej*, Santander Consumer Bank, lipiec 2021, s. 10.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

rały w ten sposób finansowo przedsiębiorstwa, w szczególności własne, które ze względu na ograniczenia utraciły lub zmniejszyły możliwości osiągnięcia przychodów. Na drugim miejscu, ze wzrostem o 12,14%, znalazły się aktywa udziałowe i fundusze inwestycyjne, a udział gotówki i depozytów zwiększył się o 5,58%. Należy jednak zaznaczyć, że pandemia dotarła do Polski w marcu 2020 roku, czyli na koniec I kwartału, co wpływa na zagregowane dane kwartalne.



**Rysunek 2.2.** Wartość aktywów finansowych gospodarstw domowych i jej zmiany kwartalne (w mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EBC: <https://sdw.ecb.europa.eu/>

Dane na koniec marca 2020 roku opublikowane zostały m.in w cyklicznym raporcie portalu Analizy.pl pt. „Struktura oszczędności gospodarstw domowych”<sup>7</sup>. Raport ten uwzględnia nieco inny zakres instrumentów finansowych niż dane EBC. Zgodnie z zaprezentowanymi w nim danymi w marcu 2020 roku reakcja gospodarstw domowych była znacząca. Na początku pandemii wartość oszczędności finansowych gospodarstw domowych zauważalnie spadła – na koniec marca 2020 roku wyniosły one w sumie 1539 mld zł, tj. o ponad 25 mld zł mniej niż kwartał wcześniej (spadek o 1,65%)<sup>8</sup>. W kolejnych kwartałach obserwowany był jednak systematyczny wzrost wartości zgromadzonych oszczędności, z pewnymi zmianami w ich strukturze (rys. 2.3).

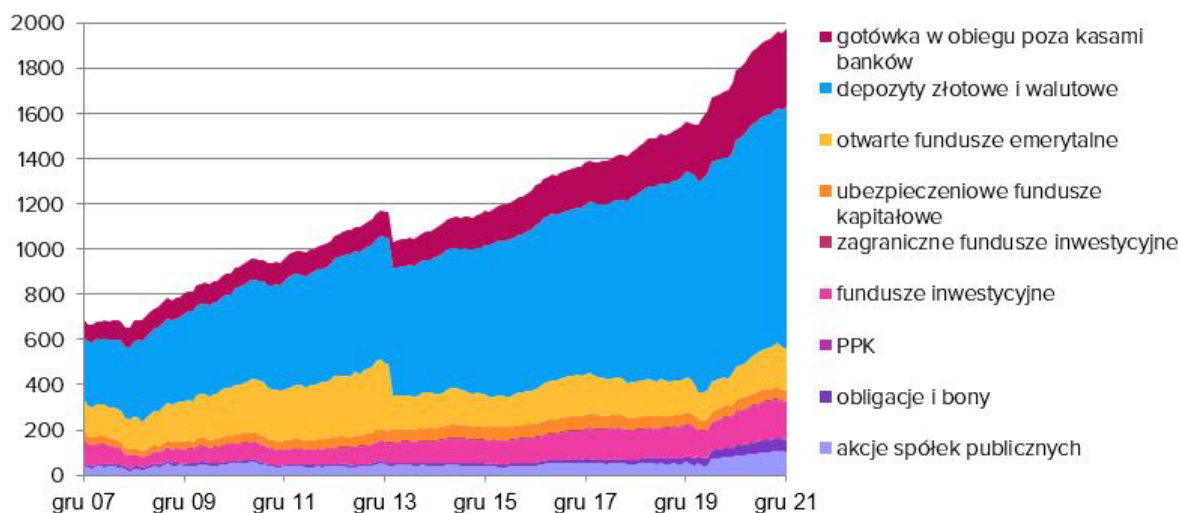
Na początku pandemii wiele osób w obawie przed ryzykiem zdecydowało się spieniężyć posiadane instrumenty finansowe. W efekcie na koniec marca 2020 roku wartość gotówki w portfelach gospodarstw domowych wynosiła 252,6 mld zł. Kwota ta była wyższa od stanu na koniec 2019 roku o 12,7%. Równocześnie nastąpiło przesunięcie środków pomiędzy depozytami terminowymi, których część przeniesiono na rachunki bieżące. Wyjątkowo duży,

<sup>7</sup> <https://www.analizy.pl/raporty/25670/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-marzec-2020> (5.09.2022).

<sup>8</sup> Tamże.

## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

w porównaniu z poprzednimi okresami, był przyrost depozytów złotych przedsiębiorców indywidualnych (stanowiących podsektor gospodarstw domowych), którzy otrzymali środki w ramach programów pomocowych (tarczy antykrzysowej)<sup>9</sup>.



**Rysunek 2.3.** Oszczędności finansowe gospodarstw domowych w Polsce w latach 2007-2021 (w mld zł)

Źródło: Analizy.pl, *Struktura oszczędności gospodarstw domowych (grudzień 2021)*, <https://www.analizy.pl/raporty/29748/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-grudzien-2021> (30.09.2022)

Duże zmiany w strukturze oszczędności dotknęły przede wszystkim środki lokowane na rynku kapitałowym, na którym w I kwartale 2020 roku obserwowano dużą przecenę. Warszawski Indeks Giełdowy (WIG) spadł wówczas o 28%. Sytuacja ogólnogospodarcza i napływające dane o rozprzestrzeniającej się pandemii spowodowały wycofywanie się gospodarstw domowych z funduszy inwestycyjnych, w szczególności z funduszy dłużnych. Stan ten, w połączeniu z niższą wyceną akcji, spowodował, że wartość aktywów udziałowych i funduszy inwestycyjnych w portfelach gospodarstw domowych według danych EBC na koniec I kwartału była niższa o 313 mln zł w porównaniu z końcem 2019 roku.

W II kwartale 2020 roku odnotowano wzrosty wartości w większości kategorii aktywów finansowych gospodarstw domowych. Wyjątkami były inne aktywa oraz instrumenty dłużne. W tej drugiej kategorii trend spadkowy utrzymywał się aż do IV kwartału 2021 roku. Przyczyną malejącego zainteresowania gospodarstw domowych bezpiecznymi instrumentami, jakimi są obligacje skarbowe, w obliczu wysokiego postrzeganego ryzyka rynkowego były obniżki już i tak niskich stóp procentowych. W marcu 2020 roku stopa referencyjna NBP została obniżona o 0,5 punktu bazowego do poziomu 1,0%. Na przestrzeni kolejnych dwóch miesięcy jej wartość spadła do 0,1% i na tak niskim poziomie utrzymana została do października 2021 roku.

<sup>9</sup> NBP, *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2020 r. ...*

Przecena na rynku kapitałowym wpłynęła także negatywnie na wartość środków ulokowanych w planach i funduszach emerytalnych, stanowiących istotną część oszczędności gospodarstw domowych. Do tej kategorii zaliczane są otwarte fundusze emerytalne (OFE), w których obecnie większość aktywów stanowią akcje, a także pracownicze programy emerytalne (PPE), pracownicze plany kapitałowe (PPK) oraz indywidualne konta emerytalne (IKE) i indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE).

Łączna wartość aktywów netto planów emerytalnych mających formę funduszy emerytalnych (inwestujących bezpośrednio na rynku finansowym), tj. OFE, dobrowolnych funduszy emerytalnych (DFE, tj. jednej z form IKE i IKZE) oraz pracowniczych funduszy emerytalnych (PFE, tj. jednej z form PPE), wyniosła na koniec 2020 roku 151,8 mld zł i była niższa od wartości na koniec roku poprzedniego (157,3 mld zł) o 3,5%<sup>10</sup>. W kolejnym roku wartość funduszy emerytalnych istotnie wzrosła i wyniosła 192,6 mld zł na koniec 2021 roku (wzrost o 26,7%)<sup>11</sup>.

Natomiast uwzględniając wszystkie plany emerytalne, w tym w formie rachunków bankowych, ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, funduszy inwestycyjnych i rachunków papierów wartościowych w domach maklerskich oraz wspomniane wcześniej fundusze emerytalne, należy odnotować, że wzrost wartości oszczędności emerytalnych wyniósł 1,1% w 2020 roku (głównie za sprawą dopływu dużej puli składek do dodatkowych planów emerytalnych, w szczególności PPK, przy spadku wartości OFE<sup>12</sup> w wysokości 4%), oraz 26,5% w 2021 roku<sup>13</sup>. Warto przy tym zwrócić uwagę, że na wzrost wartości oszczędności emerytalnych gospodarstw domowych w latach 2020-2021 miały wpływ przede wszystkim nowe składki przekazywane do planów emerytalnych (tab. 2.2).

Zmiany w strukturze oszczędności gospodarstw domowych na przestrzeni kolejnych kwartałów dobrze obrazuje grafika publikowana na portalu Analizy.pl (rys. 2.4). Klasyfikacja instrumentów, w które lokowane są oszczędności gospodarstw domowych, jest nieco inna niż w bazie EBC, bardziej szczegółowo odnosi się do rynku kapitałowego i programów emerytalnych.

---

<sup>10</sup> UKNF, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego i Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w 2020 roku*, Warszawa 2021, s. 20, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/SPRAWOZADANIE%202020\\_76375.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/SPRAWOZADANIE%202020_76375.pdf) (30.09.2022).

<sup>11</sup> Tamże, s. 23.

<sup>12</sup> Na spadek wartości OFE miał duży wpływ tzw. suwak bezpieczeństwa, czyli obowiązek systematycznego przekazywania do FUS środków osób, które są w okresie 10 lat przed osiągnięciem minimalnego wieku emerytalnego. W każdym z analizowanych lat środki umarżane z tytułu suwaka bezpieczeństwa były wyższe niż nowe składki zasilające otwarte fundusze emerytalne.

<sup>13</sup> UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r.*, UKNF, Warszawa 2021, *Informacja\_o\_stanie\_rynku\_emerytalnego\_w\_Polsce\_na\_koniec\_2020\_r.pdf* (30.09.2022); UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r.*, Warszawa 2022, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja\\_o\\_stanie\\_rynku\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_2021\\_79097.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_rynku_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf) (30.09.2022)

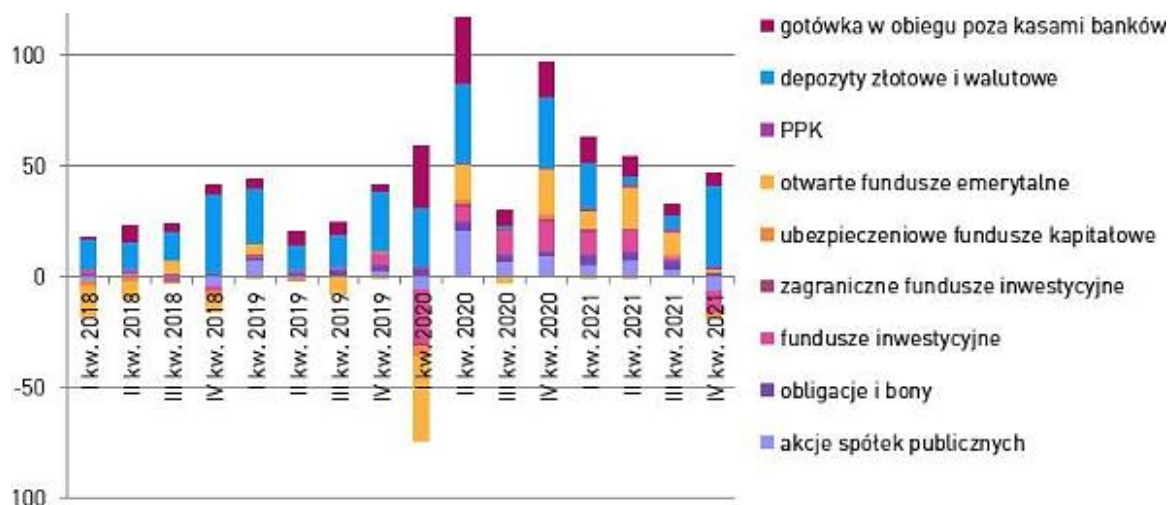
## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

**Tabela 2.2.** Saldo netto aktywów według rodzaju planu emerytalnego na koniec 2020 i 2021 roku (w mln zł)

Produkt	2020		2021	
	roczna zmiana wartości aktywów w stosunku do roku poprzedniego	saldo netto*	roczna zmiana wartości aktywów w stosunku do roku poprzedniego	saldo netto*
II filar (OFE)	-6212	-3515	39 381	43 052
PPE	2468	1366	1 913	690
IKE	1756	476	1 543	49
IKZE	1298	226	1 395	72
PPK	2733	565	4 848	823
Suma	2044	-882	49 080	44 687

\* Po odjęciu różnicy między wpływami a wypływami środków.

Źródło: UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r.*, UKNF, Warszawa 2021, [Informacja\\_o\\_stanie\\_ryнку\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_na\\_koniec\\_2020\\_r.pdf](#) (30.09.2022); UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r.*, Warszawa 2022, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja\\_o\\_stanie\\_ryнку\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_2021\\_79097.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_ryнку_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf) (30.09.2022).



**Rysunek 2.4.** Struktura kwartalnych zmian oszczędności gospodarstw domowych (w mld zł)

Źródło: Analizy.pl na podstawie danych NBP, KNF, MF, TFI i PTE, <https://www.analizy.pl/raporty/29748/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-grudzien-2021> (30.09.2022).

Po okresie pierwotnego załamania na rynku finansowym w okresie wybuchu pandemii i wprowadzania ograniczeń w funkcjonowaniu społecznym i gospodarczym, w kolejnych kwartałach oszczędności gospodarstw domowych rosły, podobnie jak wartość aktywów na rynku kapitałowym, do czasu wojny w Ukrainie. Chociaż indeks WIG skończył rok 2020



ze stratą na poziomie 1,4%<sup>14</sup>, to w 2021 roku odnotował już wzrost w wysokości 21,5%<sup>15</sup>. Wartość aktywów zarządzanych przez towarzystwa funduszy inwestycyjnych wyniosła na koniec 2021 roku 401,2 mld zł i była o 7,7% wyższa niż na koniec roku poprzedniego. Natomiast wartość aktywów klientów domów maklerskich wyniosła 189 mld zł na koniec 2021 roku i była o 44,2% większa niż na koniec roku poprzedniego. Wzrost ten był częściowo rezultatem odpływu środków finansowych z nisko oprocentowanych depozytów bankowych do obligacji skarbowych. Zmieniło się też nastawienie inwestorów, którzy po okresie bessy związanej z wybuchem pandemii zaczęli dostrzegać wzrosty na giełdzie i szukać bardziej dochodowych form lokowania kapitału<sup>16</sup>.

Na koniec grudnia 2021 roku oszczędności gospodarstw domowych wyniosły 1,87 mld zł i były o 10% wyższe od stanu na koniec roku 2020<sup>17</sup>. Największym wzrostem charakteryzowały się depozyty. Nadal widoczne było zjawisko przenoszenia środków z lokat terminowych na rachunki bieżące oraz produkty inwestycyjne, głównie z uwagi na niskie oprocentowanie tych pierwszych. Lepsza sytuacja na rynku kapitałowym spowodowała wzrost aktywów OFE o 39 mld w roku 2021 i zachęcała inwestorów do powrotu na rynek kapitałowy. Niskie oprocentowanie produktów depozytowych poskutkowało natomiast ogromnym wzrostem zainteresowania obligacjami – w 2021 roku sprzedaż obligacji osiągnęła rekordowe 43 mld zł, powodując wzrost wartości obligacji w portfelach gospodarstw domowych do poziomu 57,8 mld zł<sup>18</sup>. Znacznie wzrosły też oszczędności emerytalne gospodarstw domowych zgromadzone w PPK, głównie na skutek systematycznych składek odprowadzanych z pensji pracowników, wpłat pracodawców i dopłat z Funduszu Pracy. Na koniec roku 2021 zdecydowana większość (70%) oszczędności polskich gospodarstw domowych trzymana była w gotówce i na rachunkach bankowych, czyli w formie najbardziej płynnej i prawdopodobnie uznawanej za najbardziej odpowiednią w czasach kryzysu i niskich stóp procentowych.

Na strukturę aktywów posiadanych przez gospodarstwa domowe można spojrzeć także przez pryzmat liczby posiadaczy danego produktu finansowego. Badania odnoszące się do występowania określonych produktów finansowych w portfelach osób fizycznych prowadzi m.in. portal Statista.com w ramach Global Consumer Survey<sup>19</sup>. Szczegółowy opis metodologii badania wskazuje na stosowanie próby reprezentatywnej dla osób w wieku 18-64 lata. Badanie przeprowadzane jest co miesiąc, ale wyniki kumulowane są w rundy. Dane publikowane w poszczególnych rundach stanowią średnią wyników z dwóch (przy dwóch rundach rocznie) lub czterech (przy czterech rundach rocznie) ostatnich badań. W latach 2020-2021 w przypadku Polski nastąpiła zmiana z dwóch do czterech rund, stąd w tab. 2.3 pod nazwą

<sup>14</sup> KNF, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego i Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w 2020 roku...*

<sup>15</sup> UKNF, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego i Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w 2021 roku*, Warszawa 2022, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Sprawozdanie\\_z\\_dzialalnosci\\_UKNF\\_oraz\\_KNF\\_w\\_2021\\_roku\\_78361.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Sprawozdanie_z_dzialalnosci_UKNF_oraz_KNF_w_2021_roku_78361.pdf) (30.09.2022).

<sup>16</sup> Tamże, s. 23.

<sup>17</sup> Analizy.pl, *Struktura oszczędności...*

<sup>18</sup> Tamże, s. 2.

<sup>19</sup> <https://www.statista.com/global-consumer-survey>

## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

rundy GSC podany jest okres, z którego wyliczono wynik. Innym aspektem wpływającym na ostateczny kształt wyników jest fakt prowadzenia ich w formie ankiety *on-line*, a więc ograniczonych tylko do użytkowników internetu.

**Tabela 2.3.** Odsetek osób posiadających określone produkty finansowe i aktywa rzeczowe w Polsce w czasie pandemii

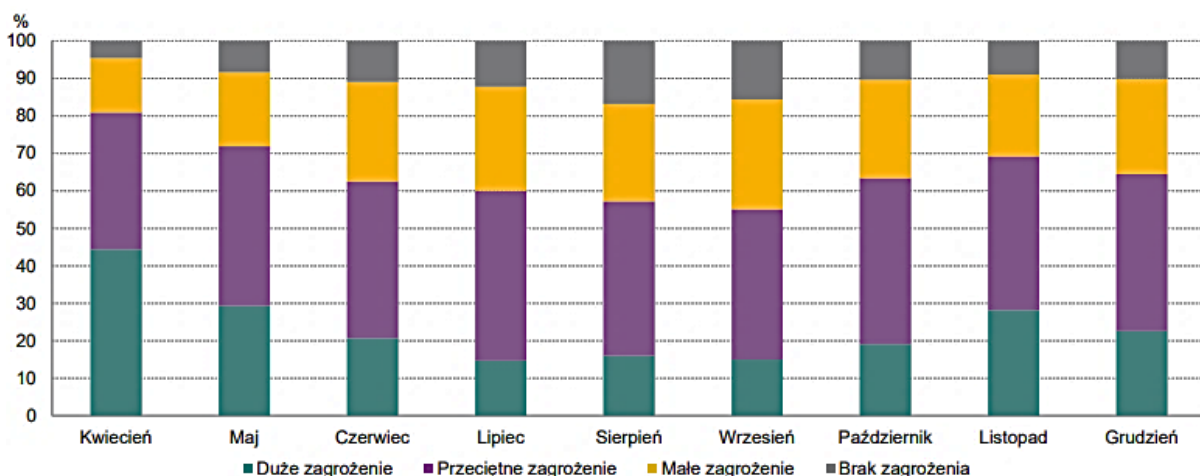
Runda i czas badania Rodzaj produktu	2021 – Update 4 11.01.2021- -11.12.2021	2021 – Update 3 22.10.20- -15.09.21	2021 – Update 2 22.10.20- -15.06.21	2021 – Update 1 14.05.20- -18.03.21	2020 – Update 2 15.05.20- -17.11.20	2020 – Update 1 20.10.19- -15.06.20	2019 – Update 2 15.04.19- -20.11.19
ROR	73	73	73	73	74	76	77
Kryptowaluty (np. bitcoin)	10	10	9	8	7	7	8
Instrumenty udziałowe (akcje, fundusze inwestycyjne)	9	9	9	9	10	10	11
Ubezpieczenia z funduszem kapitałowym (np. ubezpieczenia na życie)	26	26	27	27	27	30	33
Metale szlachetne (np. złoto)	9	9	9	10	9	11	11
Nieruchomości	28	28	27	27	28	32	34
Konto oszczędnościowe	44	44	44	45	47	30	13
Inne inwestycje kapitałowe	9	9	9	9	9	11	11
Nie wiem	2	2	1	1	1	1	1
Nie używam/ nie posiadam żadnych produktów i inwestycji kapitałowych	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: Global Consumer Survey, [www.statista.com](http://www.statista.com)

Mimo opisanych ograniczeń badania dane wskazują na pewne trendy, które nastąpiły w okresie pandemicznym. Wybuch pandemii nastąpił w trakcie trwania rundy „2020-Update 1”. Możemy w niej zaobserwować nieznaczne spadki w odsetku posiadaczy ROR, instrumentów udziałowych i ubezpieczeń z funduszem kapitałowym. Natomiast uwagę zwraca zmiana liczby posiadaczy kont oszczędnościowych, czyli wzrost z 13 do 33% kontynuowany w kolejnym okresie badania. W przypadku pozostałych instrumentów finansowych i aktywów rzeczowych można zaobserwować nieznaczne wahania odsetka ich posiadaczy.

## 2.3. Motywy oszczędzania i poziom oszczędności

Nastroje konsumenckie, a tym samym zachowania i preferencje, zmieniały się w czasie pandemii. Miesiąc po wybuchu pandemii COVID-19 (kwiecień 2020 roku) dla ponad 44% respondentów sytuacja epidemiologiczna stanowiła duże, a dla ponad 36% średnie zagrożenie dla ich osobistej sytuacji finansowej (rys. 2.5). W miesiącach wakacyjnych odsetki te obniżyły się, by na koniec 2020 roku odsetek osób wskazujących na duże zagrożenie osiągnął 22,6%. Jednocześnie pogarszały się prognozowane oczekiwania w zakresie oszczędzania.



**Rysunek 2.5.** Ocena wpływu pandemii COVID-19 na sytuację finansową gospodarstwa domowego w okresie kwiecień – grudzień 2020 roku

Źródło: NBP, *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2020 r.*, Warszawa 2021, s. 32, <https://www.nbp.pl/system-finansowy/rozwoj2020.pdf> (30.09.2022).

Równocześnie w trakcie trwania pandemii zmienił się deklarowany stan oszczędności gospodarstw domowych. Odsetek osób twierdzących, że stan ich oszczędności się nie zmienił, spadł o 7 p.p., do 42%, kosztem wzrostu we wszystkich pozostałych grupach, czyli wśród osób, które nie miały oszczędności, tych, którzy odczuli ich wzrost, oraz grupy odczuwającej spadek<sup>20</sup>. Obniżenie oszczędności dotyczyło głównie grupy wiekowej 45-54 lata, a ich wzrost odczuli młodzi dorośli, czyli osoby w wieku 18-24 lata.

Oszczędności, które są niezwykle ważne dla poczucia bezpieczeństwa finansowego osób indywidualnych i gospodarstw domowych, mogą być różnie motywowane i gromadzone z przeznaczeniem na odmienne cele. Wśród podstawowych motywów oszczędzania zdiagnozowanych przez J.M. Keynesa, a uzupełnionych przez takich autorów, jak M. Browning i A.M. Lusardi, wyróżnić należy<sup>21</sup>:

<sup>20</sup> Federacja Konsumentów....

<sup>21</sup> J. Cichorska, M. Czech, B. Puszer, Depozyty bankowe gospodarstw domowych w czasie COVID-19 w krajach grupy Wyszehradzkiej. *Finanse i Prawo Finansowe*, 1(33), s. 97-117, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.33.06>

## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

- motyw ostrożności (zapobiegliwości) – rezerwy na wypadek nieoczekiwanych wydatków,
  - motyw przezorności – oszczędzania na okres braku lub niskich dochodów,
  - motyw wykorzystania stopy procentowej – odkładania, aby doświadczyć przyjemności z otrzymanych odsetek,
  - motyw powiększania dobrobytu (a z czasem swoich zasobów materialnych),
  - motyw niezależności – zgromadzony kapitał daje większą niezależność działań,
  - motyw przedsiębiorczości – dotyczący rozpoczęcia własnego biznesu lub inwestowania,
  - motyw pozostawienia spadku,
  - motyw skąpstwa – chęci cieszenia się z posiadania gotówki,
  - motyw wkładu własnego – gromadzenia środków niezbędnych do pozyskania długu<sup>22</sup>.
- Motywy te przekładają się na różnorodne cele oszczędzania, wśród których dominują cele związane z motywami zapobiegliwości i ostrożności.

Badania odnoszące się do celów oszczędzania osób indywidualnych w Polsce prowadzi m.in. Federacja Konsumentów we współpracy z Federacją Rozwoju Rynku Finansowego oraz Blue Media Research. Według opublikowanych przez nich raportów ponad 50% Polaków oszczędza na nieprzewidziane wydatki/zabezpieczenie przyszłości i grupa ta po wybuchu pandemii się nie zmieniła. Równocześnie zwiększyła się grupa osób gromadzących oszczędności z myślą o emeryturze. O ile gromadzenie środków na edukację dzieci utrzymywało się na stabilnym poziomie, o tyle odsetek osób planujących transfer międzypokoleniowy w formie środków oszczędzanych „dla dzieci/wnuków” w ramach motywu pozostawienia spadku zmniejszył się według raportu Blue Media Research z 23% w 2019 roku do 20% w 2020 roku i 17% w 2021 roku. Mniej osób oszczędzało również z myślą o wakacjach.

Rozbieżne są dane obu raportów dotyczące zakupów dóbr trwałego użytku typu samochody, sprzęt komputerowy, sprzęt AGD. W badaniu FK i FRRF grupa oszczędzających na te cele pomiędzy wrześniem 2020 roku a kwietniem 2021 roku zmalała nawet o 5-6 p.p. Natomiast raport Blue Media wskazuje, że oszczędzanie na samochód stało się w 2021 roku nieznacznie bardziej popularnym celem w stosunku do 2020 roku i lat wcześniejszych.

Wśród respondentów obu badań zmniejszyła się chęć finansowania oszczędnościami spotkań rodzinnych i świąt. Podobnie jest z oszczędzaniem na zakup mieszkania, chociaż przyczyny zmian w przypadku tych celów mogą być różne. Zmiany celów oszczędzania w odniesieniu do zakupów dóbr i usług można wyjaśnić reakcją respondentów na ograniczenia pandemiczne oraz wzrosty cen. Natomiast zmniejszenie oszczędzania na spotkania rodzinne czy transfer do młodszego pokolenia mogą świadczyć o zmianach społecznych, które zapoczątkowała pandemia, a których kształtowanie się i skutki będziemy obserwować w kolejnych latach.

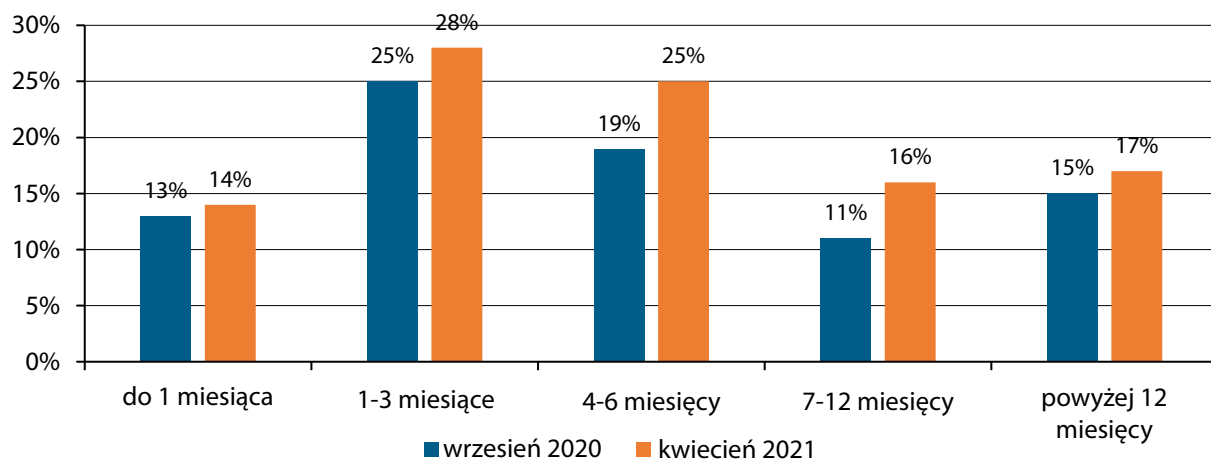
---

<sup>22</sup> M. Browning, A. Lusardi, (1996), Household saving: micro theories and micro facts, *Journal of Economic Literature*, XXXIV, December, s. 1797-1855.

Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego na zlecenie Krajowego Rejestru Długów w październiku 2020 roku 24,4% Polaków nie posiadało żadnych oszczędności<sup>23</sup>. Rok później sytuacja się pogorszyła, gdyż w grudniu 2021 roku aż 43% ankietowanych przyznało, że nie ma żadnej poduszki finansowej<sup>24</sup>.

Większość gospodarstw domowych posiadała na początku pandemii (kwiecień 2020 roku) oszczędności, które w razie braku dochodów pozwoliłyby im pokryć konsumpcję nie dłużej niż przez pół roku<sup>25</sup>, przy czym wśród oszczędzających najliczniejszą grupę tworzyły gospodarstwa, których oszczędności wystarczyłyby na utrzymanie się jedynie w okresie od jednego do trzech miesięcy.

Chociaż 48% Polaków przyznało w grudniu 2021 roku, że w pandemii zmniejszyła się kwota odłożonych przez nich pieniędzy, a dodatkowo 42% respondentów prognozowało, że w ciągu najbliższych 12 miesięcy poziom ich oszczędności jeszcze bardziej spadnie<sup>26</sup> to zgromadzone przez respondentów oszczędności miały wystarczać na dłuższy okres,



**Rysunek 2.6.** Poziom zgromadzonych oszczędności wyrażony długością okresu, przez który oszczędności pokryłyby wydatki gospodarstwa domowego

Źródło: Federacja Konsumentów, Federacja Rozwoju Rynku Finansowego, *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak trzy fale pandemii wpłynęły na portfele i wyczacze finansowe Polaków?*, Edycja II, Warszawa, maj 2021.

<sup>23</sup> Krajowy Rejestr Długów, *Barometr Oszczędności*, Raport Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej S.A., listopad 2020 r. <https://krd.pl/getattachment/45859a81-affd-49be-8565-eab67341de06?stamp=637829537868970000> (1.10.2022).

<sup>24</sup> Krajowy Rejestr Długów, *Portfel statystycznego Polaka w pandemii*, Raport Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej SA, Marzec 2022 r., <https://krd.pl/getattachment/88708ecb-e201-4c21-9ed4-42f-70988061c?stamp=637837131344170000> (1.10.2022).

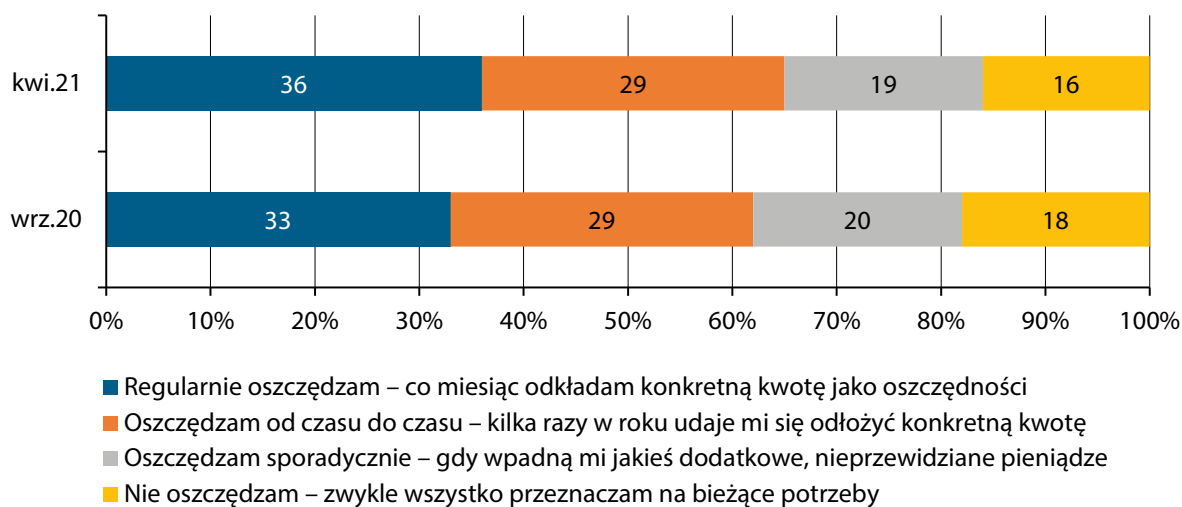
<sup>25</sup> Wyniki te są spójne z wynikami badania *Assay Index. Wskaźnik gotowości inwestycyjnej Polaków*, Warszawa 2021, <https://assay.pl/wp-content/uploads/2021/08/assay-index-czesc-1.pdf> (1.10.2022) oraz Krajowy Rejestr Długów, *Barometr Oszczędności*, Raport Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej S.A. listopad 2020 r. <https://krd.pl/getattachment/45859a81-affd-49be-8565-eab67341de06?stamp=637829537868970000> (1.10.2022).

<sup>26</sup> Krajowy Rejestr Długów, *Portfel statystycznego Polaka w pandemii...*

## 2. Oszczędzanie i inwestowanie przez gospodarstwa domowe w dobie pandemii COVID-19

co świadczyć może o ograniczeniu konsumpcji i bardziej racjonalnym zarządzaniu budżetem domowym. Pomiedzy październikiem 2020 a kwietniem 2021 roku odnotowano zwiększenie się odsetka relatywnego poziomu oszczędności we wszystkich kategoriach – zarówno wśród osób, które miały oszczędności wystarczające na ponad rok egzystencji, jak i tych, których oszczędności wystarczały na okres do miesiąca, trzech czy sześciu miesięcy (rys. 2.6).

Po doświadczeniach kryzysu w funkcjonowaniu społecznym i gospodarczym spowodowanego pandemią COVID-19 Polacy zaczęli bardziej systematycznie oszczędzać. W okresie od października 2020 roku do kwietnia 2021 roku zwiększył się o 3 p.p. odsetek oszczędzających regularnie co miesiąc, a zmniejszył się odsetek osób odkładających sporadycznie lub nieoszczędzających wcale.



**Rysunek 2.7.** Struktura oszczędzających według regularności oszczędzania

Źródło: Federacja Konsumentów, Federacja Rozwoju Rynku Finansowego, *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak trzy fale pandemii wpłynęły na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?*, Edycja II, Warszawa, maj 2021.

Polacy, nie będąc pewni, kiedy i czy skończy się pandemia oraz spowodowany przez nią kryzys społeczno-gospodarczy, dostosowali swoje zachowania konsumpcyjno-oszczędnościowe do panujących realiów, nie wykluczając, że w kolejnych miesiącach będą musieli sięgnąć do gromadzonych zasobów pieniężnych.

# 3

## Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

W niniejszym rozdziale zaprezentowano potencjalne możliwości wpływu pandemii na dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz ich skutki, ukazując cztery możliwe warianty wyznaczające warunki brzegowe dla zadłużania się gospodarstw domowych. W dalszej części scharakteryzowano tendencje w zakresie wykorzystania bankowych i pozabankowych produktów finansowania konsumpcji. Analizie poddane zostały kredyty gotówkowe, kredyty ratalne, limity w ROR, karty kredytowe, pożyczki pozabankowe, jak również finansowanie potrzeb mieszkaniowych. Rozdział zamykają rozważania dotyczące problemu złych długów oraz upadłości konsumenckiej.

### 3.1. Kształtowanie się dochodów i wydatków gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19 a ich potrzeby kredytowo-pożyczkowe

---

Gospodarstwa domowe w czasie niskich stóp procentowych poprzedzających okres pandemii COVID-19 (w okresie marzec 2015 roku – marzec 2020 roku NBP nie zmieniał stóp procentowych) chętnie zadłużały się na cele zarówno konsumpcyjne, jak i inwestycyjne, głównie mieszkaniowe. Sprzyjała temu dobra koniunktura, wzrost dochodów, a przez to zdolności kredytowej, poprawa wskaźnika ufności konsumenckiej – zarówno bieżącego, jak i wyprzedzającego – oraz pozytywna ocena rozwoju sytuacji ekonomiczno-finansowej w przyszłości. Pandemia COVID-19, jako tzw. czarny łabędź i szok egzogeniczny o charakterze popytowo-podażowym, którego do tej pory gospodarstwa domowe nie doświadczyły, wystawiła je na poważny test. Był to test z planowania finansowego swoich dochodów i wydatków przed pandemią, czyli zarządzania budżetem domowym, gromadzenia oszczędności, bezpieczeństwa finansowego i odporności finansowej, w tym posiadania rezerwy w wysokości dochodów na minimum 6-12 miesięcy. Pandemia bez wątplenia dotknęła wszystkich sfer życia społeczno-gospodarczego, zmieniając model świadczenia pracy i pobierania nauki w kierunku rozwiązań zdalnych, realizacji funkcji kulturalno-rozrywkowych

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

i żywieniowych zmierzającej do ich udomowienia<sup>1</sup>, zwiększenia skali korzystania z zakupów przez internet i rozwiązań finansowych sektora *e-commerce* np.: płatności odroczonej (BNPL, *buy now, pay later*), korzystania z usług finansowych w kierunku kanałów zdalnych – bankowości internetowej i mobilnej, a także coraz śmielszego wykorzystywania rozwiązań oferowanych przez pozabankowy sektor technologii finansowych (FinTech, *financial technology*) w obszarze płatności (PayTech), ubezpieczeń (InsurTech), doradztwa finansowego (*robo-advice*). Rodziło to określone konsekwencje dla zamkniętych branż – turystycznej, kulturalnej, rozrywkowej, handlu wielkopowierzchniowego, a także instytucji finansowych, które z dnia na dzień musiały zmienić model obsługi klienta i zapewnić ciągłość tej obsługi oraz tzw. funkcji krytycznych (BCP, *business continuity planning*)<sup>2</sup>, same borykając się ze zwiększoną absencją pracowników chorych lub odbywających kwarantannę.

Ostatnim ważnym elementem wpływu pandemii COVID-19 na gospodarstwa domowe było trzykrotne obniżenie stóp procentowych przez NBP w reakcji na pandemię, w tym stopy depozytowej z 1,5% obowiązującej od marca 2015 roku do 0%, co w konsekwencji doprowadziło do bliskiego 0% nominalnego oprocentowania depozytów klientów w bankach. W warunkach inflacji, z jaką mieliśmy do czynienia w Polsce, oznaczało to realnie ujemne oprocentowanie oszczędności zgromadzonych w bankach. W konsekwencji obserwuje się wycofywanie przez gospodarstwa domowe środków z lokat terminowych i utrzymywanie ich na rachunkach bieżących.

Na rysunku 3.1 ujęto potencjalne wielokierunkowe skutki pandemii COVID-19 mające wpływ na gospodarstwa domowe, w tym na ich finanse. Skutki mają wymiar krótko- i długoterminowy, odnosząc się do wszystkich sfer życia społeczno-gospodarczego, a także negatywnie oddziałują na stan zdrowia społeczeństwa ze względu na zachorowania na COVID-19 w różnych jego wariantach oraz powodują ograniczenie dostępności do szpitali i placówek opieki zdrowotnej, a przez to zwiększenie umieralności z powodu nieleczonych chorób. Pandemia przybiera wymiar syndemii, co oznacza powiązanie dwóch lub więcej problemów zdrowotnych działających synergistycznie i przyczyniających się do nadmiernego obciążenia chorobami w populacji. Syndemie występują wówczas, gdy problemy zdrowotne skupiają się na danej grupie osób w danym miejscu i czasie, a z taką sytuacją mieliśmy do czynienia w trakcie pandemii COVID-19.

Jak wynika z rozdziału 1 poświęconego wpływowi pandemii COVID-19 na dochody i wydatki gospodarstw domowych, wpływ ten nie był homogeniczny dla wszystkich gospodarstw domowych, ponieważ w zależności od sytuacji finansowej gospodarstwa przed pandemią, sektora zatrudnienia, formy zatrudnienia, cech socjodemograficznych pandemia COVID-19 mogła wpłynąć na (pomija się sytuację, w której pandemia nie miała wpływu na stronę dochodową i wydatkową):

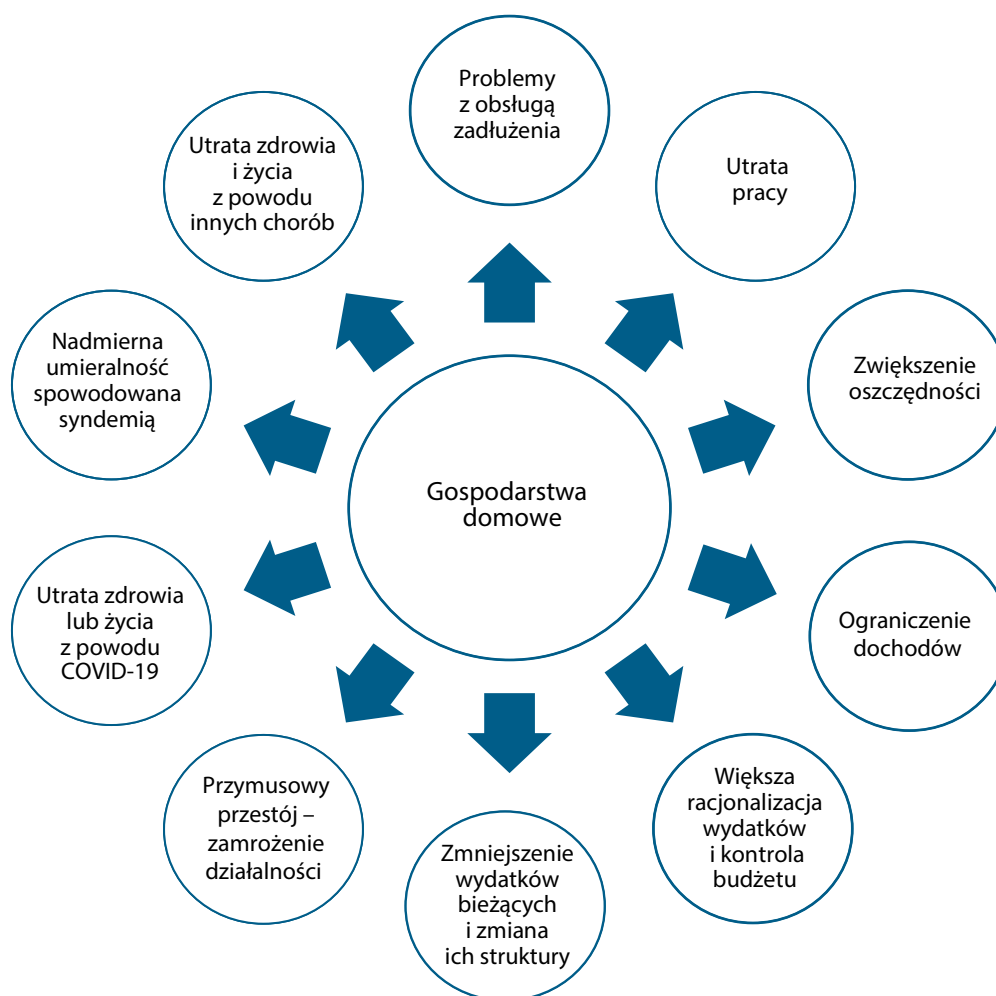
<sup>1</sup> P. Chlipała, A. Żbikowska, (2022), *Konsumpcja w czasie pandemii. Jak kryzys spowodowany pandemią COVID-19 zmienił zachowania konsumentów?*, PWE, Warszawa.

<sup>2</sup> Więcej na temat ciągłości działania w czasie pandemii: P. Bongini, M. Iwanicz-Drozdowska, O. Roggi, V. Elliot, (2020), *Global Report on Business Continuity Planning and Management (BCP/BCM). Survey results* (November 2, 2020), <https://ssrn.com/abstract=3764401>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3764401> (15.08.2022).



## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

- 1) zmniejszenie dochodów – utrata pracy, praca w branżach dotkniętych pandemią i lockdownem, wypłata tzw. postojowego, obniżenie wymiaru czasu pracy z pełnego etatu na niepełny, zmniejszenie wynagrodzenia w czasie pandemii, śmierć członka rodziny z powodu COVID-19 lub chorób współistniejących;
- 2) zwiększenie dochodów – praca w godzinach nadliczbowych w ochronie zdrowia, sektorze IT, sektorze farmaceutycznym;
- 3) zmniejszenie wydatków – ograniczenie wydatków konsumpcyjnych, na kulturę, rozrywkę, transport, żywienie poza domem w restauracjach;
- 4) zwiększenie wydatków – konieczność zakupu sprzętu komputerowego o standardzie umożliwiającym pracę i naukę zdalną, wzrost wydatków na prywatną ochronę zdrowia wobec drastycznego ograniczenia dostępności publicznej ochrony zdrowia.



**Rysunek 3.1.** Możliwy wpływ pandemii COVID-19 na gospodarstwa domowe

Źródło: J. K. Solarz, K. Waliszewski, (2020), *Całościowe zarządzanie ryzykiem systemowym. Pandemia COVID-19*, Edu-Libri s.c., Kraków-Legionowo, s. 69.

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

W tabeli 3.1 zebrano potencjalne możliwości wpływu pandemii COVID-19 na dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz ich skutki, pomijając sytuację braku wpływu.

**Tabela 3.1.** Potencjalne możliwości wpływu pandemii COVID-19 na dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz ich skutki

Wyszczególnienie	Wariant 1	Wariant 2	Wariant 3	Wariant 4
Dochody	Zmniejszenie dochodów	Zmniejszenie dochodów	Zwiększenie dochodów	Zwiększenie dochodów
Wydatki	Zmniejszenie wydatków	Zwiększenie wydatków	Zmniejszenie wydatków	Zwiększenie wydatków
Skutki	Równowaga Wzrost oszczędności Wzrost zadłużenia	Zmniejszenie oszczędności Wzrost zadłużenia	Wzrost oszczędności	Równowaga $\Delta I = \Delta C$ Wzrost oszczędności Wzrost zadłużenia

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ pandemii COVID-19 na dochody i wydatki gospodarstw domowych tworzy cztery możliwe warianty wyznaczające warunki brzegowe dla zadłużania się gospodarstw domowych:

1. W wariacie 1 następuje zmniejszenie dochodów i wydatków gospodarstwa domowego, które może się odbywać w różnym tempie. W przypadku zmniejszenia dochodów i wydatków w tej samej skali nie wpłynie to na saldo budżetu gospodarstwa domowego. W przypadku mniejszego spadku dochodów niż wydatków pojawi się dodatkowa kwota do zaoszczędzenia. W razie większego spadku dochodów niż zmniejszenia wydatków pojawi się dodatkowy popyt na finansowanie zewnętrzne – z zakładu pracy, rodziny, znajomych, od instytucji finansowych – banków, SKOK-ów czy instytucji pożyczkowych.
2. W wariacie 2 następuje zmniejszenie dochodów i zwiększenie wydatków gospodarstwa domowego, które może się odbywać w różnym tempie. W tym przypadku gospodarstwo domowe może korzystać z nagromadzonych oszczędności, o ile je posiada, lub powiększyć swoje zadłużenie instytucjonalne lub poza instytucjami finansowymi.
3. W wariacie 3 następuje zwiększenie dochodów i zmniejszenie wydatków, co doprowadzi do powstania dodatkowych oszczędności, które będą w części przeznaczone na inwestycje obciążone ryzykiem.
4. W wariacie 4 następuje zwiększenie dochodów i wydatków, i w zależności od skali tych zmian możemy mieć do czynienia z trzema wariantami. W przypadku zmniejszenia dochodów i wydatków w tej samej skali wpływ pandemii będzie neutralny. W razie zwiększenia dochodów w skali większej niż zwiększenie wydatków pojawią się nowe środki do zaoszczędzenia, w przeciwnym wypadku pojawi się popyt na dodatkowe finansowanie bankowe lub pozabankowe.

W przypadku aż trzech wariantów gospodarstwa domowe zgłaszają zapotrzebowanie na dodatkowe finansowanie swoich potrzeb.

Należy nadmienić, że jako bezpośredni efekt pandemii COVID-19 trzykrotne obniżenie stóp procentowych przez NBP w okresie marzec–maj 2020 r. sprowadziło koszt pieniądza do zera, co przy komunikacji banku centralnego z rynkiem co do przyszłości w zakresie kształtowania się stóp procentowych oznaczało wzrost popytu na finansowanie konsumpcji i zakupu mieszkań. Inną kwestią jest zaostrzenie przez banki standardów w zakresie badania zdolności kredytowej i poziomu akceptacji ryzyka kredytowego, co oznaczało większą skalę odrzucania wniosków kredytowych niż przed pandemią. Zjawisko to zbiegło się ze zmniejszonym popytem na kredyty konsumpcyjne, wyrażającym się zmniejszoną liczbą zapytań kredytowych BIK. Było to motywowane głównie niepewnością co do przyszłości.

**Tabela 3.2.** Opis popytu i podaży na kredyty detaliczne za pomocą wykorzystywanych do charakteryzowania gospodarki kształtów (*shapes*)

Rodzaj kredytu	Popyt (zapytania)	Podaż (akcja kredytowa)
Kredyty ratalne	Kształt litery V	Kształt litery V
Kredyty gotówkowe	Kształt pierwiastka	Kształt litery L
Kredyty mieszkaniowe	Kształt litery W	Kształt znaku Nike

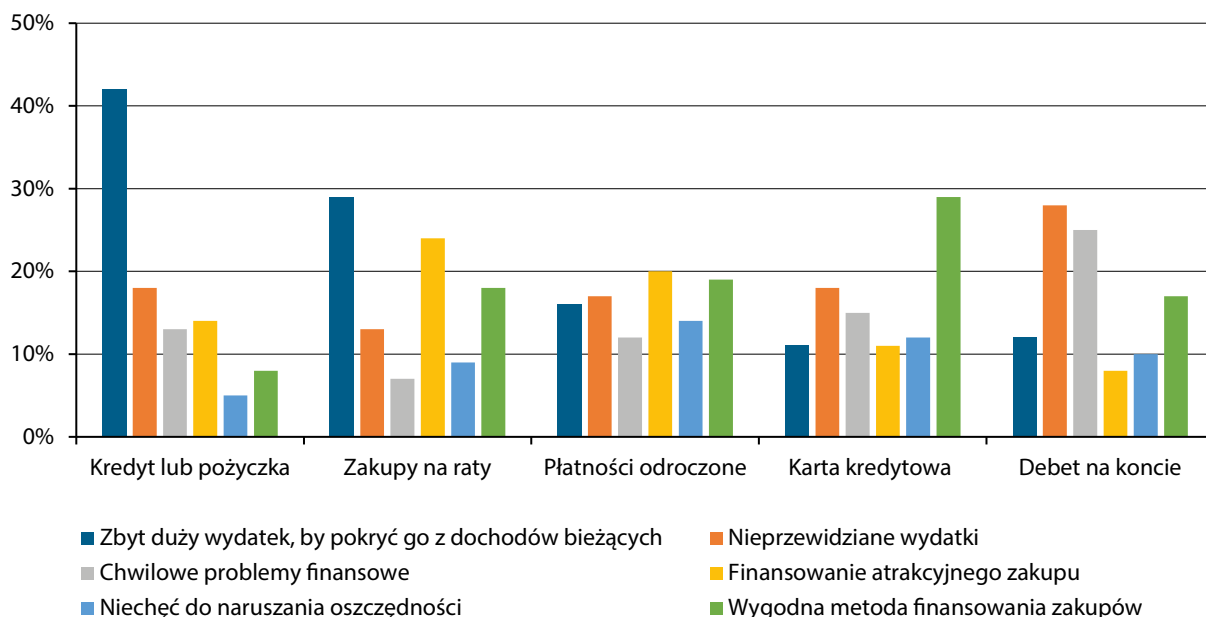
Źródło: W. Rogowski, (2020), *Rynek kredytów dla gospodarstw domowych*, wydanie specjalne Gazety SGH (358) Insight, <https://gazeta.sgh.waw.pl/insight/rynek-kredytow-dla-gospodarstw-domowych> (19.08.2022)

Cały pandemiczny rok 2020 można podzielić na cztery umowne okresy, tj. okres normalności – trwający pierwsze dwa miesiące, okres zamknięcia gospodarki – marzec i kwiecień (apogeum całkowitego lockdownu), okres stopniowego odmrażania gospodarki (*defrosting*), począwszy od maja do końca października, oraz okres lekkiego lockdownu rozpoczęty w listopadzie. Znalazło to bezpośrednie odzwierciedlenie zarówno w kształtowaniu się popytu na kredyty dla gospodarstw domowych, jak i w ich podaży. W przypadku poszczególnych rodzajów kredytów zachowanie popytu i podaży nie było jednak zawsze tożsame. W okresie zamrożenia i późniejszego odmrażania gospodarki wykresy przedstawiające sprzedaż kredytów dla gospodarstw domowych przybrały kształt litery K: trzon litery obrazuje kwietniowy spadek dla wszystkich rodzajów kredytów (gotówkowych, ratalnych, mieszkaniowych), prawe górne ramię – wzrost od maja dla kredytów ratalnych, a od października również dla mieszkaniowych, z kolei prawe dolne ramię – spadek dla kredytów gotówkowych (tab. 3.2)<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> W. Rogowski, (2020), *Rynek kredytów dla gospodarstw domowych*, wydanie specjalne Gazety SGH (358) Insight, <https://gazeta.sgh.waw.pl/insight/rynek-kredytow-dla-gospodarstw-domowych> (19.08.2022).

### 3.2. Finansowanie potrzeb konsumpcyjnych

Niepewna sytuacja epidemiczna i gospodarcza studziła plany konsumpcyjne i kredytowe Polaków. Z badania Federacji Konsumentów i Fundacji Rozwoju Rynku Finansowego z października 2020 roku wynika, że konsumenci znajdujący się w trudnej sytuacji finansowej byli bardziej skłonni do ograniczania wydatków niż do zaciągania zobowiązań finansowych. Te ostatnie podejmowali bardzo ostrożnie. Polacy zapytani o skłonność do poszczególnych zachowań w przypadku pojawienia się u nich problemów finansowych w związku z pandemią COVID-19 najczęściej wskazywali na rezygnację z wydatków na abonament za telewizję, telefon, internet czy subskrypcję popularnych serwisów muzycznych i filmowych. Połowa ankietowanych uznała taki scenariusz za prawdopodobny. Na drugim miejscu badani wymienili sprzedaż swojego majątku, np. samochodu czy biżuterii – jeden na troje respondentów w razie kłopotów finansowych rozważy taką możliwość. Zaciągnięcie kredytu lub pożyczki znalazło się dopiero na trzecim miejscu (30% odpowiedzi). Możliwość zastawienia swojego majątku w lombardzie lub innym miejscu dopuszczała zaś 1/5 ankietowanych. Jako ostateczność traktujemy natomiast zaprzestanie spłacania stałych zobowiązań, np. czynszu za mieszkanie czy raty kredytu. Aż 72% osób wprost odrzucało takie zachowanie, nawet w razie znalezienia się w trudnej sytuacji finansowej.



**Rysunek 3.2.** Produkty kredytowe a powody korzystania z nich w czasie pandemii COVID-19

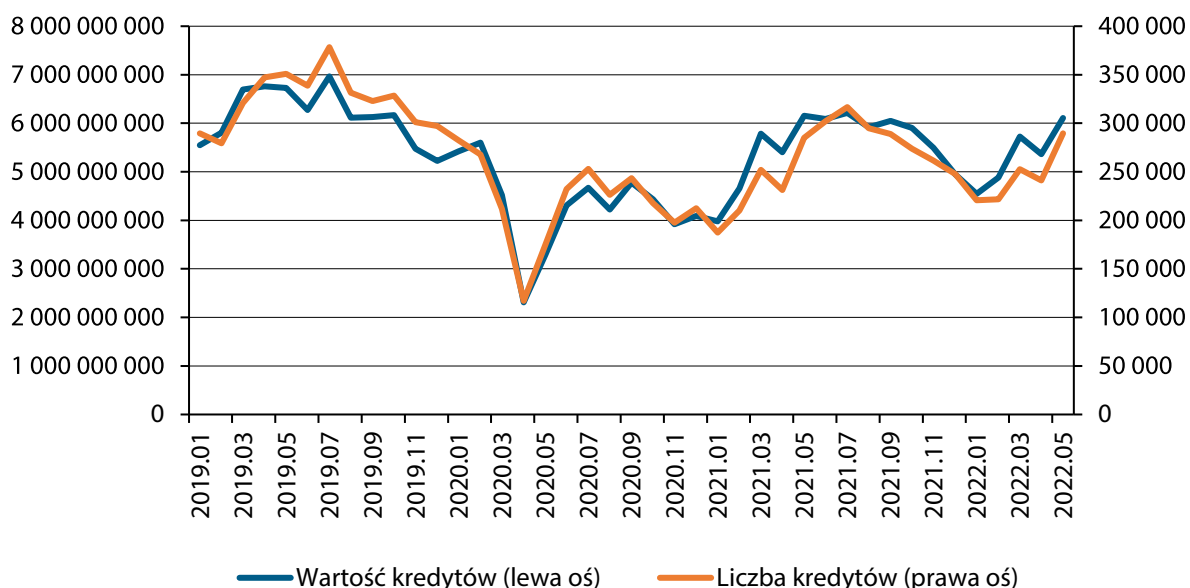
Źródło: *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak pandemia wpłynęła na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?* Federacja Konsumentów i Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, październik 2020 r., <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/n,6,1471,1,1,finanse-polakow-w-czasie-covid19--raport-z-badania.html> (16.08.2022).

Jak wynika z badania, pomimo ogólnego przekonania, że Polacy lubią żyć na kredyt i chętnie sięgają po pożyczki, w przypadku problemów finansowych sytuacja jest wręcz odwrotna – nie zaciągamy długów, gdy istnieje realne ryzyko, że możemy mieć problem z ich spłatą. Ankietowani wykazują większą skłonność do sprzedaży swojego majątku niż do zadłużenia się w banku lub w firmie pożyczkowej. Odpowiedzi respondentów potwierdzają również, że środki z kredytów i pożyczek służą Polakom nie tyle do uzupełniania luk w budżecie domowym, ile do finansowania większych wydatków, których nie są w stanie pokryć ze środków, jakimi aktualnie dysponują, np. zakup sprzętu AGD i RTV, który okazał się niezbędny do równoczesnej pracy i nauki zdalnej. W przypadku chwilowych problemów finansowych Polacy w pierwszej kolejności sięgają po debet na koncie, następnie korzystają z kart kredytowych, a dopiero na trzecim miejscu wskazują kredyt lub pożyczkę (rys. 3.2)<sup>4</sup>.

W dalszej części rozdziału zostaną scharakteryzowane tendencje w zakresie poszczególnych typów produktów finansowania konsumpcji – bankowych, czyli kredytów gotówkowych, kredytów ratalnych, limitów w ROR (tzw. debetów na kontach osobistych), kredytów na kartach kredytowych, a także pozabankowych – pożyczek gotówkowych.

### Kredyty gotówkowe

Spośród produktów bankowych w zakresie finansowania konsumpcji na pierwszy plan wysuwają się kredyty gotówkowe. Ich zaletą jest brak konieczności wskazywania celu finansowania, który może być dowolny. Z informacji przedstawionych na rys. 3.2 wynika,



**Rysunek 3.3.** Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów gotówkowych (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

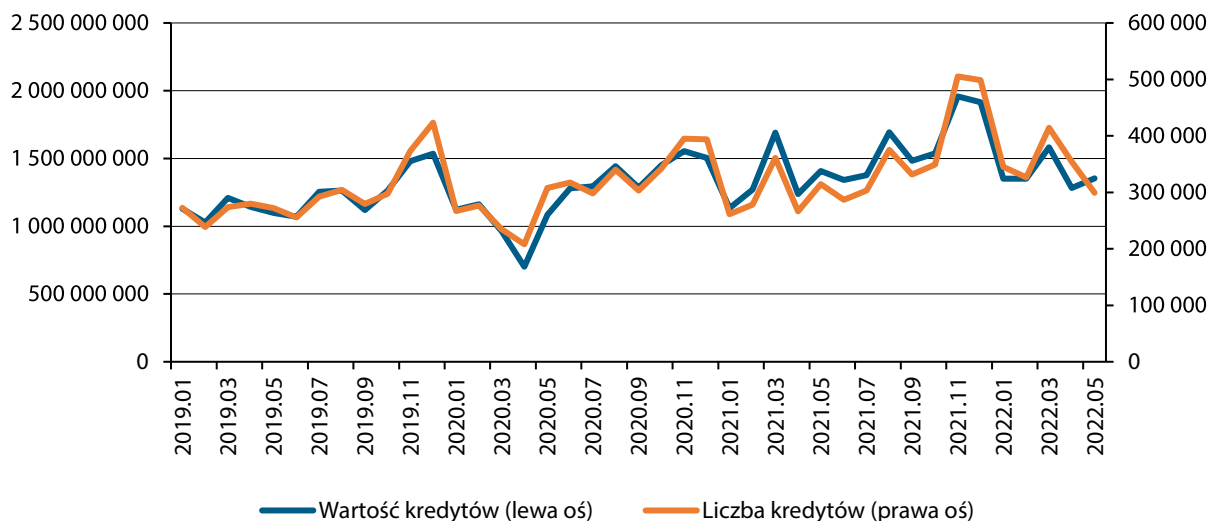
<sup>4</sup> *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak pandemia wpłynęła na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?*, Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, Federacja Konsumentów, październik 2020 r., <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/n,6,1471,1,1,finanse-polakow-w-czasie-covid19--raport-z-badania.html> (16.08.2022).

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

że pandemia COVID-19 wpłynęła radykalnie na rynek kredytu gotówkowego w ujęciu zarówno ilościowym, jak i jakościowym. W marcu 2020 roku, kiedy w Polsce wybuchła pandemia, zawarto ponad 117 tys. nowych umów o wartości ponad 2,3 mld zł wobec ponad 320 tys. umów o wartości 6,7 mld zł w analogicznym okresie 2019 roku. Oznaczało to trzykrotne obniżenie aktywności na rynku kredytu gotówkowego. W kolejnych miesiącach 2020 i 2021 roku obserwuje się odbudowywanie rynku kredytu gotówkowego, który do maja 2022 roku jednak nie wrócił do przedpandemicznej aktywności.

#### Kredyty ratalne

Kredyty ratalne należą do specjalnej kategorii kredytu finansującego konsumpcję, ponieważ są to kredyty celowe na zakup dóbr trwałego użytku gospodarstwa domowego – sprzętu AGD-RTV, sprzętu komputerowego czy wyposażenia mieszkania, np. mebli. Pandemia obnażyła deficyty w zakresie wyposażenia gospodarstw domowych w sprzęt komputerowy, a także w okresie lockdownu skłoniła wielu Polaków do remontów mieszkań i domów, co naturalnie zwiększyło popyt na wyposażenie mieszkań zakupionych na kredyt. Ze statystyk BIK wynika, że po marcu 2020 roku, kiedy wybuchła w Polsce pandemia, gdy zanotowano rekordowo niskie statystyki sprzedaży mierzonej liczbą umów na ok. 208 tys. sztuk oraz wartością umów ponad 0,7 mld zł, następowało odbudowywanie aktywności na tym rynku, który w okresie popandemicznym wrócił do stanu aktywności sprzed pandemii. Należy zauważyć, że kredyty ratalne, pomimo występującej sezonowości, jako jedyne spośród kredytów o charakterze konsumpcyjnym zachowały dodatnią dynamikę sprzedaży rok do roku między 2020 a 2021 rokiem. Co do wartości i ilości udzielonych kredytów ratalnych minima zostały osiągnięte w kwietniu 2020 roku na poziomie odpowiednio 208 tys. umów o wartości 702 mln zł, natomiast szczyt sprzedaży tych kredytów nastąpił w listopadzie 2021 roku na poziomie 505 tys. umów o wartości blisko 2 mln zł (rys. 3.4).

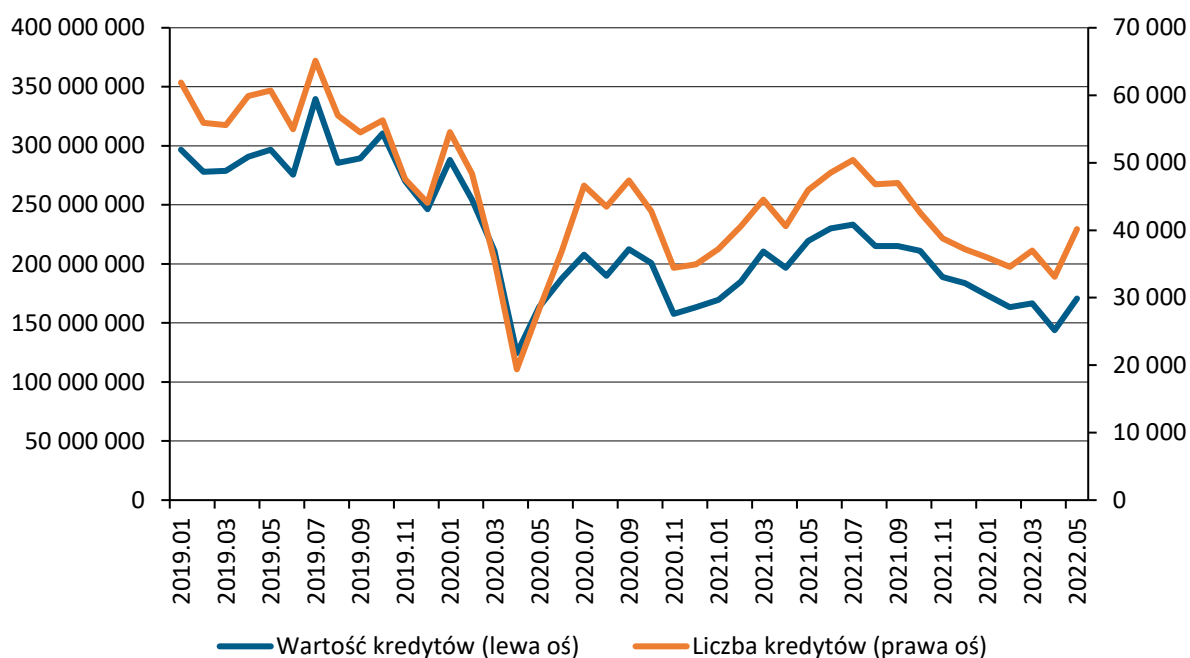


**Rysunek 3.4.** Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów ratalnych (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

## Limity w rachunkach ROR

Zainteresowanie kredytami (limitami) w rachunkach osobistych zaczęło nieznacznie spadać pod koniec 2019 roku jeszcze przed wybuchem pandemii. Kredyt ten należy do wygodnych kredytów bankowych, automatycznie spłaca się z wpływów. Jego wysokość jest powiązana z poziomem wynagrodzenia i wpływów na rachunek. Procedura jego uzyskania jest prosta, szczególnie dla stałych klientów banków. W kwietniu 2020 roku zanotowano drastyczny spadek sprzedaży tych kredytów w ujęciu ilościowym i wartościowym rok do roku o ok. 40 tys. sztuk z poziomu 60 tys. kredytów w kwietniu 2019 roku do poziomu 19,3 tys. sztuk rok później. W ujęciu wartościowym spadek był równie dynamiczny – z poziomu 618 mln zł do poziomu 200 mln zł. W kolejnych miesiącach 2020 i 2021 roku następowało odbudowywanie popytu na rynku kredytów w rachunkach ROR i stabilizacja na określonym poziomie z wahaniami sezonowymi (rys. 3.5).



**Rysunek 3.5.** Liczba (w szt.) i wartość udzielonych limitów w ROR (w zł)

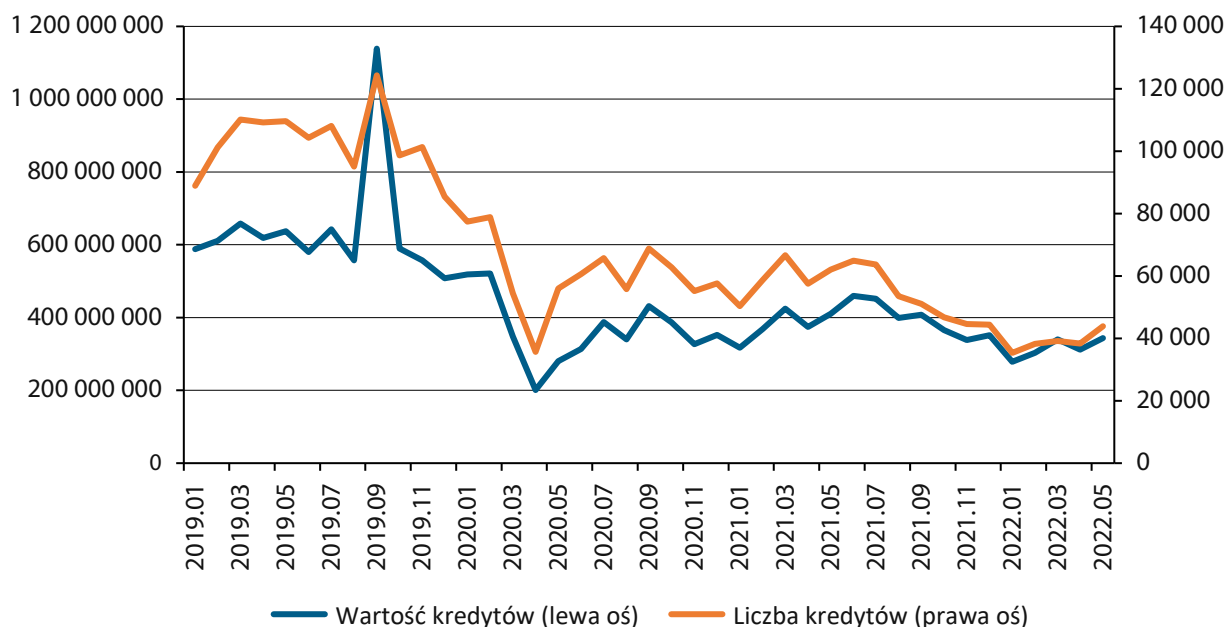
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

## Kredyty na karcie kredytowej

Karty kredytowe są źródłem łatwego i drogiego pieniądza. Wymagają od użytkowników określonej wiedzy i dyscypliny czasowej – wówczas mogą być źródłem darmowego kredytu w okresie nawet blisko dwóch miesięcy (tzw. *grace period*). W przypadku tych kredytów drastyczna tendencja spadkowa była obserwowana również w kwietniu 2020 roku, kiedy to sprzedaż zmniejszyła się do poziomu ok. 36 tys. umów oraz 200 mln udzielonych

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

kredytów kartowych wobec blisko 60 tys. kredytów o wartości blisko 300 mln zł w kwietniu 2019 roku (rys. 3.6). W kolejnych miesiącach 2020 roku i w 2021 roku można zaobserwować odbudowywanie rynku kredytów kartowych, jednak nie wrócił on już nigdy do poziomu sprzed pandemii. Wynikało to po części z polityki kredytowej banków co do ograniczania kart dla klientów najbardziej ryzykownych, a po części z dynamicznego rozwoju usługi finansowej konkurencyjnej do kredytu kartowego – płatności odroczonej (opisanych szerzej w kolejnym rozdziale monografii). Szczególnie jest to widoczne od połowy 2021 roku, gdy wartość kredytów kartowych i liczba umów miały tendencję spadkową.



**Rysunek 3.6.** Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów w karcie kredytowej (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

### Pożyczki pozabankowe

Sektor pożyczek pozabankowych jeszcze przed pandemią zanotował ujemną dynamikę sprzedaży, co było związane z wieloma czynnikami<sup>5</sup>. W obawie przed narastaniem problemów z nadmiernym zadłużeniem gospodarstw domowych poza sektorem bankowym prezes UOKiK w ramach pracy nad Tarczą Antykryzysową 3.0 zaproponował zaostrenie obowiązujących przepisów antylichwiarskich dotyczących maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego (MPKK) na okres jednego roku<sup>6</sup>. Prace legislacyjne przebiegały bardzo dynamicznie, bez pogłębionej analizy skutków społecznych i ekonomicz-

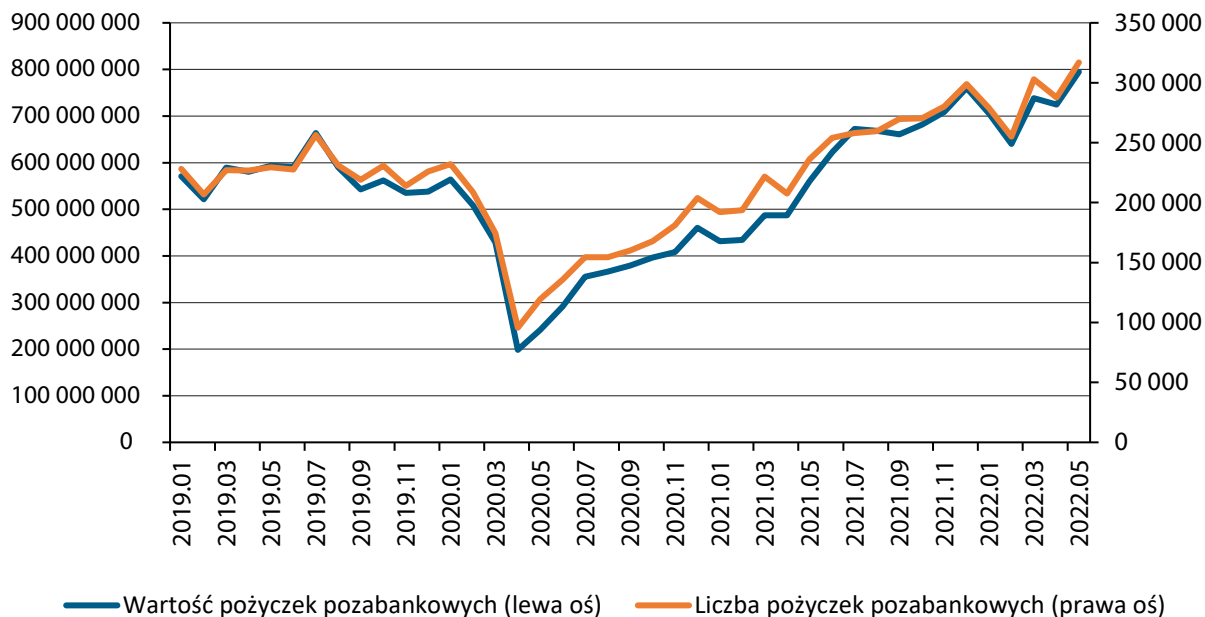
<sup>5</sup> K. Waliszewski, (2020), Determinanty recesji na rynku pożyczek pozabankowych w Polsce, *Finanse i Prawo Finansowe*, 1(25), s. 105-121, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.25.07>

<sup>6</sup> Przepisy te zostały uchwalone 31.03.2020 roku.



## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

nych proponowanych rozwiązań. Z założenia zaostrzenie przepisów antylichwiarskich miało na celu wzmocnić pozycję konsumenta na rynku pożyczkowym i zapobiegać nadmiernej zadłużeniu gospodarstw domowych w sektorze pożyczkowym. Najważniejsza zmiana dotyczyła znacznego obniżenia maksymalnych kosztów pozaodsetkowych, do których zaliczają się przede wszystkim: prowizja, opłata przygotowawcza, obowiązkowe ubezpieczenie (praktycznie niestosowane przy chwilówkach), inne wymagane opłaty. W przypadku ofert, których termin spłaty przekracza 30 dni, zredukowano maksymalny pułap kosztów pozaodsetkowych z 55% do 21%, podczas gdy w odniesieniu do chwilówek z terminem spłaty poniżej 30 dni – do zaledwie 5%. Z kolei zsumowane koszty pozaodsetkowe pożyczki, niezależnie od czasu spłaty, nie będą mogły być wyższe niż 45%, przy czym poprzedni limit wynosił 100%. Powyższe ograniczenia kosztów kredytu konsumenckiego zostały przedłużone do końca czerwca 2021 roku, powodując istotne reperkusje na rynku pożyczek pozabankowych – upadłości, likwidację lub zmianę profilu działalności instytucji pożyczkowych<sup>7</sup>.



**Rysunek 3.7.** Liczba (w szt.) i wartość udzielonych pożyczek pozabankowych (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

Jak wynika z informacji przedstawionych na rys. 3.7, obniżka jest znacząca, tymczasem to właśnie koszty pozaodsetkowe, a nie odsetki, stanowią, a raczej stanowiły, główne źródło dochodów firm pożyczkowych. Należy również zauważyć, że w wyniku trzech obniżek stóp procentowych w reakcji NBP na pandemię COVID-19 zostało obniżone z 10% do 7,2% rocznie maksymalne oprocentowanie od pożyczki. To oznaczało dodatkowe uszczuple-

<sup>7</sup> K. Waliszewski, (2021), *Wpływ pandemii COVID-19 na konsumencki rynek pożyczkowo-kredytowy w Polsce*. W: M. Zaleska (red.), *Wpływ COVID-19 na finanse. Polska perspektywa*, Difin, Warszawa.

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

nie zysków instytucji pożyczkowych. Działalność pożyczkowa, szczególnie dla produktów o niskich kwotach i krótkich terminach, przestała być opłacalna z biznesowego punktu widzenia, przez co część instytucji pożyczkowych zawiesiła działalność i wycofała się z rynku. W konsekwencji na rynku pożyczkowym przez poszczególne kwartały 2020 roku obserwuje się znacznie niższe poziomy sprzedaży pożyczek w zakresie zarówno wartości, jak i liczby w porównaniu z analogicznymi kwartałami 2019 roku. Z kolei od 2021 roku można obserwować odbudowywanie rynku pożyczek pozabankowych. Rodzi się pytanie, czy zmniejszona aktywność instytucji pożyczkowych w pierwszym roku pandemii oznacza, że zmniejszył się popyt na pożyczki gotówkowe? Okazuje się, że w tym czasie bardzo dobrze radziły sobie lombardy udzielające pożyczek pod zastaw dóbr trwałego użytku. Jak pokazały badania Maison&Partners na zlecenie ZPP (Związek Przedsiębiorców i Pracodawców), 14% Polaków ma doświadczenie ze sprzedażą produktu w lombardzie, a 5% skorzystała z tej metody od marca 2020 roku. W innym ujęciu o rosnącej popularności pożyczek lombardowych świadczy fakt, że o ile przed pandemią z tej formy pozyskania środków korzystało o cztery punkty procentowe mniej osób aniżeli z pożyczek z firm pożyczkowych, o tyle od marca 2020 roku różnica ta stopniała do jednego punktu procentowego. Lombardy odwiedza prawie 4,5 mln Polaków. 1,5 mln osób skorzystało z usług punktów lombardowych od marca 2020 roku<sup>8</sup>.

Pandemia i powiązany z nią kryzys w istotny sposób wpłynęły na sytuację klientów i banków. Zarówno jedni, jak i drudzy muszą się borykać z olbrzymią niepewnością. Widmo utraty zatrudnienia czy części wpływów wiąże się nie tylko z ryzykiem utraty płynności finansowej, ale również z niższą zdolnością kredytową<sup>9</sup>. Pandemia okazała się szokiem dla branży kredytowo-pożyczkowej. W ciągu kilku tygodni konsumenci przestali myśleć o tym, żeby się zadłużać. Trafiających do Biura Informacji Kredytowej wniosków o kredyty konsumpcyjne w bankach było na wiosnę 2020 roku mniej o prawie dwie trzecie niż wiosną 2019 roku, liczba wniosków o pożyczki pozabankowe zmniejszyła się na wiosnę 2020 roku o 66,3% rok do roku<sup>10</sup>. Polacy wykorzystali potencjał tkwiący w kredytach ratalnych, w szczególności tych w ofercie  $3 \times 0^{11}$ , w której koszt kredytu ponosi sprzedawca. Analizując dane roczne sprzedaży kredytów konsumenckich – bankowych i pożyczek pozabankowych w ujęciu ilościowym (rys. 3.8) i wartościowym (rys. 3.9), można wyciągnąć następujące wnioski:

- W latach pandemii 2020-2021 najwięcej udzielono kredytów ratalnych – między 3,7 a 4,1 mln sztuk, a najmniej limitów w ROR – ok. 500 tys. sztuk. Sprzedaż kredytów gotówkowych kształtowała się na poziomie 2,6-3,2 mln sztuk, kart kredytowych na poziomie 730-520 tys. sztuk, a pożyczek pozabankowych na poziomie 2-3 mln sztuk.

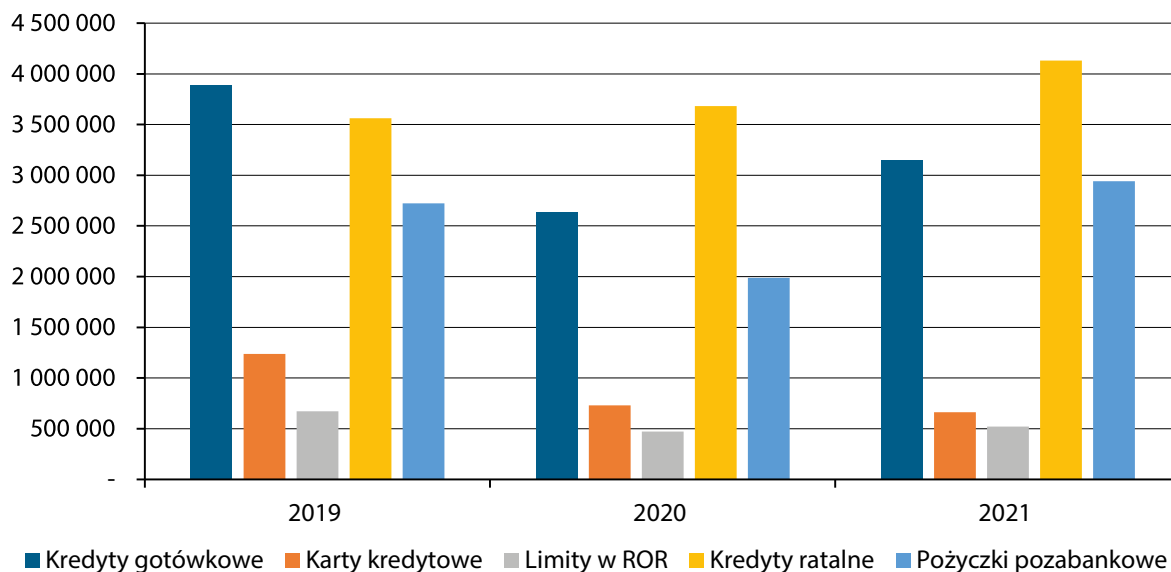
<sup>8</sup> *Rynek lombardów w Polsce. Nieprawidłowości, ochrona konsumentów, ryzyka systemowe*, Raport opracowany przez Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa, maj 2021 r.

<sup>9</sup> P. Łaniewski, *Kredyt a koronawirus. Jak wygląda sytuacja na rynku kredytów?* Bankier.pl, 3 marca 2021 r., <https://www.bankier.pl/smart/kredyt-a-koronawirus-jak-wyglada-sytuacja-na-rynku-kredytow> (20.08.2022).

<sup>10</sup> J. Ramotowski, *Kiedy konsumenci znowu zaczną żyć na kredyt*, 15 grudnia 2011 r., [https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-kiedy-konsumenci-znowu-zaczna-zyc-na-kredyt,nld,4926350#utm\\_source=paste&utm\\_medium=paste&utm\\_campaign=firefox](https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-kiedy-konsumenci-znowu-zaczna-zyc-na-kredyt,nld,4926350#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox) (20.08.2022).

<sup>11</sup> Oferta kredytów ratalnych  $3 \times 0\%$  oznacza, że konsument przy zakupie towaru nie dokonuje żadnej wpłaty, kredyt jest nieoprocentowany i nie nalicza się żadnej prowizji.

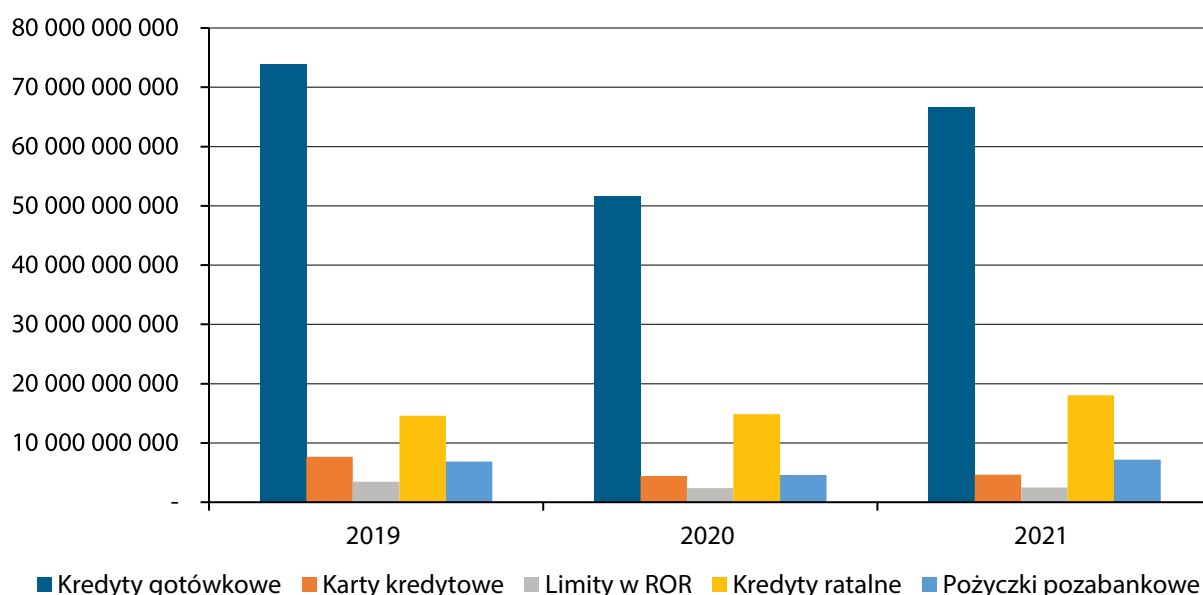
- Między 2019 a 2020 rokiem, gdy wybuchła pandemia, wszystkie kategorie kredytów w zakresie liczby sprzedanych umów poza ratalnymi, które wzrosły rok do roku o 3%, wykazały ujemną dynamikę na poziomie: –41% dla kart kredytowych, –32% dla kredytów gotówkowych, –30% dla limitów kredytowych w ROR oraz –27% dla pożyczek pozabankowych.
- Z kolei między rokiem 2020 a 2021 obserwowano odbudowywanie rynku kredytowego, co wyrażało się dodatnią dynamiką sprzedaży kredytów mierzoną liczbą umów, z wyjątkiem kredytów ratalnych, które zmniejszyły się o 9%, pożyczki pozabankowe – o 48%, kredyty gotówkowe – o 20%, kredyty ratalne – o 12% i limity w ROR – o 10%.
- Biorąc pod uwagę wartość sprzedanych kredytów w latach 2020-2021, można zaobserwować, że najwięcej udzielono kredytów gotówkowych – 52 mld zł z tendencją wzrostową 66,6 mld zł, następnie kredytów ratalnych między 15 a 18 mld zł, pożyczek pozabankowych między 4,6 a 7,1 mld zł, w dalszej kolejności kredytów kartowych między 4,4 a 4,7 mld zł i na końcu limitów w ROR na poziomie 2,4-2,5 mld zł.
- Ze względu na dynamikę wartości kredytów udzielonych między 2019 a 2020 rokiem tylko kredyty ratalne uzyskały dodatnią dynamikę na poziomie 2%, natomiast inne kategorie kredytów zanotowały spadki sprzedaży odpowiednio na poziomie: 43% dla kredytów kartowych, 33% dla pożyczek pozabankowych, 32% dla limitów w ROR oraz 30% dla kredytów gotówkowych.
- W roku 2021 następowało odbudowywanie rynku kredytowego, co można zaobserwować poprzez dodatnią dynamikę wzrostu wielkości sprzedaży wszystkich kredytów odpowiednio na poziomie: 56% dla pożyczek pozabankowych, 29% dla kredytów gotówkowych, 22% dla kredytów ratalnych, 6% dla kart kredytowych, 4% dla limitów w ROR.



**Rysunek 3.8.** Roczna liczba zawartych umów według rodzajów kredytu konsumenckiego (w szt.) w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 3.9.** Roczna wartość sprzedaży według rodzajów kredytu konsumenckiego (w zł) w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

W okresie pandemii nie bez znaczenia było również coraz częstsze korzystanie z płatności odroczonej (BNPL, *buy now, pay later*), które stanowią konkurencję dla kart kredytowych i kredytów ratalnych udzielanych przez banki. Usługa BNPL zostanie opisana szerzej w 4. rozdziale opracowania. W związku z pandemią banki musiały również skokowo przyspieszyć transformację swoich modeli biznesowych i procesu kredytowego w kierunku rozwiązań zdalnych i cyfrowych. Był to zatem sprawdzian dla banków z ich strategii rozwoju w tym zakresie, zaplanowanych jeszcze przed pandemią, a także ze zwinności zmian strategii działania.

**Tabela 3.3.** Udział kredytów opóźnionych w spłacie według kwoty kredytu (w %)

Rodzaj kredytu	Czerwiec 2020		Grudzień 2020		Czerwiec 2021		Grudzień 2021	
	DPD=30	DPD=90	DPD=30	DPD=90	DPD=30	DPD=90	DPD=30	DPD=90
Kredyty gotówkowe	15,50	14	14,20	13,70	13,90	12,50	12,60	11,40
Kredyty ratalne	10,90	10,20	9,60	9	8,90	8,30	7,40	7
Limity w ROR	9,10	8,50	8,20	7,50	7,90	7,30	7,60	6,80
Karty kredytowe	9,60	10,60	9,90	9	9,30	8,30	8,60	7,50
Pożyczki pozabankowe	45,70	36,20	42,30	36,40	36,80	31,90	31,30	26

DPD (*days past due*) – liczba dni zaległości w spłacie zobowiązania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK, <https://media.bik.pl/analizy-rynkowe> (20.08.2022).

Poza samą sprzedażą kredytów konsumpcyjnych i pożyczek pozabankowych w czasie szoku w gospodarce i w budżetach domowych ważna jest ich jakość. W tabeli 3.3 zebrano dane o wskaźnikach opóźnienia w spłacie poszczególnych kredytów w dwóch wariantach – powyżej 30 dni i powyżej 90 dni.

Z analizy jakości kredytów wynikają następujące wnioski:

1. Najbardziej ryzykowne w całym okresie analizy były pożyczki pozabankowe, których niespłacalność powyżej 30 dni wynosiła blisko 46% oraz powyżej 90 dni wynosiła ponad 36% w czerwcu 2020 roku, następnie kredyty gotówkowe ze wskaźnikami 15,5% oraz 14%, kredyty ratalne ze wskaźnikami ok. 10-11%, karty kredytowe ze wskaźnikami na poziomie 10-11% oraz limity kredytowe w ROR ze wskaźnikami ok. 9%.
2. W całym badanym okresie następowała poprawa jakości kredytów konsumenckich, co wyrażało się w sukcesywnym spadku odsetka kredytów z opóźnioną spłatą w okresie powyżej 30 dni i 90 dni.
3. W grudniu 2021 roku najlepszą spłacalność spośród kredytów konsumenckich miały kredyty ratalne, następnie limity w ROR i karty kredytowe. Najbardziej ryzykowne wśród produktów bankowych pozostawały kredyty gotówkowe z odsetkiem kredytów z opóźnieniami na poziomie 11-12%, a wśród produktów pozabankowych – pożyczki z odsetkiem na poziomie 26-31%. Oznaczało to, że co trzecia udzielona pożyczka nie była spłacana na czas.

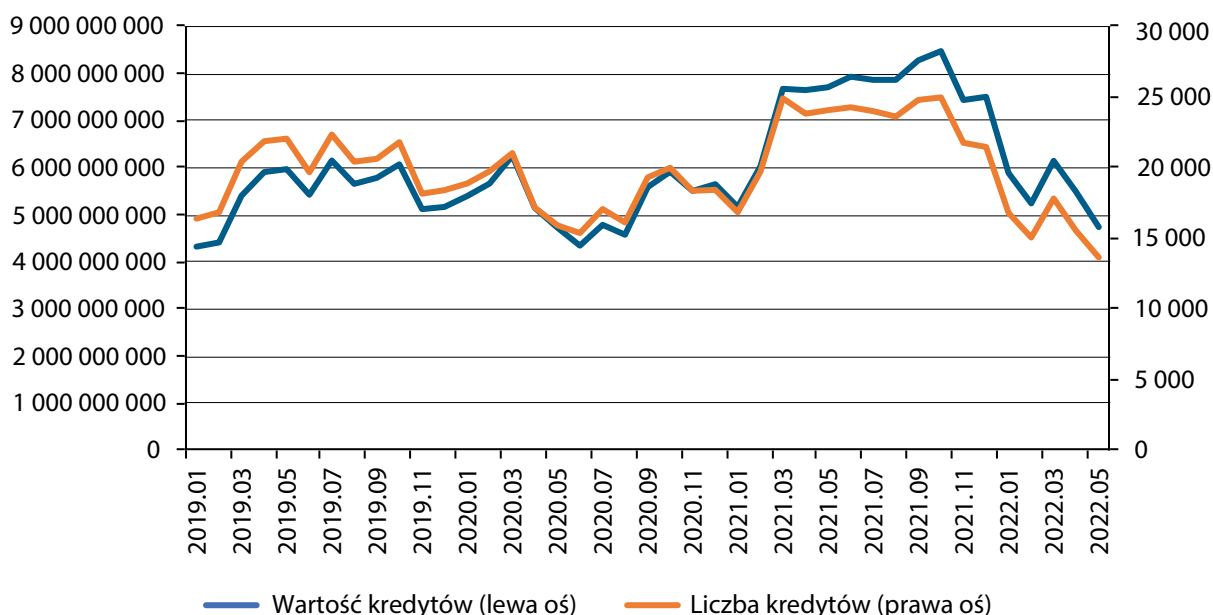
### 3.3. Finansowanie potrzeb mieszkaniowych

---

Pandemia COVID-19 wywołała na rynku nieruchomości prawdziwą rewolucję. W prawie całym drugim kwartale 2020 roku rynek ten praktycznie zamarł. Liczba sprzedanych w tym czasie nieruchomości spadła o 54% rok do roku. Polacy wstrzymywali się z zakupem nowych domów i mieszkań, gdyż często nie mogli lub nie chcieli oglądać ich na żywo oraz trudniej im było uzyskać kredyt hipoteczny – większość banków zaostrzyła kryteria jego przyznawania, a niepewność co do stanu zdrowia i dochodów w przyszłości odstraszała potencjalnych kredytobiorców od zadłużania się na długi termin. Z dnia na dzień spadło zainteresowanie najmem – zwłaszcza krótkoterminowym. Ceny nieruchomości wyhamowały w II kwartale 2020 roku, ale już od III kwartału 2020 roku obserwowano dodatnią dynamikę wzrostu, zahamowaną kolejnymi podwyżkami stóp procentowych przez RPP jako narzędziem walki z rosnącą inflacją. Nie wszystkie zmiany były jednak dla tego rynku negatywne. Obniżka stóp procentowych do poziomu bliskiego 0% zmniejszyła koszt obsługi kredytów hipotecznych. Spadek oprocentowania lokat w bankach i obligacji skarbowych skłonił zaś gospodarstwa domowe do zainteresowania rynkiem nieruchomości jako alternatywnym sposobem lokowania oszczędności i zabezpieczania ich przed relatywnie wysoką inflacją, co stanowiło istotny impuls rozwoju rynku mieszkaniowego, w tym rynku kredytów hipotecznych. Innym ważnym trendem na rynku nieruchomości było kierowanie na niego gotówki wypłacanej

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

z banków i duży udział transakcji gotówkowych na monitorowanym rynku pierwotnym w siedmiu największych miastach w Polsce (ok. 60-70%), choć tendencja ta była również widoczna na rynku wtórnym – w III kwartale 2020 roku była to kwota 3,4 mld zł, w IV kwartale 2020 roku – 3,1 mld zł, w kolejnych kwartałach 2021 roku odpowiednio 5,9 mld zł, 5 mld zł, 2,6 mld zł, 3,3 mld zł<sup>12</sup>. Jak wynika z rys. 3.10, po załamaniu sprzedaży kredytów hipotecznych w I i II kwartale 2020 roku od III kwartału 2020 roku obserwuje się stopniowe odbudowywanie rynku kredytowego, który osiągnął szczyt pod koniec 2021 roku i od tego czasu notuje się jego załamanie związane ze wzrostem stóp procentowych i obniżaniem się zdolności kredytowej gospodarstw domowych.



Rysunek 3.10. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów mieszkaniowych (w zł)

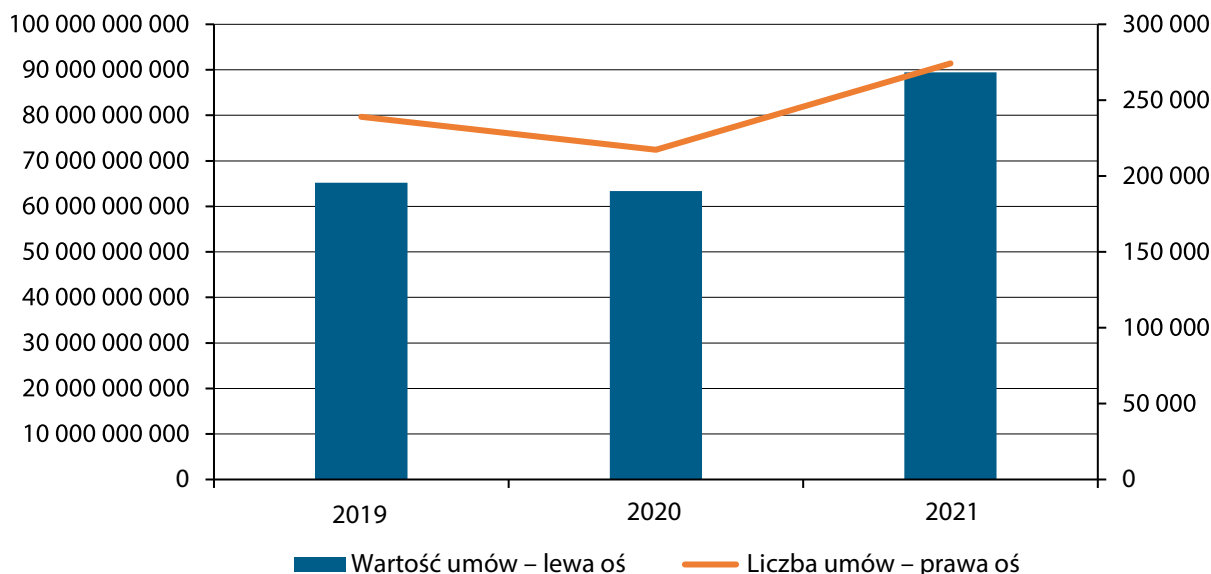
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

W ujęciu rocznym widoczny jest spadek sprzedaży kredytów hipotecznych między 2019 a 2020 rokiem w ujęciu ilościowym o 9% i wartościowym o ok. 2% odpowiednio z blisko 240 tys. o wartości ponad 65 mld zł udzielonych kredytów do ok. 217 tys. kredytów o wartości ok. 64 mld zł. Z kolei w następnym roku zanotowano rekordowe wyniki sprzedaży, gdy zawarto ponad 274 tys. umów o wartości przeszło 89 mld zł (rys. 3.11).

Odnosząc się do jakości kredytów mieszkaniowych, analogicznie jak dla kredytów konsumenckich można wyciągnąć wniosek, że kredyty zabezpieczone hipoteką należą do najlepiej spłacanych, w przypadku których występują najniższe wskaźniki szkodowości (NPL, *non performing loans*). Kredyt hipoteczny na zakup nieruchomości, w której mieszka

<sup>12</sup> NBP, *Informacja o cenach mieszkań i sytuacji na rynku nieruchomości mieszkaniowych i komercyjnych w Polsce w I kwartale 2022 r.*, czerwiec, 2022.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 3.11.** Roczna sprzedaż kredytów hipotecznych ilościowo (w szt.) i wartościowo (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BIK.

kredytobiorca, jest ostatnim zobowiązaniem, którego się nie spłaca. Wskaźniki DPD dla tych kredytów w odniesieniu do zaległości w spłacie powyżej 30 dni kształtowały się w okresie 06.2020-12.2021 na poziomie 3-3,3% z tendencją spadkową, a w odniesieniu do zaległości w spłacie powyżej 90 dni – na poziomie 2,8-2,6% z tendencją spadkową. Od 2022 roku obserwuje się wzrost tych wskaźników – w czerwcu 2022 roku DPD = 30 wzrósł do 3,3%, a DPD = 90 do 2,7%, jednak mimo to znajdują się one na najniższych poziomach wśród kredytów zaciąganych przez gospodarstwa domowe.

### 3.4. Problem złych długów i upadłości konsumenckiej

Zagadnienie niespłacanych na czas zobowiązań jest aktualne w każdej sytuacji gospodarczej, ponieważ zawsze część dłużników nie reguluje w terminie swoich zobowiązań. Wynika to z wielu przyczyn, takich jak: nadmierne zadłużenie, sytuacje losowe, utrata pracy, choroba. Jednak w okresie zawirowań gospodarczych skala złych długów wzrasta. Pandemia, będąca szokiem wywołanym czynnikiem zewnętrznym wobec gospodarki, jakim jest koronawirus SARS-CoV-2, wpłynęła wielopłaszczyznowo na dłużników – poprzez dochody, wydatki, sytuację zdrowotną, świadczenie pracy i pobieranie nauki przez dzieci. Na skutek zamykania całych branż podatnych na rozprzestrzenianie się koronawirusa, nieobejmowania wszystkich przypadków przez tarcze antykryzysowe, zwiększonych wydatków na prywatną opiekę zdrowotną ze względu na drastyczne ograniczenie dostępności publicznej służby zdrowia pojawił się problem zwiększonej skali złych długów. Jak wskazano w tab. 3.4,

### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

o ile w 2019 roku ich łączna wartość ogółem wynosiła 77,7 mld zł (w tym 35,5 mld zł to zobowiązania kredytowe, a 42,2 mld zł pozakredytowe), o tyle w 2020 roku zaobserwowano wzrost o 3,7 mld zł (w tym 1,6 mld zł stanowiły zobowiązania kredytowe, a 2,1 mld zł pozakredytowe). Z informacji Krajowego Rejestru Długów wynika, że w kolejnym, 2021 roku wartość złych długów spadła o 9 mld zł, w tym kredytowe obniżyły się o 4 mld zł, a pozakredytowe – o 4,9 mld zł. Od początku pandemii BIK obserwuje, że konsumenci są ostrożniejsi w sprawach finansowych. Niektórzy wprost informują, że udało im się spłacić część lub całość zaległości. Bardziej sumienne podejście do spłaty zobowiązań widać też po poprawie jakości obsługi kredytów, jaką w okresie pandemii odnotował BIK. Należy dodać, że na pozytywne statystyki częściowo ma też wpływ sprzedaż złych portfeli kredytowych oraz innych zobowiązań. Decydują się na to m.in. banki czy firmy telekomunikacyjne<sup>13</sup>.

**Tabela 3.4.** Zaległe zobowiązania kredytowe i pozakredytowe (w mld zł)

Rodzaj zobowiązań	2018	2019	2020	2021
Zaległe zobowiązania pozakredytowe	39,92	42,21	44,28	39,4
Zaległe zobowiązania kredytowe	34,04	35,49	37,1	33,1
Zaległe zobowiązania ogółem	73,97	77,7	81,39	72,5

Źródło: raport InfoDług 2018-2021, KR D, Warszawa 2019-2022.

Jeśli chodzi o statystyki osób nieradzących sobie ze spłatą zobowiązań, to w latach przed pandemią kształtowały się one na bardzo stabilnym poziomie ok. 2,8 mln osób, a sama pandemia nie zachwiała znacząco tej liczby – liczba dłużników pozakredytowych wzrosła o 24 tys. osób, a dłużników kredytowych spadła o ponad 7,2 tys. osób, co w konsekwencji oznacza wzrost liczby dłużników ogółem o 8 tys. osób. Dane te wskazują, że nie nastąpiła dynamiczna zmiana w zakresie liczby dłużników, co przy wzroście zadłużenia ogółem oznacza, że u tych samych osób pogłębiły się problemy z terminową spłatą zobowiązań. W latach 2020-2021 z kolei liczba niesolidnych dłużników zmniejszyła się z 2,8 mln do 2,66 mln.

**Tabela 3.5.** Liczba osób z zaległościami kredytowymi i pozakredytowymi

Rodzaj zadłużonych	2018	2019	2020	Zmiana 2019/2020
Liczba osób z zaległościami pozakredytowymi	2 177 219	2 228 698	2 252 700	24 002
Liczba osób z zaległościami kredytowymi	1 191 368	1 192 593	1 185 374	-7 219
Liczba osób nieregulujących terminowo zobowiązań	2 777 376	2 796 707	2 804 773	8 006

Źródło: raport InfoDług 2018-2021, KR D, Warszawa 2019-2022.

<sup>13</sup> M. Jarco, *Długi Polaków spadły w ostatnim roku o prawie 9 mld zł*, [www.bankier.pl](http://www.bankier.pl) (11.01.2023).



Opisane tendencje potwierdza kształtowanie się tzw. Indeksu Zaległych Płatności Polaków BIG InfoMonitor. Jest to liczba osób z nieopłaconymi w terminie zobowiązaniami przypadająca na 1000 dorosłych Polaków (opóźnienia powyżej 30 dni). Wartość tego wskaźnika nieznacznie wzrastała w latach 2018-2019 (z 88,8 do 88,9). W marcu 2020 roku wyniosła 90, w czerwcu 2020 roku – 90,9, a następnie sukcesywnie obniżała się do poziomu 89,1 w grudniu 2020 roku i 84,6 w grudniu kolejnego roku<sup>14</sup>.

W przypadku nieradzenia sobie ze spłatą zobowiązań i nadmiernym zadłużeniem jednym z rozwiązań wybieranych przez Polaków jest sądowe ogłoszenie upadłości konsumenckiej. Należy zaznaczyć, że liczba ogłaszanych upadłości zależy od liczby wniosków, a także od przepisów prawnych obowiązujących w danym czasie. Początkowo po wprowadzeniu tej instytucji w Polsce do systemu prawnego<sup>15</sup> ze względu na restrykcyjne przepisy prawne liczba upadłości była niewielka – w latach 2009-2014 ogłoszono tylko 120 upadłości konsumenckich<sup>16</sup>. Mogli z niej bowiem skorzystać niewypłacalni dłużnicy będący osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej, których niewypłacalność powstała wskutek niezależnych od nich okoliczności, co eliminowało sytuacje, w których niewypłacalność była nawet w niewielkim stopniu zawiniona przez dłużnika. W 2015 roku po liberalizacji przepisów ogłoszono ponad 2 tys. upadłości, w 2016 roku ponad 4,4 tys. upadłości. Nowelizacja przepisów w 2019 roku zniwelowała negatywne przesłanki ogłoszenia upadłości obowiązujące od 31 grudnia 2014 roku (w myśl których przesłanką ogłoszenia upadłości konsumenckiej jest niewypłacalność, która nie została wywołana lub istotnie powiększona przez dłużnika umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa), pozostawiając tylko przesłanki pozytywne w postaci bycia osobą fizyczną, nieprowadzącą działalności gospodarczej, znajdującą się w stanie niewypłacalności. Tym sposobem ustawodawca całkowicie umożliwił skorzystanie z upadłości konsumenckiej pokaźnemu gronu dłużników<sup>17</sup>. Znajduje to odzwierciedlenie w statystykach upadłości konsumenckich – w 2019 roku było ich blisko 8 tys., w pierwszym pandemicznym roku nastąpił ich skokowy wzrost do ponad 13 tys. przypadków, a w kolejnym roku – do blisko 19 tys. upadłości (rys. 3.12).

To, jak pandemia COVID-19 wpłynęła na zjawisko ogłaszania upadłości konsumenckiej, ukazują dane miesięczne (rys. 3.13). O ile do maja 2020 roku miesięczna liczba upadłości nie odbiegała od tej obserwowanej w poprzednich latach (w 2015 roku było ich kilkaset), o tyle od czerwca 2020 roku nastąpił gwałtowny skok do poziomu blisko 1600 przypadków w lipcu 2020 roku, lekkie obniżenie wystąpiło w sierpniu 2020 roku – do poniżej 1200 przy-

<sup>14</sup> Raport InfoDług 2021, KRD, Warszawa 2022.

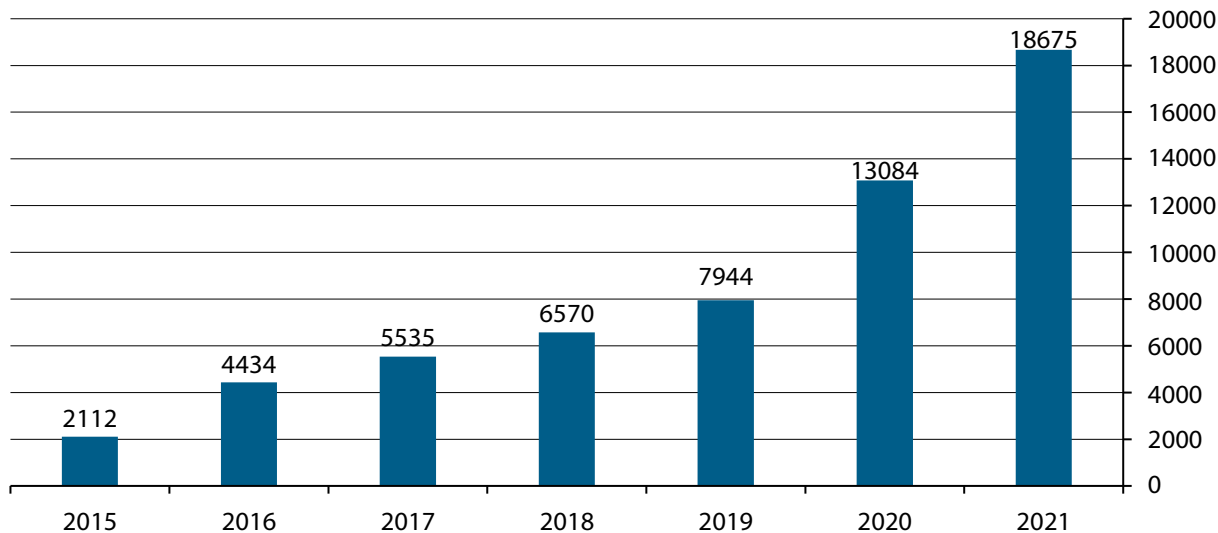
<sup>15</sup> Instytucja upadłości konsumenckiej została wprowadzona do polskiego porządku prawnego Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, która weszła w życie z dniem 31 marca 2009 r.

<sup>16</sup> A. Wolska-Bagińska, (2018), Analiza rozwoju instytucji upadłości konsumenckiej w Polsce w latach 2009-2017, *Palestra*, (5).

<sup>17</sup> M. Langer, (2020), Liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej, *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, 9(1), s. 207-218, <http://doi.org/10.34616/fiuw.2020.1.207.218>

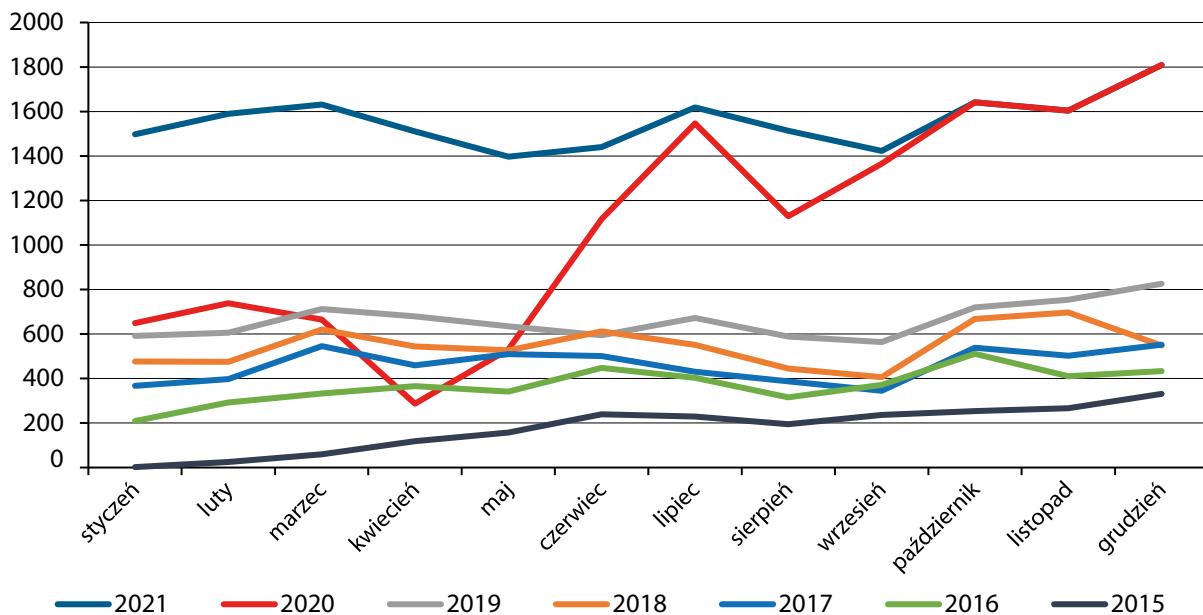
### 3. Finansowanie potrzeb gospodarstw domowych w dobie pandemii COVID-19

padków, grudzień 2020 roku natomiast ujawnił ponad 1800 upadłości. Na tym podwyższonym poziomie między 1400 a 1800 przypadków miesięcznie wahała się liczba upadłości konsumenckich w całym 2021 roku.



**Rysunek 3.12.** Liczba upadłości konsumenckich ogółem w latach 2015-2021

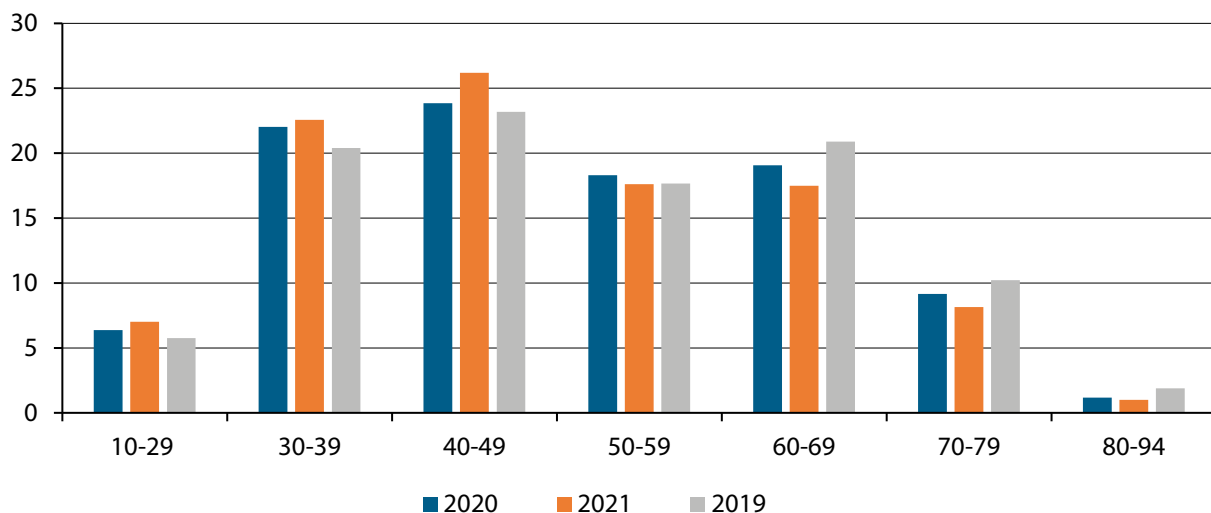
Źródło: Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, [https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka\\_czerwiec.php](https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka_czerwiec.php) (25.08.2022).



**Rysunek 3.13.** Liczba upadłości konsumenckich miesięcznie w latach 2015-2021

Źródło: Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, [https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka\\_czerwiec.php](https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka_czerwiec.php) (25.08.2022).

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 3.14.** Struktura wiekowa osób ogłaszających upadłość konsumencką w latach 2019-2021 (w %)

Źródło: Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, [https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka\\_czerwiec.php](https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka_czerwiec.php) (25.08.2022).

Warto również prześledzić strukturę wiekową osób ogłaszających upadłość konsumencką (rys. 3.14). Dominującą grupą wiekową są ludzie w średnim wieku (w przedziale 40-49 lat), odpowiadający za blisko 25% upadłości, następnie o dekadę młodszy (w wieku 30-39 lat) z poziomem ponad 20%. Za blisko 20% upadłości odpowiadają osoby w wieku 60-69 lat oraz 50-59 lat. Za 10% upadłości odpowiadają seniorzy w wieku 70-79 lat. Udział grupy najmłodszej (w wieku do 29 lat) kształtował się na poziomie zbliżonym do 5%.

# 4

## Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

W niniejszym rozdziale scharakteryzowano trendy występujące w wykorzystaniu bankowości internetowej i mobilnej. Kolejny fragment rozdziału poświęcono rozwojowi *e-commerce*. Ukazano zarówno wzrost udziału osób, które dokonały zakupów przez internet, jak i wzrost liczby sklepów internetowych oraz wartości rynku *e-commerce*. Wskazane zostały również najważniejsze motywy skłaniające Polaków do wyboru zakupów w internecie. Analizą objęto także zmiany w obszarze płatności. Dowiedziono, iż w czasie pandemii COVID-19 Polacy coraz częściej odchodzili od gotówki w kierunku rozwiązań bezgotówkowych. Rozdział zamykają rozważania dotyczące podmiotów FinTech. Szczególną uwagą objęto aplikacje PFM oraz automatyczne doradztwo finansowe (*robo-advice*).

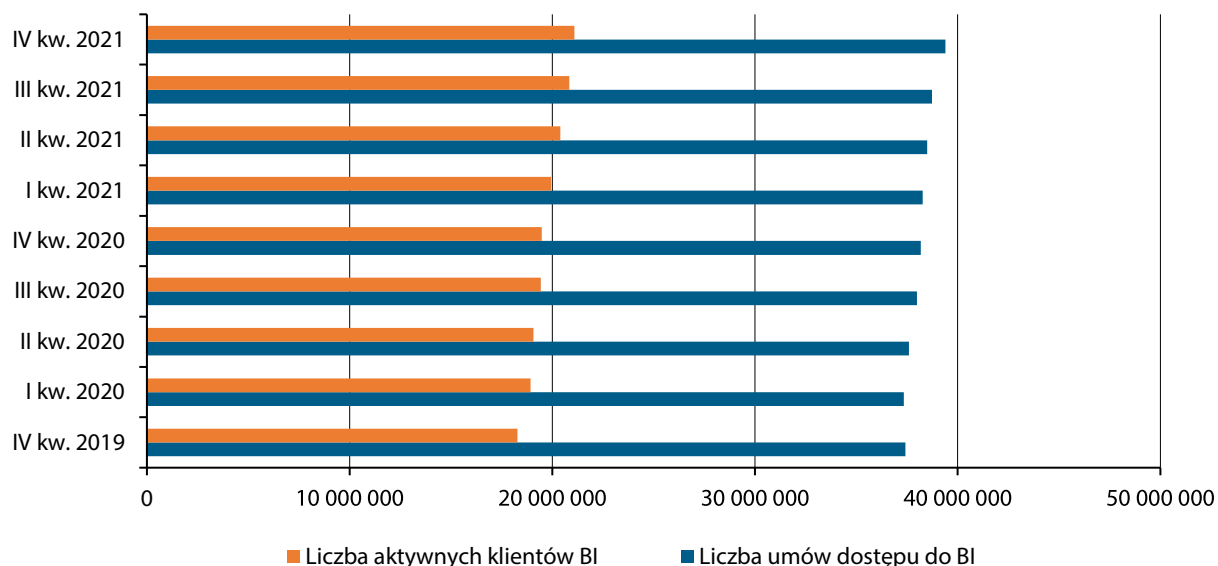
### 4.1. Bankowość internetowa i mobilna

---

Obawa o własne zdrowie oraz przejście w kierunku rozwiązań zdalnych w różnych dziedzinach życia, spowodowane pandemią COVID-19, nie pozostały bez wpływu także na wybory dokonywane w sferze bankowości. Zarówno w przypadku bankowości internetowej (BI), jak i mobilnej, niewymagających bezpośredniego kontaktu z pracownikiem banku, odnotowano wzrost popularności. Jak przedstawiono na rys. 4.1, liczba umów dostępu do bankowości internetowej wzrosła z 37,4 mln sztuk w IV kwartale 2019 roku do 39,4 mln sztuk w IV kwartale 2021 roku (wzrost o 5,28%), podczas gdy liczba jej aktywnych użytkowników, którzy logują się przynajmniej raz w miesiącu, wzrosła w tym czasie o 15,34% (z 18,3 osób do 21,1 osób). W tym samym okresie liczba użytkowników aplikacji mobilnych wzrosła aż o 37,88%, osiągając wzrost z 12 mln osób do 16,5 mln osób (rys. 4.2).

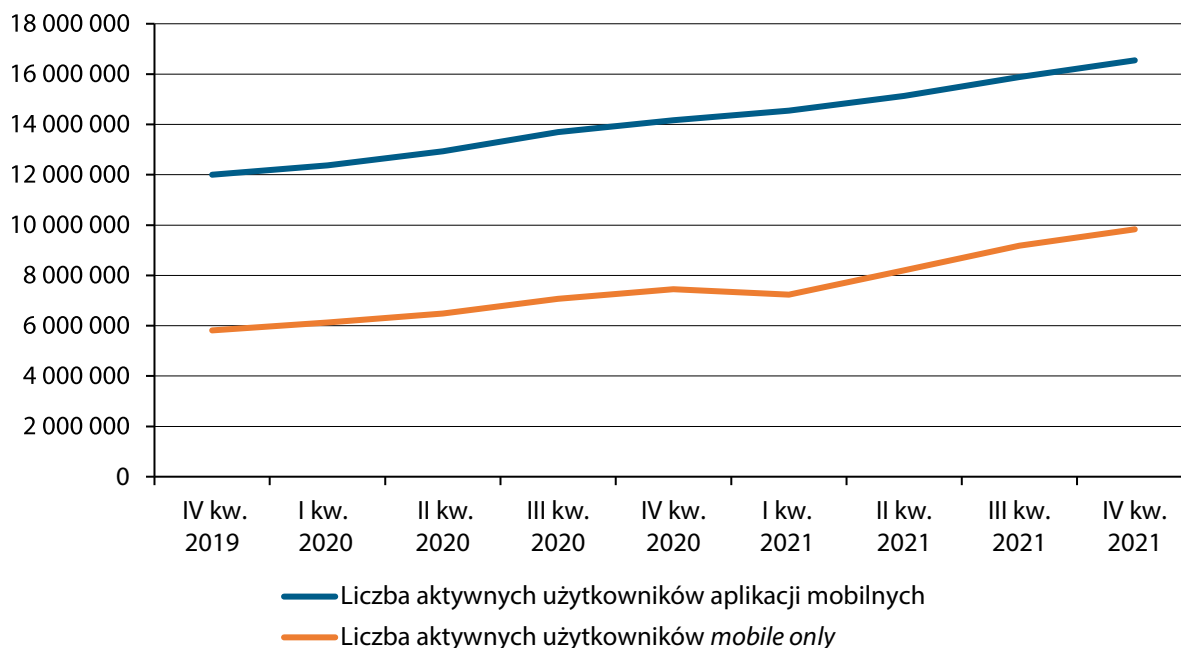
Dla porównania warto wskazać, że w ostatnim kwartale 2019 roku liczba umów dostępu do bankowości internetowej zmalała o 1,8% w stosunku do ostatniego kwartału 2018 roku, przy czym liczba aktywnych klientów tej formy bankowości wzrosła w tym okresie o nieco ponad 6%. Równocześnie w całym 2019 roku wzrastała liczba aktywnych użytkowników aplikacji mobilnych. W ostatnim kwartale odnotowano ponad 12 mln klientów, którzy minimum raz logowali się w aplikacji bankowej, co oznacza wzrost aż o 37,62% w stosunku do IV kwartału 2018 roku.

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 4.1.** Liczba aktywnych klientów bankowości internetowej na tle liczby umów dostępu do bankowości internetowej (w szt.)

Źródło: ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2020 [https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530a-ec383b97/Raport-Netbank\\_Q4-2020](https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530a-ec383b97/Raport-Netbank_Q4-2020) (21.08.2022); ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2021 [https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank\\_Q4-2021](https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank_Q4-2021) (21.08.2022).



**Rysunek 4.2.** Liczba aktywnych użytkowników *mobile only* na tle liczby użytkowników aplikacji mobilnych (w szt.)

Źródło: ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2020 [https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530a-ec383b97/Raport-Netbank\\_Q4-2020](https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530a-ec383b97/Raport-Netbank_Q4-2020) (21.08.2022); ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2021 [https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank\\_Q4-2021](https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank_Q4-2021) (21.08.2022).

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

Od listopada 2019 roku do stycznia 2020 roku Polacy słyszeli o zachorowaniach w Chinach, a następnie byli świadkami rozprzestrzeniania się wirusa na kolejne państwa. Pierwsze przypadki zakażenia wirusem w Polsce odnotowano w marcu 2020 roku. WHO ogłosiła 13 marca 2020 roku, że centrum pandemii koronawirusa stała się Europa. W związku z tymi wydarzeniami istotne wydaje się przeanalizowanie zachowań Polaków w I i II kwartale 2020 roku. W tym ujęciu należy podkreślić, że pomimo iż w I kwartale liczba umów dostępu do bankowości internetowej spadła, to jednak liczba jej aktywnych użytkowników wzrosła o 3,56%. W kolejnym kwartale można zaobserwować już niewielki wzrost – zarówno w odniesieniu do liczby umów (0,69%), jak i do liczby aktywnych użytkowników (0,73%). W obu analizowanych kwartałach wzrosła liczba osób korzystających z bankowości za pomocą aplikacji mobilnych (odpowiednio o 3,14% i 4,49%). Jak podaje ZBP, na skutek tych zmian wskaźnik bieżącego wykorzystania potencjału zdalnych kanałów dostępu do usług bankowych osiągnął poziom 67% – najwyższy wynik uzyskany do tego czasu w monitoringu aktywnego wykorzystania elektronicznych kanałów dostępu do bankowości<sup>1</sup>.

Analizując rysunki 4.1 i 4.2, należy ponadto wskazać, że największy przyrost liczby umów o dostęp do bankowości internetowej odnotowano w ostatnim kwartale 2021 roku (1,7%). W odniesieniu do liczby aktywnych użytkowników tej formy bankowości był to wspomniany już wzrost o 3,56%, zaobserwowany między I kwartałem 2020 roku a ostatnim 2019, w przypadku zaś liczby użytkowników bankowości mobilnej największy przyrost odnotowano między II a III kwartałem 2021 roku.

*Lockdown* wywołany pandemią COVID-19 i negatywne zmiany w obszarze gospodarki kraju, a co za tym idzie – finansów Polaków, wpłynęły także na wysokość przelewów w bankowości internetowej. W pierwszym roku, w którym pandemia dotknęła Polski, średnia wartość przelewu klienta indywidualnego malała, począwszy już od II kwartału. Podczas gdy dla I kwartału wartość ta wyniosła 1136,47 zł, w IV kwartale było to już tylko 880,22 zł. Analizując poszczególne kwartały 2021 roku, odnotowano tylko jeden spadek średniej wartości przelewu – w III kwartale wartość ta wyniosła 898,35 zł wobec 902,67 zł dla kwartału poprzedniego.

Podsumowując, należy podkreślić, że w badanym okresie można było obserwować działania Polaków zmierzające do redukcji zależności od fizycznych oddziałów bankowych, a tym samym eliminujące konieczność fizycznego kontaktu z pracownikiem banku, a także z innymi osobami – zarówno w samej placówce, jak i podczas dotarcia do niej. Zdecydowana większość osób, które w okresie od wybuchu pandemii do końca 2022 roku korzystały ze zdalnych kanałów bankowości, decydowała się na aplikacje mobilne. Ze względu na powszechny dostęp do smartfonów bankowość mobilna, mimo ograniczonej funkcjonalności (np. mniejsze limity przelewów niż w bankowości internetowej), postrzegana jest jako najwygodniejszy, a przy tym najbardziej intuicyjny rodzaj bankowości. Zgodnie z danymi ZBP<sup>2</sup> na koniec

<sup>1</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia – w jaki sposób pandemia wpłynęła na sytuację w sektorze bankowym, *Bank*, 2020/11.

<sup>2</sup> ZBP, *Raport NetBank@nk*, Q4 2020, [https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530aec383b97/Raport-Netbank\\_Q4-2020](https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530aec383b97/Raport-Netbank_Q4-2020); ZBP, *Raport NetBank@nk*, Q4 2021, [https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank\\_Q4-2021](https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank_Q4-2021) (12.08.2022).

IV kwartału 2021 roku spośród ponad 16 mln użytkowników bankowości mobilnej prawie 60% to osoby, które nie logowały się do bankowości internetowej (określane jako *mobile only*)<sup>3</sup>. Co istotne, począwszy od rozpoczęcia się pandemii, można zaobserwować dynamiczny wzrost tej grupy klientów bankowych. Liczba aktywnych użytkowników *mobile only* wzrosła w IV kwartale 2021 roku prawie o 70% w odniesieniu do IV kwartału 2019 roku (z niemal 3-procentowym spadkiem w I kwartale 2021 roku). Zgodnie z danymi PRNews.pl użytkownicy bankowości mobilnej są także coraz bardziej aktywni – stale rośnie liczba wykonywanych przez nich przelewów czy zakładanych lokat<sup>4</sup>.

### 4.2. E-commerce

---

*E-commerce* (inaczej handel elektroniczny lub e-handel) oznacza działalność handlową realizowaną między kontrahentami wykorzystującymi interaktywne, elektroniczne media, np. internet, co najmniej w podstawowych etapach prowadzonego procesu transakcyjnego<sup>5</sup>. W Polsce handel elektroniczny rozwinął się w 1998 roku wraz z powstaniem internetowego sklepu zajmującego się sprzedażą sprzętu komputerowego – Komputronik. Do czynników sprzyjających rozwojowi tego sektora należy zaliczyć przede wszystkim dostęp do internetu oraz rozwój umiejętności cyfrowych. Bez wątplenia pandemię COVID-19, w tym okresy lockdownu i ograniczoną dostępność do stacjonarnych punktów handlowych, postrzega się jako stymulator rozwoju *e-commerce* w Polsce<sup>6</sup>. Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk zmiana zachowań konsumentów w 2020 roku wywołana pandemią sprowadzała się do zwiększenia popularności zakupów dokonywanych *on-line* przy jednoczesnym zmniejszeniu zakupów w sklepach wielkopowierzchniowych. Badania przeprowadzone w czerwcu i we wrześniu 2020 roku dowodzą ponadto, że emeryci i renciści na obu etapach badania wykazali zwiększone zainteresowanie zakupami w małych sklepach osiedlowych<sup>7</sup>. Pandemia wpłynęła na modyfikację priorytetów w przypadku wielu codziennych czynności dokonywanych w nowej rzeczywistości. Przy robieniu zakupów najbardziej na znaczeniu zyskało bezpieczeństwo – 58% więcej Polaków uznało je za istotny czynnik, a aż 56% za największą niedo-

<sup>3</sup> Warto wskazać, że w 2019 roku 48% klientów korzystających z bankowości mobilnej to klienci *mobile only* (zob. ZBP, *Raport NetBank*, Q4 2019, [https://zbp.pl/getmedia/52bec7c6-dfdb-4e6f-b61b-adb3f1e05098/Raport-Netbank\\_Q4-2019](https://zbp.pl/getmedia/52bec7c6-dfdb-4e6f-b61b-adb3f1e05098/Raport-Netbank_Q4-2019)).

<sup>4</sup> <https://prnews.pl/raport-prnews-pl-liczba-uzytownikow-bankowych-aplikacji-mobilnych-i-kw-2022-r-465203> (1.08.2022).

<sup>5</sup> M. Czapplewski, (2017), Cechy e-commerce i ich wpływ na pozycję rynkową e-kupującego, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 1(126/1), DOI: 10.18276/epu.2017.126/1-04, s. 39.

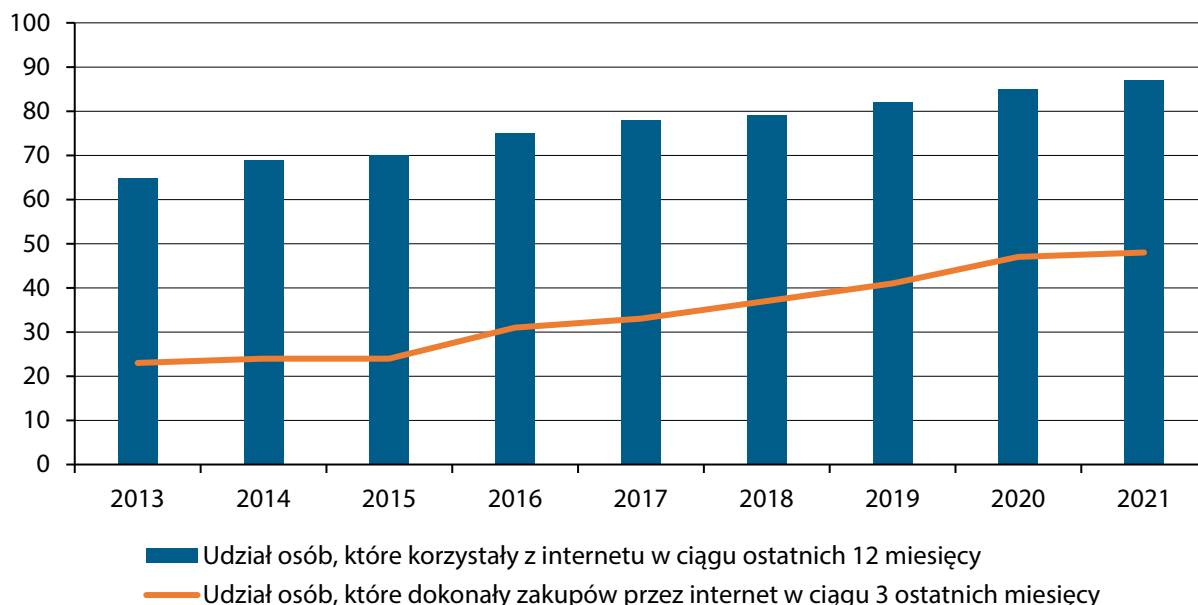
<sup>6</sup> W. Tarasiuk, J. Dłużniewska, (2021), Wpływ pandemii COVID-19 na rozwój sektora e-commerce w Polsce, *Academy of Management*, 5(2)/202, s. 198-211; M. Gorzelany-Dziadkowiec, (2020), wyd. cyt., s. 1-15; S. Kalinowski, W. Wyduba, (2020), *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport końcowy z badań*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN; ZBP, Covid-19, banki i technologia...

<sup>7</sup> S. Kalinowski, W. Wyduba, wyd. cyt.

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

godność podczas zakupów w sklepach stacjonarnych uznało nieprzestrzeganie obowiązujących zasad sanitarnych przez innych klientów<sup>8</sup>.

Na rysunku 4.3 zaprezentowano procentowy udział Polaków, którzy dokonali zakupów przez internet w ciągu ostatnich trzech miesięcy na tle udziału Polaków korzystających z internetu w ciągu ostatniego roku dla lat 2013-2021.



**Rysunek 4.3.** Udział osób, które dokonały zakupów przez internet w ostatnich trzech miesiącach na tle udziału osób aktywnie korzystających z internetu

Źródło: E-commerce statistics for individuals, Eurostat.

Największy wzrost udziału osób, które zrobiły zakupy w internecie w ciągu ostatnich trzech miesięcy w stosunku do roku poprzedniego odnotowano w 2016 roku (o 29,2%), wobec wzrostu o 7,1% udziału osób, które skorzystały z internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Kolejny istotny przyrost (o 14,6%) wystąpił w 2020 roku, przy wzroście udziału osób, które skorzystały z internetu w ciągu ostatniego roku o 3,6%. Niezależnie od okresów lockdownu i bezpośredniego braku możliwości dokonywania zakupów w sklepach z fizycznymi placówkami, obawa przed możliwością zarażenia się koronawirusem bądź też odbywana kwarentanna spowodowały, że coraz więcej osób dokonywało zakupów w internecie. Zgodnie z danymi opracowanymi przez Gemius Polska<sup>9</sup> w ostatnim tygodniu marca 2020 roku aż 73% polskich internautów wybierało zakupy *on-line*, a niemal rok później – w styczniu 2021 roku – aż 85% z nich zadeklarowało, że częstotliwość dokonywania przez nich zakupów

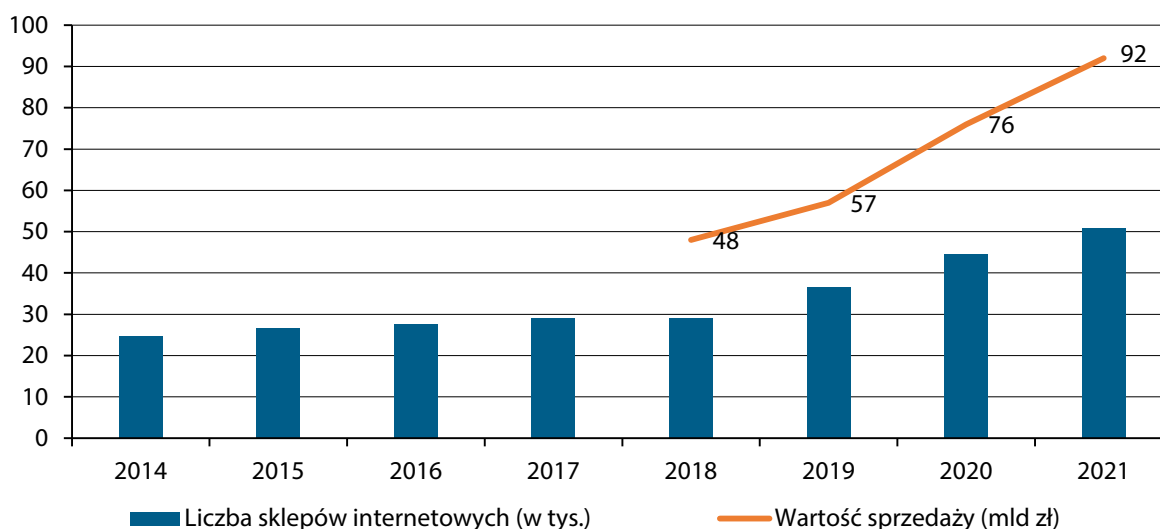
<sup>8</sup> J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, (2020), *Nowa rzeczywistość: konsument w dobie COVID-19*, <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pl/pdf/2020/09/pl-Raport-KPMG-Nowa-rzeczywistosc-konsument-w-dobie-COVID-19.pdf>

<sup>9</sup> Gemius, Izba Gospodarki Elektronicznej (2020), *E-Commerce w Polsce. Gemius dla e-Commerce Polska*.



*on-line* pozostanie przynajmniej na obecnym poziomie<sup>10</sup>. Podobnie jak w przypadku decyzji o wykorzystywanych kanałach dostępu do usług bankowości, tak i w obszarze decyzji zakupowych zauważalny jest coraz wyższy poziom wykorzystania urządzeń mobilnych. Urządzeniem najczęściej używanym do zakupów przez internet był wówczas laptop (80% wskazań), ale aż 69% badanych wykorzystywało do tego celu smartfon – w tym głównie najmłodsza grupa respondentów. Według Statista Global Consumer Survey 2021<sup>11</sup>, zgodnie z deklaracjami respondentów z października 2021 roku, to smartfon był już najczęściej wykorzystywanym urządzeniem przy zakupach *on-line*, dokonywanych w ciągu ostatnich 12 miesięcy (62% wskazań), podczas gdy laptop wykorzystywało tylko 58% badanych. Coraz więcej konsumentów dokonywało także zakupów z wykorzystaniem dedykowanych aplikacji mobilnych. Zgodnie z raportem KPMG z września 2020 roku zakupy spożywcze za pośrednictwem aplikacji mobilnej robiło 16% respondentów. Wartość ta zwiększyła się jednak prawie o 270%, gdy zapytano badanych o wykorzystywanie aplikacji mobilnych do zakupów innych niż artykuły spożywcze<sup>12</sup>.

Rozważając wpływ pandemii na rozwój *e-commerce*, nie sposób nie wspomnieć także o dynamicznym wzroście liczby sklepów prowadzących działalność w tej branży, co niewątpliwie stanowiło czynnik skłaniający konsumentów do szerszego wykorzystywania internetu w celu dokonywania zakupów. Na rysunku 4.4 przedstawiono zarówno wzrost liczby podmiotów działających w branży *e-commerce*, jak i wartość tego rynku.



**Rysunek 4.4.** Liczba sklepów internetowych oraz wartość rynku *e-commerce*

Źródło: Statista, E-commerce in Poland, <https://www.statista.com/topics/5128/e-commerce-in-poland/>; PwC, Perspektywy rozwoju rynku e-commerce w Polsce 2018-2027, <https://www.strategyand.pwc.com/pl/publicacje/2022/perspektywy-rozwoju-rynku-e-commerce-w-polsce-2018-2027.html> (2.08.2022).

<sup>10</sup> <https://www.pwc.pl/pl/media/2021-02-09-analiza-pwc-prognoza-rozwoju-rynku-ecommerce-w-polsce.html> (1.08.2022).

<sup>11</sup> Statista, (2021), eCommerce in Poland 2021.

<sup>12</sup> J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, wyd. cyt.

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

Podczas gdy w 2013 roku 21,7 tys. sklepów umożliwiało zakupy przez internet, w 2021 roku liczba ta była już ponad 2,3 razy większa i wynosiła 50,8 tysięcy. Z rysunku 4.4 wynika, że o ile do 2019 roku rozwój *e-commerce* był stopniowy, to w latach 2019-2021 można zaobserwować jego dynamiczny wzrost, przy czym ponad 20-procentowe przyrosty liczby sklepów wystąpiły tylko w 2019 i 2020 roku (odpowiednio 26,64% i 21,58%). W pierwszych miesiącach roku 2020<sup>13</sup> największy wzrost – w porównaniu z tym okresem roku poprzedniego – odnotowano w liczbie sklepów działających w branżach: książki i multimedia (23%), artykuły spożywcze (18%) oraz prezenty i akcesoria (17%)<sup>14</sup>. W tym okresie największe wzrosty liczby zamówień *on-line* odnotowano z kolei w odniesieniu do artykułów spożywczych, artykułów z branży zdrowie i uroda oraz artykułów elektronicznych (w porównaniu z analogicznym okresem w roku poprzednim były to przyrosty o: 239%, 138% i 66%)<sup>15</sup>. Najbardziej popularne produkty kupowane przez internet już po ogłoszeniu pandemii, tj. w marcu 2020 roku, stanowiły środki czystości (53%), ubrania (51%) oraz leki i suplementy (41%)<sup>16</sup>. Jak wskazuje KPMG, uwzględniając perspektywę poszczególnych kategorii asortymentowych, podczas trwania pandemii sklepom internetowym przybyło średnio 6% nowych klientów, którzy wcześniej nie dokonywali e-zakupów produktów w danej kategorii, przy czym najwięcej Polaków (9%) po raz pierwszy kupiło przez internet artykuły spożywcze<sup>17</sup>. Niewątpliwie najbardziej popularnym miejscem, w którym Polacy dokonali zakupów zarówno w 2020, jak i 2021 roku, było Allegro (w 2021 roku było to aż 20,4 mln osób)<sup>18</sup>.

Należy nadmienić ponadto, że czynnikiem, który miał wpływ na wzrost zainteresowania Polaków zakupami *on-line* w czasie pandemii, były także zmiany w zakresie działania firm kurierskich, które w odpowiedzi na wybuch pandemii zwiększyły bezpieczeństwo w całym łańcuchu dostaw (wprowadzając różne możliwości w zakresie odbioru zakupów, niewymagające bezpośredniego kontaktu z kurierem)<sup>19</sup>. Wpływ na rozwój *e-commerce* wywarły także dynamiczne zmiany w liczbie paczkomatów oraz aplikacja InPost. Według danych Kantar w kwietniu 2021 roku aż 89% badanych, dokonując wyboru formy dostawy, zdecydowało się na paczkomaty InPost<sup>20</sup>, a liczba aktywnych użytkowników aplikacji InPost Mobile przekroczyła 6,5 mln<sup>21</sup>.

Jak dowiedziono, w czasie trwania pandemii – zarówno w okresach zamknięcia gospodarki, jak i w pozostałych okresach – dążąc do ograniczenia ryzyka zarażenia wirusem SARS-CoV-2, coraz więcej Polaków korzystało z *e-commerce*, co pozwoliło im docenić prze-

<sup>13</sup> To jest od 1 stycznia do 15 marca.

<sup>14</sup> Statista. E-commerce in Poland...

<sup>15</sup> Tamże.

<sup>16</sup> Tamże.

<sup>17</sup> J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, wyd. cyt.

<sup>18</sup> Wirtualne media, Genius, Polskie Badania Internetu za: Statista, E-commerce in Poland...

<sup>19</sup> W. Tarasiuk, J. Dłużniewska, wyd. cyt., s. 198-211.

<sup>20</sup> [https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210526\\_KANTAR\\_89\\_PROCENT\\_BADANYCH\\_WYBIERA\\_PACZKOMAT\\_JAKO\\_NAJCZESTSZA\\_FORME\\_DOSTAWY.pdf](https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210526_KANTAR_89_PROCENT_BADANYCH_WYBIERA_PACZKOMAT_JAKO_NAJCZESTSZA_FORME_DOSTAWY.pdf) (3.08.2022).

<sup>21</sup> [https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210428\\_SZESC\\_I\\_POL\\_MLN\\_UZYTKOWNIKOW\\_APLIKACJI\\_INPOST\\_0.pdf](https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210428_SZESC_I_POL_MLN_UZYTKOWNIKOW_APLIKACJI_INPOST_0.pdf) (3.08.2022).

wagi e-handlu. Polacy zapytani w połowie 2021 roku o motywy skłaniające ich do wyboru zakupów w internecie, wskazali głównie na: dostępność (76%), brak potrzeby wychodzenia z domu (73%) oraz nielimitowany czas na dokonanie wyboru (67%). Wśród kolejnych odpowiedzi znalazły się także korzyści o charakterze finansowym, tj.<sup>22</sup>:

- bardziej atrakcyjne ceny (65%),
- różnorodność metod płatności (53%),
- zniżki dla regularnych klientów (30%).

Tymczasem w odpowiedziach na pytanie o czynniki wpływające na wybór sklepu internetowego na pierwszym miejscu znalazła się z kolei cena produktu (70% wskazań wśród kobiet i 68% wśród mężczyzn)<sup>23</sup>.

Fakt, że *e-commerce* stał się dla Polaków sposobem na zredukowanie wydatków dzięki możliwości nabycia produktów i usług po niższych cenach oraz dzięki łatwiejszemu kontrolowaniu wydatków, potwierdza także raport opracowany przez Izbę Gospodarki Elektronicznej pod wymownym tytułem: *W kryzysie do e-commerce*<sup>24</sup>. Raport dowodzi, że w sierpniu 2022 roku Polacy nisko oceniali swoją sytuację finansową (tylko 16% postrzegало ją jako dobrą lub bardzo dobrą), a ponadto więcej niż co trzeci badany obawiał się jej pogorszenia w najbliższej przyszłości. Największy lęk budził wzrost cen, na który wskazało aż 54% respondentów. Ponadto prawie połowa badanych obawiała się pandemii, nieco mniej – kryzysu gospodarczego w kraju (41%) i na świecie (34%).

W obliczu trudnej sytuacji gospodarczej w kraju Polacy niepokoiili się zatem o swoje finanse. Jako remedium na te trudności, dążąc do poprawy sytuacji w zakresie finansów osobistych, badani wskazali na następujące działania:

- prowadzenie budżetu domowego (79%),
- podejmowanie działań optymalizujących wydatki (71%),
- zamiar gromadzenia oszczędności (30%).

Wyniki badań przeprowadzonych przez Izbę Gospodarki Elektronicznej pokazały ponadto, że jako skuteczną strategię, prowadzącą do optymalizacji wydatków i pozwalającą na poprawę budżetu domowego, większość respondentów postrzegала przeniesienie zakupów do internetu – 78% ogółu respondentów potwierdziło, że już tego dokonało, a 56% zadeklarowało, że zamierza wykorzystać tę strategię w przyszłości. Aż 79% osób, które miało już doświadczenia z *e-commerce*, uznało że jest to najbardziej atrakcyjny kanał zakupowy, umożliwiający racjonalne i optymalne wydatki, podczas gdy wśród ogółu badanych było to 58%. Zgodnie z opinią 72% badanych łatwy dostęp do historii zamówień oraz historii wydatków z konta tworzy sposobność do sprawniejszego kontrolowania wydatków. Większość respondentów wskazała, że istotnym atutem zakupów w sieci jest także możliwość zwrotu bez podania przyczyny, co znacznie zmniejsza ryzyko nietrafionych zakupów (71%), oraz podkreśliła, że korzystanie z e-handlu umożliwia łatwiejsze porównanie ofert, a ponadto pozwala na przemyślenie zakupów i dokonanie bardziej racjonalnych wyborów (64%).

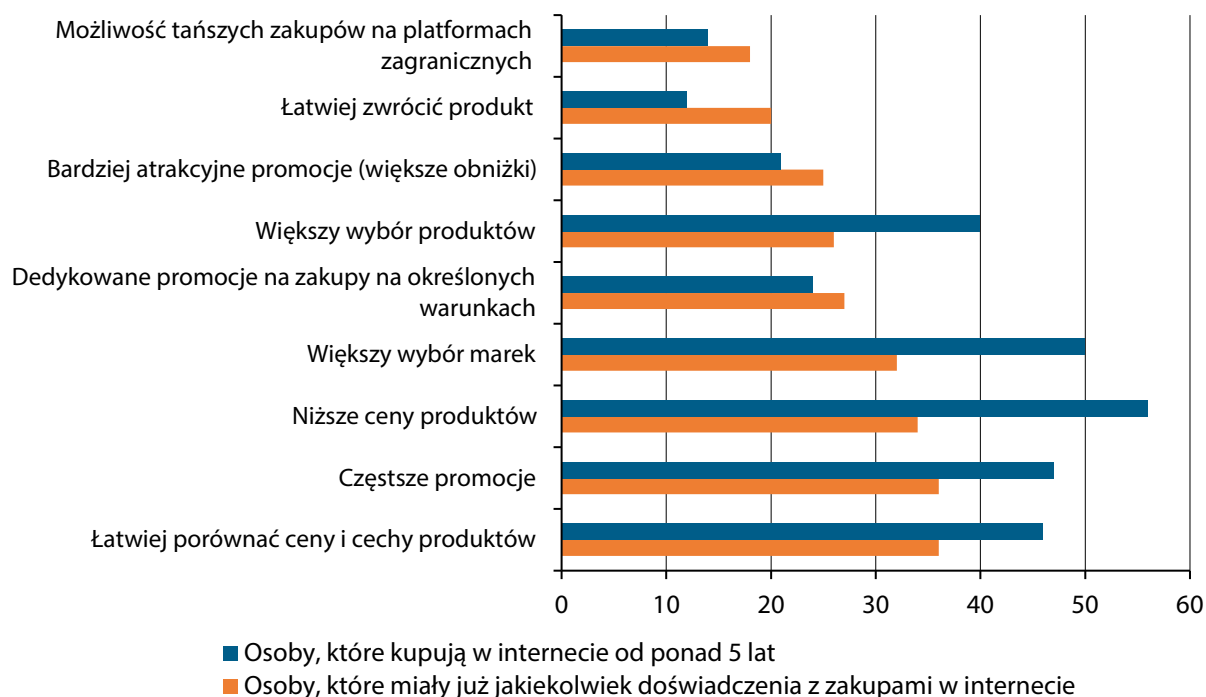
<sup>22</sup> Gemius, Izba Gospodarki Elektronicznej za: Statista. E-commerce in Poland...

<sup>23</sup> Blue Media, Satisface za: Statista. E-commerce in Poland...

<sup>24</sup> Izba Gospodarki Elektronicznej, (2022), *W kryzysie do e-commerce*, [https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W\\_Kryzysie\\_Do\\_Ecommerce\\_Raport\\_2022.pdf](https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W_Kryzysie_Do_Ecommerce_Raport_2022.pdf) (29.08.2022).

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

Na rysunku 4.5 zaprezentowano rosnącą wraz z czasem korzystania świadomość zalet e-handlu. Rozważając korzyści finansowe, jakie niesie za sobą korzystanie z zakupów w internecie, warto podkreślić, że osoby z najdłuższym doświadczeniem są zdecydowanie bardziej świadome pozytywnego wpływu tej strategii na budżet gospodarstwa domowego.



**Rysunek 4.5.** Postrzeganie korzyści wynikających z zakupów w internecie – Polacy, którzy kiedykolwiek skorzystali z e-zakupów vs Polacy kupujący od ponad 5 lat

Źródło: Izba Gospodarki Elektronicznej, (2022), *W kryzysie do e-commerce*, [https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W\\_Kryzysie\\_Do\\_Ecommerce\\_Raport\\_2022.pdf](https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W_Kryzysie_Do_Ecommerce_Raport_2022.pdf) (29.08.2022).

Podsumowując rozważania zawarte w niniejszym podrozdziale, należy wskazać, że negatywne doświadczenia związane z wystąpieniem pandemii COVID-19, niepozostające bez wpływu na finanse osobiste Polaków, skłoniły wielu z nich do zmiany zachowań konsumencyjnych i poszukiwania dróg prowadzących do optymalizacji budżetu domowego. Jako jeden ze skutecznych sposobów służących racjonalizacji wydatków jawi się przenoszenie zakupów do internetu. Wraz z rosnącym doświadczeniem w tym zakresie Polacy stają się coraz bardziej świadomi korzyści finansowych wynikających z tej strategii, co pozwala prognozować nie tylko utrwalenie, ale i wzrost tego trendu w przyszłości. Rozwój rynku *e-commerce* bez wątplenia wspierają także nowe technologie w finansach, które przyczyniają się do powstawania i upowszechniania wygodnych, intuicyjnych rozwiązań w zakresie bezgotówkowych płatności.

### 4.3. Płatności – przejście od gotówki w kierunku innowacyjnych rozwiązań bezgotówkowych, PayTech

---

W ślad za zmianami w zachowaniach konsumenckich i zwiększoną częstotliwością korzystania z *e-commerce*, pandemia COVID-19 i towarzyszące jej nowe okoliczności wpłynęły także na modyfikacje dotychczasowych zwyczajów płatniczych Polaków. Wiele badań dowiodło, że nowa rzeczywistość spowodowała odejście od gotówki i wzrost popularności bezgotówkowych form płatności<sup>25</sup>. Mimo iż trend ten obserwowano już od dłuższego czasu, to niewątpliwie wybuch pandemii wywarł swoje piętno także w tym obszarze. Jak zauważają Kaźmierczak i in.<sup>26</sup>, w jej efekcie w 2020 roku użycie gotówki do celów transakcyjnych spadało nawet dwukrotnie szybciej niż we wcześniejszych okresach, przy czym największy spadek udziału transakcji gotówkowych w ogólnej wartości transakcji zaobserwowano w III kwartale. Obserwowany w początkowym okresie pandemii (począwszy od 12 marca 2020 roku) zwiększony popyt na gotówkę<sup>27</sup> nie wynikał bowiem z celów transakcyjnych, lecz był związany głównie z motywem tezauryzacyjnym i chęcią zabezpieczenia się przed zakłóceniami w sprawnym funkcjonowaniu systemu bankowego<sup>28</sup>.

Główne uwarunkowania, które sprzyjały w tym czasie przechodzeniu społeczeństwa na rozwiązania bezgotówkowe, przedstawiono na rys. 4.6.

Szczególnie w pierwszych miesiącach pandemii obserwowano lęk przed fizycznym kontaktem z banknotami. Uwzględniając obawy o zwiększenie ryzyka zarażenia wirusem SARS-CoV-2 w wyniku kontaktu z banknotami, w wielu krajach, w tym również w Polsce, wprowadzono procedury odkażania banknotów w wysokich temperaturach oraz z wykorzystaniem naświetlania promieniami UV<sup>29</sup>. W maju 2020 roku tego rodzaju obawy deklarowało 24% respondentów, podczas gdy w 2021 roku udział osób wyrażających lęk przed kontaktem z gotówką był niższy o 8 p.p.<sup>30</sup> Do istotnych zmian, które wpłynęły na wzrost popularności transakcji bezgotówkowych, należy zaliczyć także podniesienie limitu transakcji bez PIN dla transakcji zbliżeniowych z 50 do 100 zł, a także poprawę akceptacji płatności elektronicznych (nowe terminale wpłynęły na wzrost wartości płatności dokonywanych zarówno kartami, które były już w obiegu, jak i nowymi kartami).

---

<sup>25</sup> Zobacz m.in. J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, wyd. cyt.; M. Polasik, (2021), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zwyczaje płatnicze Polaków. Przełomowy rok 2020, *Bank*, 2021/08; M. Polasik, (2022), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zmiany zwyczajów płatniczych Polaków – ewolucja czy rewolucja?, *Bank*, 2022/08; A. Kaźmierczak, R. Kotkowski, K. Maciejewski, (2021), Pandemia COVID-19 a popyt na pieniądz gotówkowy i zmiany w zachowaniach płatniczych w Polsce w 2020 r., *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (182), s. 59-76.

<sup>26</sup> A. Kaźmierczak, R. Kotkowski, K. Maciejewski, wyd. cyt.

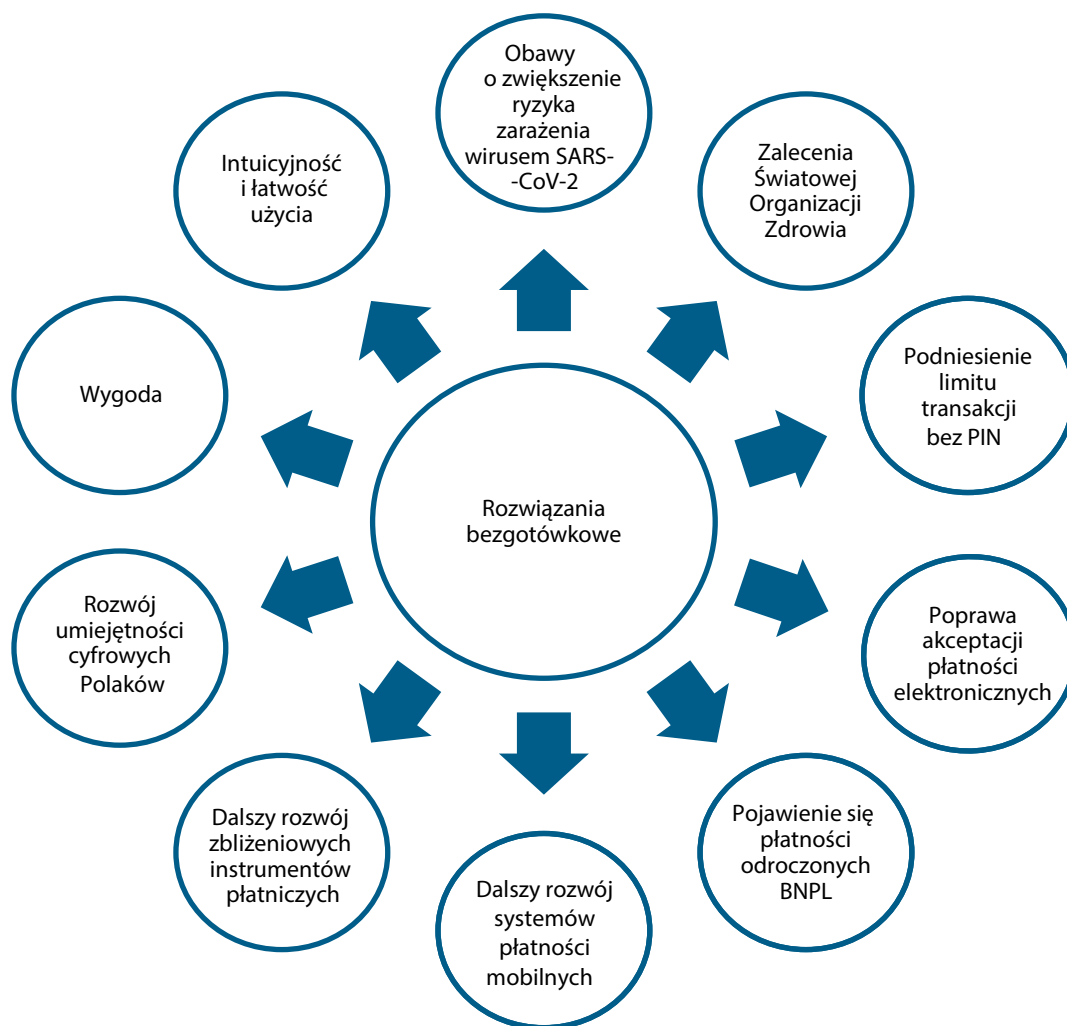
<sup>27</sup> W odniesieniu do lutego 2020 roku poziom gotówki w obiegu w marcu wzrósł aż o 13%.

<sup>28</sup> I. Fijałek, A. Kania, M. Kapelińska, A. Kmita, J. Kołodziej, G. Koziół, G. Materniak, R. Pawlak, (2020), *Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2019 roku*, red. B. Jaroszek, J. Kołodziej, Narodowy Bank Polski, Warszawa.

<sup>29</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

<sup>30</sup> M. Polasik, (2021), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zwyczaje płatnicze Polaków....

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 4.6.** Główne uwarunkowania zwiększające popyt na rozwiązania bezgotówkowe w 2020 roku

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z badaniem przeprowadzonym w maju 2020 roku przez POLASIK Research aż 39% badanych zadeklarowało, że częściej dokonywało płatności bezgotówkowo, w tym aż 53% respondentów będących w wieku 18-24 lata. Dzięki przyrostowi osób, które rezygnowały z transakcji gotówkowych, w Polsce w 2020 roku po raz pierwszy w stacjonarnych punktach handlowo-usługowych dominował udział płatności bezgotówkowych (tylko 46% badanych wykorzystywało w tym celu gotówkę). Warto podkreślić, że największe przyrosty rok do roku (o 4 p.p) odnotowano wówczas w odniesieniu do udziału kart płatniczych (z 39 do 43%) oraz wykorzystywania technologii NFC (*Near Field Communication*) – z 3 do 7%.

Podobne prawidłowości, tj. odejście od gotówki w kierunku bezgotówkowych form płatności, potwierdzają także wyniki badań KPMG. W raporcie z września 2020 roku

pt. *Nowa rzeczywistość: konsument w dobie COVID-19*<sup>31</sup> autorzy wskazują, że na skutek pandemii aż 41% Polaków zaczęło rzadziej korzystać z gotówki. Jednocześnie wzrosła liczba osób, które płacąc za zakupy, korzystały z innych form płatności. Jedna trzecia badanych zadeklarowała, że w związku z zagrożeniem związanym z COVID-19 częściej używa w tym celu karty debetowej, 30% częściej wybierało kartę kredytową.

Analizując zachowania płatnicze Polaków z początku pandemii, należy zwrócić także uwagę na wpływ zwiększenia limitu transakcji bez PIN w transakcjach zbliżeniowych. Pomimo spadku o 3% liczby transakcji kartami płatniczymi w formie zbliżeniowej, łączna wartość takich transakcji w II kwartale 2020 roku wzrosła o 8,4% w porównaniu z I kwartałem. W efekcie tych zmian średnia wartość transakcji w II kwartale wzrosła o niemal 13% – z 55 do 62 zł<sup>32</sup>.

Należy podkreślić ponadto, że pandemia, która wiązała się dla wielu Polaków z potrzebą ograniczania kontaktu z gotówką, jak i z dążeniem do redukcji kontaktów z terminalami płatniczymi, szczególnie w pierwszych miesiącach od jej pojawienia się zaowocowała także zwiększoną popularnością zbliżeniowych instrumentów płatniczych bazujących na kartach (stickerów, gadżetów czy kart zainstalowanych w telefonach). W II kwartale 2020 roku odnotowano wzrost tych instrumentów o wartości 1,5%<sup>33</sup>. Obserwacja ta pozostaje w zgodzie z trendem deklarowanym przez konsumentów na świecie. Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego w czerwcu 2020 roku dla 46% respondentów stosowanie metod płatności zbliżeniowych jest jednym z najważniejszych sposobów zapewniających bezpieczeństwo konsumentom. Aż 48% badanych wskazało, że nie zrobiłoby zakupów w sklepie, który zapewnia wyłącznie metody płatności wymagające kontaktu z kasjerem lub terminalem używanym przez ogół konsumentów<sup>34</sup>.

W następstwie zwiększonego zainteresowania e-handlem (jak pokazano w poprzednim podrozdziale niniejszej monografii, zgodnie z danymi Gemius Polska<sup>35</sup> w ostatnim tygodniu marca 2020 roku aż 73% polskich internautów wybierało zakupy w formie *on-line*) nastąpiły także zmiany w liczbie i wartości transakcji kartowych w sieci. W pierwszym okresie pandemii, tj. w II kwartale 2020 roku, przy udziale kart płatniczych w internecie zrealizowano 33,6 mln transakcji o łącznej wartości 4,98 mld zł. Na uwagę zasługuje podkreślenie dynamicznego rozwoju łącznej wartości transakcji kartowych w sieci, która przy 2-procentowym wzroście liczby transakcji zwiększyła się o 23% w stosunku do poprzedniego kwartału<sup>36</sup>.

Rozważając użycie poszczególnych instrumentów płatniczych ogółem (zarówno w fizycznych placówkach punktów usługowo-handlowych, jak i w sieci), należy podkreślić zwiększenie popularności kodu BLIK oraz NFC, które w 2020 roku odnotowały wzrost – odpo-

<sup>31</sup> J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, wyd. cyt.

<sup>32</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

<sup>33</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

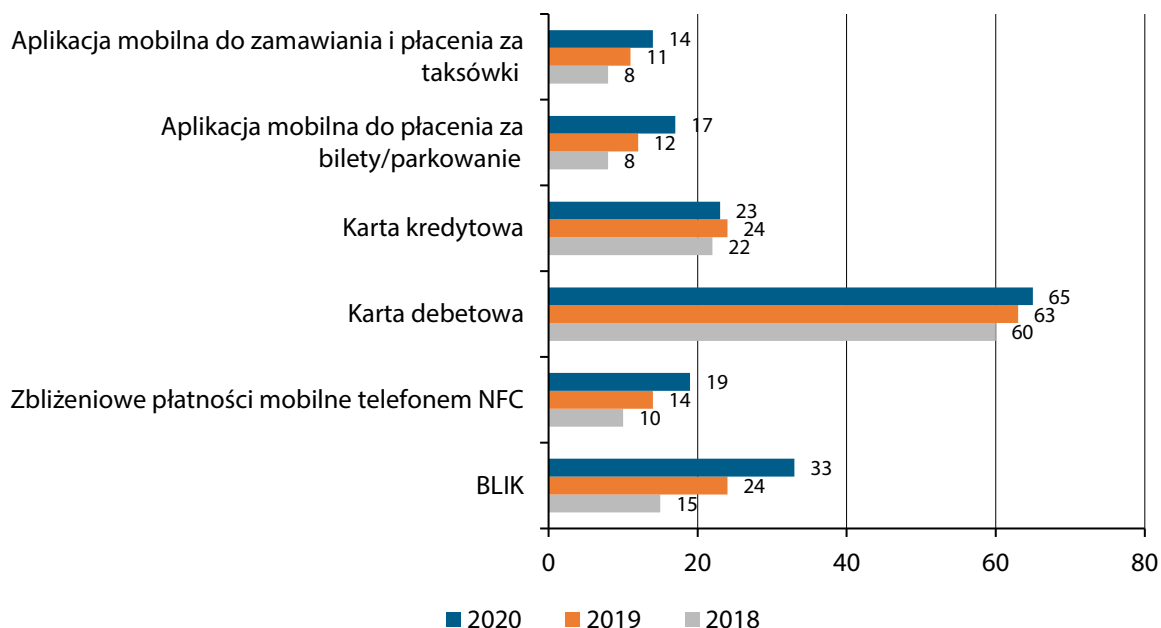
<sup>34</sup> *The Visa Back to Business Study. Global Small Business and Consumer Insights. Powering Recovery Through Digital and Contactless Payments Amidst COVID-19*, 2020, <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/run-your-business/documents/visa-back-to-business-study.pdf>

<sup>35</sup> Gemius, Izba Gospodarki Elektronicznej...

<sup>36</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

wiednio – o 9 i 5 p.p. w stosunku do roku poprzedniego (rys. 4.7). Oznacza to, że w 2020 roku aż 33% badanych deklaruowało wykorzystywanie kodu BLIK, podczas gdy 19% respondentów korzystało z technologii NFC<sup>37</sup>.



**Rysunek 4.7.** Wykorzystywanie wybranych instrumentów płatniczych w 2020 roku (w %)

Źródło: M. Polasik, (2021), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zwyczaje płatnicze Polaków. Przełomowy rok 2020, *Bank*, 2021/08.

Jak wskazują badania przeprowadzone przez POLASIK Research, obawa przed zarażeniem wirusem SARS-CoV-2 sprzyjała także rozwojowi aplikacji mobilnych wykorzystywanych do płatności za bilety lub parkowanie (np. SkyCash), jak i płatności za taksówki (np. my-taxi – obecnie Free Now). Podczas gdy jeszcze w 2018 roku użytkowanie obu rodzajów aplikacji kształtowało się na poziomie 8%, w 2020 roku osiągnęło ono poziom – odpowiednio – 12 i 11% (wzrost o 5 i 3 p.p. w stosunku do roku 2019)<sup>38</sup>.

Zaprezentowane na rys. 4.7 zmiany w udziale poszczególnych rozwiązań w zakresie płatności bezgotówkowych dowodzą, że współczesny sektor finansowy podlega postępującej ewolucji technologicznej. Funkcjonujące według nowych modeli biznesowych i w oparciu o nowe technologie firmy FinTech redefiniują sposób realizacji potrzeb klientów w sferze usług finansowych<sup>39</sup>.

<sup>37</sup> M. Polasik, (2021), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa...

<sup>38</sup> M. Polasik, (2021), Raport Specjalny: Polska Bezgotówkowa – Zwyczaje płatnicze Polaków. Przełomowy rok 2020, *Bank*, 2021/08.

<sup>39</sup> NBP, (2020), PayTech – innowacyjne rozwiązania płatnicze na rynku polskim.



Pokryzysowe regulacje bankowe o charakterze ostrożnościowym i konsumentckim mocno ograniczyły działalność tradycyjnych banków, podnosząc koszty prowadzenia przez nie biznesu oraz koszty kapitału własnego. Ze względu na wzmocnienie wymogów kapitałowych w celu zapewnienia większej adekwatności kapitałowej przez banki (pakiet CRDIV/CRR, będący implementacją III Bazylejskiej Umowy Kapitałowej), kontrola ryzyka stała się jeszcze bardziej restrykcyjna, co ograniczało działalność bankową. Dodatkowo rozwój internetu i technologii informacyjnych oraz zwiększenie ich dostępności wśród gospodarstw domowych dały możliwość sprzedaży produktów finansowych przez internet, bez konieczności fizycznej obecności w placówce. W istotnym stopniu przyczyniło się to do powstania i dynamicznego rozwoju nowego segmentu rynku usług finansowych na pograniczu nowoczesnych technologii i bankowości – technologii finansowych (FinTech, *financial technology*). FinTech można zatem określić jako sektor gospodarki obejmujący podmioty gospodarcze świadczące usługi finansowe przy wykorzystaniu technologii informatycznych. Uważa się, że to Peter Knight, będący redaktorem newslettera biznesowego w „The Sunday Times”, jako pierwszy w 1980 roku użył terminu FinTech do opisania bota, który zmienił jego skrzynkę pocztową, nie przewidując jego późniejszej popularności<sup>40</sup>. Kariera FinTech rozpoczęła się na dobre, gdy „Financial Technology Monitor” tak oznaczył indeks giełdowy spółek z branży technologiczno-finansowej, ale jej szczyt przypadł na okres pokryzysowy. Kamieniem milowym w rozwoju sektora FinTech był w Polsce 2019 rok, kiedy została wprowadzona w życie dyrektywa unijna PSD 2 (*Payment Services Directive 2*). To ona dała spółkom FinTech zielone światło do świadczenia usług finansowych i wyznaczyła nowe reguły konkurencji na rynku bankowym, otwierając erę otwartej bankowości (*open banking*). Dzięki niej możliwe było udostępnienie danych klientów banków za ich zgodą podmiotom trzecim (TPP, *third party provider*), realizacja płatności przez firmy inne niż bank bez potrzeby zawierania odrębnych umów. W rezultacie można było wprowadzić niebankowe usługi płatnicze, czyli PayTech, np. szybkie przelewy *on-line*, takie jak PayU, DotPay, Przelewy24. Sektor FinTech w Polsce wyceniany jest na ok. 4 mld zł. Jest to znacznie mniej niż wartość sektora górniczego czy motoryzacyjnego<sup>41</sup>. Nowe technologie, w tym sztuczna inteligencja i wykorzystanie metod biometrycznych, z jednej strony zwiększają zadowolenie klienta, a z drugiej stwarzają liczne ryzyka prawne, które dostawcy, prawodawcy i regulatorzy (w tym Komisja Nadzoru Finansowego oraz Europejski Urząd Nadzoru Bankowego) muszą identyfikować i w odpowiedni sposób im zapobiegać<sup>42</sup>.

Rozwój nowoczesnych technologii znajduje zastosowanie w obszarze detalicznych usług finansowych. Na rynku usług finansowych pojawił się nowy segment, określany mianem technologii finansowych (FinTech), obejmujący startupy niepodlegające tak restrykcyjnym regulacjom, jak tradycyjne instytucje finansowe, z bardziej elastyczną ofertą dostępną

<sup>40</sup> W. Szpringer, (2017), *Nowe technologie a sektor finansowy. FinTech jako szansa i zagrożenie*, Poltext, Warszawa.

<sup>41</sup> Ł. Piechowiak, (2018), *Sektor FinTech. Dolina Krzemowa w sercu Europy, czyli zanim zastąpią nas roboty*, 22 maja 2018 r., Fintek.pl, <https://fintek.pl/wp-content/uploads/2019/05/Ebook-Sektor-Fintech.pdf> (22.05.2022).

<sup>42</sup> M. Nowakowski, (2020), *FINTECH – technologia, finanse, regulacje. Praktyczny przewodnik dla sektora innowacji finansowych*, Wolters Kluwer, Warszawa.

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

dla klientów w mobilnych kanałach dystrybucji<sup>43</sup>. Proces digitalizacji w coraz większym zakresie obejmuje segment płatności bezgotówkowych, w którym coraz prężniej funkcjonują podmioty PayTech – innowacyjne firmy wykorzystujące technologię do umożliwiania elektronicznego transferu wartości<sup>44</sup>. Sektor FinTech rozwija się wraz z wejściem na rynek usług finansowych młodych konsumentów. Nie są oni przywiązani do tradycyjnych banków i cenią sobie elastyczną, wygodną i oszczędzającą czas obsługę.

FinTech oznacza wykorzystanie technologii do dostarczania konsumentom usług i produktów finansowych w zakresie bankowości, ubezpieczeń, inwestowania<sup>45</sup>. W ostatnich latach w Polsce zwiększa się otwarcie społeczeństwa na usługi oferowane przez firmy FinTech. Już przed pandemią, w 2019 roku, aż 75% Polaków wskazało, że korzystało z usług podmiotów typu FinTech<sup>46</sup>. Pandemia COVID-19 niewątpliwie przyspieszyła zmiany w tym obszarze, a modyfikując potrzeby i oczekiwania konsumentów w zakresie płatności, wpłynęła także na zwiększenie poziomu adopcji usług oferowanych przez firmy PayTech.

Według danych ZBP już w pierwszych pandemicznych miesiącach (II kwartał 2020 roku) niemal co drugi użytkownik bankowych aplikacji mobilnych w Polsce płacił BLIK-iem<sup>47</sup>. Liczba transakcji wykonanych z użyciem kodu BLIK w całym 2019 roku wzrosła o ponad 194%<sup>48</sup> w stosunku do roku poprzedniego i wyniosła 424 mln<sup>49</sup>. Na szczególną uwagę zasługuje wzrost zastosowania kodu BLIK do przelewów na telefon. Tylko w II kwartale 2020 roku zrealizowano 10,6 mln przelewów BLIK na numer telefonu, co oznacza wzrost o 47% w stosunku do I kwartału i niemal o 200% w odniesieniu do analogicznego okresu poprzedniego roku<sup>50</sup>.

Niewątpliwie w 2020 roku BLIK pozostawał najczęściej wykorzystywanym systemem płatności mobilnych, co zaprezentowano na rys. 4.8. Uwzględniając jednak dynamikę zmian liczby osób, które korzystały z rozwiązań wybranych marek płatności mobilnych w I i II półroczu tego roku, należy zwrócić uwagę na to, iż największy wzrost odnotowano dla PeoPay (o ponad 13%). Na drugim miejscu pod względem tego kryterium znalazł się Apple Pay (o 7%), a na trzecim Google Pay (prawie o 3%). Dopiero czwarta lokata należała do BLIK-a (ponad 1%). Należy podkreślić przy tym, że wśród użytkowników wszystkich analizowanych systemów płatności mobilnych dominują ludzie młodzi (w wieku od 18 do 39 lat).

<sup>43</sup> O. Gawron, (2019), Otoczenie regulacyjne sektora Fintech na przykładzie Dyrektywy PSD2 i wybranych ustaw krajowych. *Finanse i Prawo Finansowe*, 4(24), s. 49-65.

<sup>44</sup> Payments Canada, *Paytech in Canada*, 2019, <https://www.payments.ca/industry-info/paytech-canada> (12.07.2022).

<sup>45</sup> J. Madir, (red.), (2019). *FinTech: law and regulation*, Elgar Financial Law and Practice.

<sup>46</sup> M. Swacha-Lech, M. Solarz, (2021), Determinants of the adoption of innovative Fintech services by Millennials. *E & M Ekonomie a Management*, 24(3).

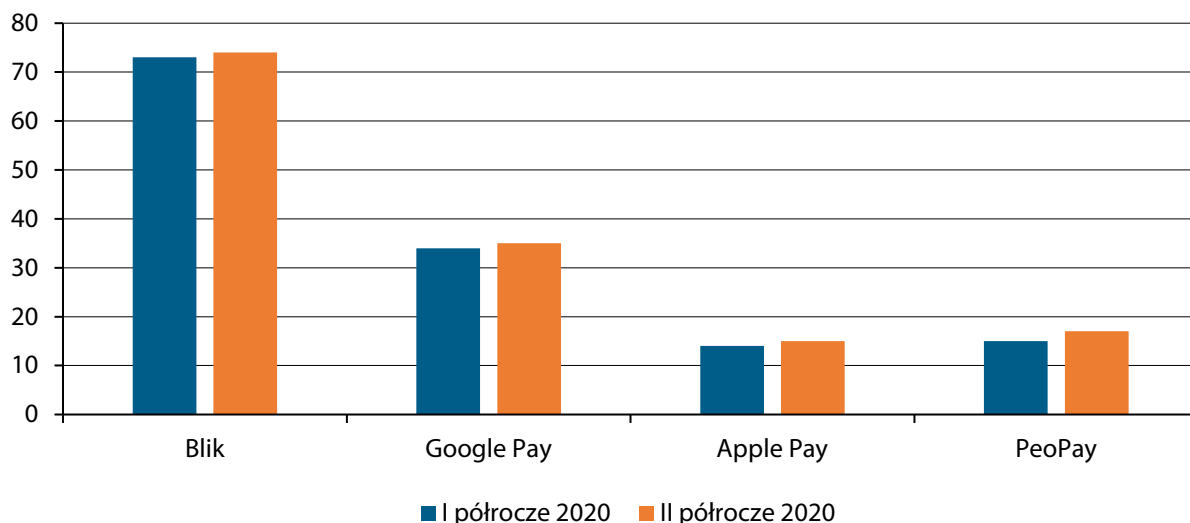
<sup>47</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

<sup>48</sup> Dla porównania warto wskazać, że liczba transakcji na koniec 2019 roku wzrosła prawie o 240% w stosunku do roku poprzedniego.

<sup>49</sup> <https://www.blik.com/424-miliony-transakcji-o-wartosci-57-miliardow-zl-w-2020-roku-blik-pedzi-coraz-szybciej> (14.07.2022).

<sup>50</sup> ZBP, Covid-19, banki i technologia...

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 4.8.** Udział wybranych systemów płatności mobilnych w 2020 roku (w %)

Źródło: Statista Global Consumer Survey – Brand Report 2022, [https://www.statista.com/page/gcs\\_brand\\_reports](https://www.statista.com/page/gcs_brand_reports)

Unikanie tłumów i kontaktu z innymi osobami skierowały zainteresowanie Polaków także na system płatności *on-line* Paybynet, którego operatorem jest KIR. Usługa Paybynet umożliwia przekazanie środków bezpośrednio z konta klienta na konto bankowe sprzedawcy, a ponadto – dzięki zintegrowaniu z elektroniczną Platformą Usług Administracji Publicznej (ePUAP) oraz innymi systemami e-urzędów – pozwala na bezpośrednie przekazywanie opłat administracyjnych i skarbowych na konta bankowe jednostek administracji publicznej. W marcu 2020 roku w systemie Paybynet odnotowano wzrost liczby transakcji o ponad 21% w stosunku do poprzedniego miesiąca i o 68% w odniesieniu do marca 2019 roku<sup>51</sup>.

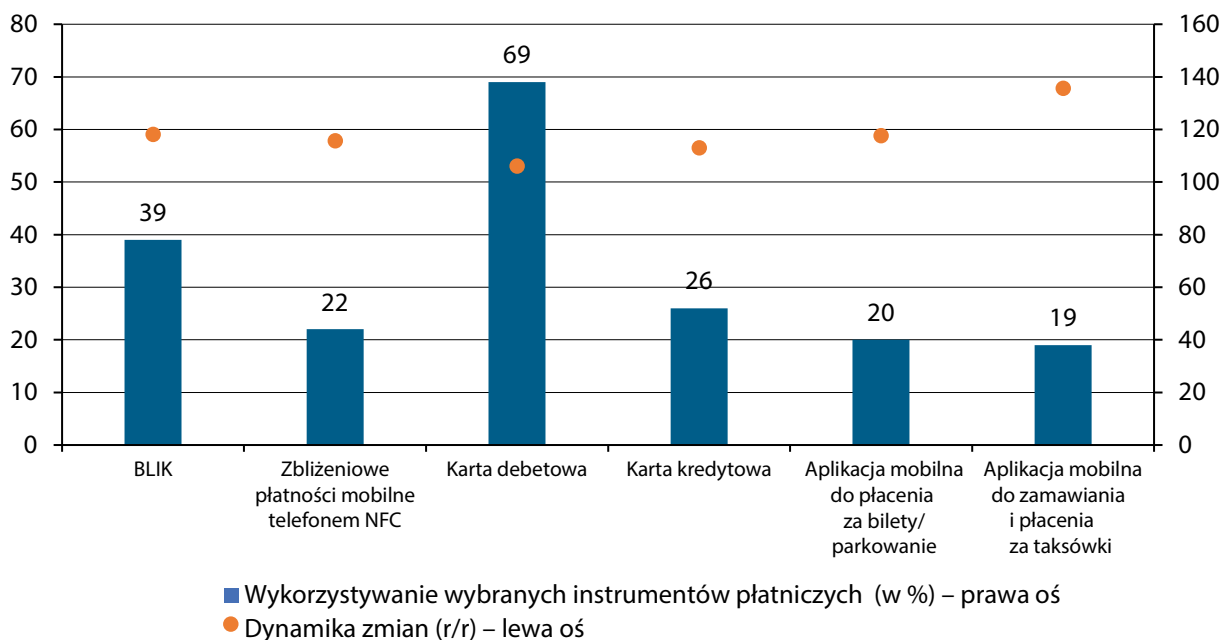
Potwierdzenie wpływu pandemii na proces rozpowszechniania się cyfrowych płatności ukazują także wyniki raportu KPMG wydanego we wrześniu 2020 roku, zgodnie z którymi 24% respondentów, dokonując płatności, częściej wykorzystywało cyfrowy portfel<sup>52</sup>.

Opisane zmiany wywołane pojawieniem się pandemii utrzymały się także w kolejnym roku, choć w większości przypadków ich dynamika była zdecydowanie mniejsza (rys. 4.9). W 2021 roku już tylko 43% płatności w fizycznych punktach usługowo-handlowych odbywało się przy udziale gotówki. W porównaniu z poprzednim rokiem o 1 p.p. wzrósł udział kart i o 2 p.p. wzrosło użytkowanie NFC, osiągając poziom 9%. Rozważając zaś użycie poszczególnych instrumentów płatniczych ogółem (w fizycznych punktach usługowo-handlowych i w internecie), należy wskazać na dalszy wzrost popularności aplikacji mobilnych do płatności za bilety lub parkowanie (o 36% w porównaniu z poprzednim rokiem), jak i służących do dokonywania płatności za taksówki (wzrost o 18%).

<sup>51</sup> Tamże.

<sup>52</sup> J. Karasek, A. Musiał, K. Gapioniuk, wyd. cyt.

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 4.9.** Wykorzystywanie wybranych instrumentów płatniczych w 2021 roku (w %) oraz dynamika zmian (r/r)

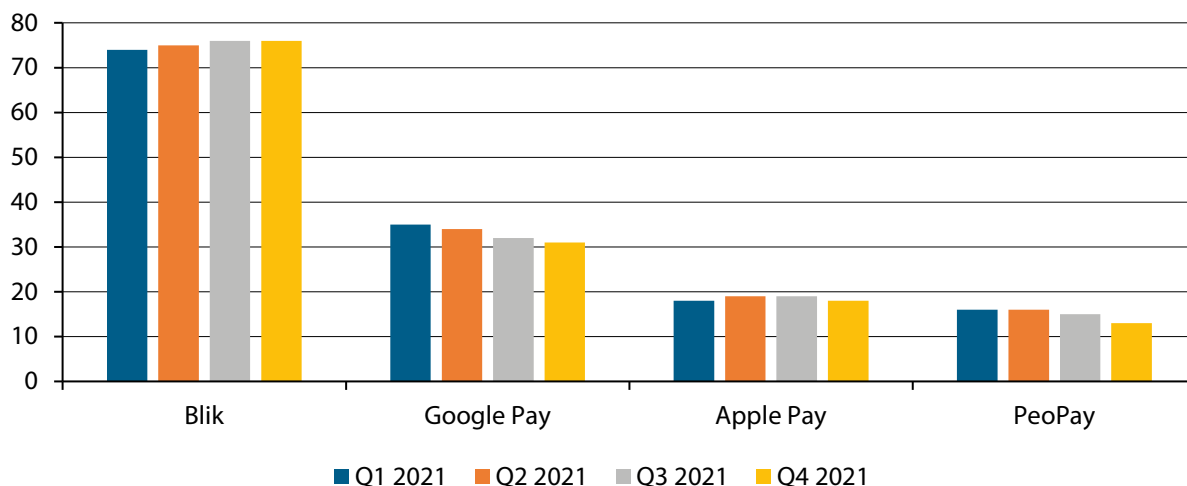
Źródło: M. Polasik, (2022), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zmiany zwyczajów płatniczych Polaków – ewolucja czy rewolucja?, *Bank*, 2022/08.

Zgodnie z danymi Polskiego Standardu Płatności w 2021 roku zrealizowano ponad 763 mln transakcji z użyciem BLIK-a, co oznacza wzrost o 173% w stosunku do roku poprzedniego. Łączna wartość transakcji osiągnęła zaś 103,3 mld zł. Według szacunków Polskiego Standardu Płatności udział tych transakcji w ogóle płatności w e-commerce przekroczył wówczas 70%. Podobnie jak rok wcześniej rosła też popularność przelewów na telefon, odnotowując 55-procentowy wzrost w stosunku do 2020 roku. Warto podkreślić także, że wskutek udostępnienia płatności zbliżeniowych BLIK przez sześć pierwszych banków w IV kwartale 2021 roku nastąpił niemal 150-procentowy wzrost użycia kodu BLIK przy transakcjach w tradycyjnych terminalach płatniczych<sup>53</sup>.

Na rysunku 4.10 zaprezentowano kształtowanie się liczby użytkowników BLIK-a na tle trzech innych systemów płatności mobilnych. W II kwartale 2021 roku tylko Google Play odnotował spadek liczby użytkowników, a największy wzrost w stosunku do poprzednich trzech miesięcy wystąpił w przypadku Apple Pay (ponad 5%). Niestety kolejne dwa kwartały nie przyniosły już tylu nowych użytkowników. W III kwartale zwiększyła się już jedynie liczba użytkowników BLIK-a (ponad 1%), podczas gdy w IV był on jedynym systemem, który nie odnotował spadku, zachowując niezmienną liczbę użytkowników.

<sup>53</sup> <https://www.blik.com/blik-dominuje-w-mobilnych-platnosciami-763-mln-transakcji-i-ponad-10-mln-aktywnych-uzytkownikow-w-2021-r> (12.08.2022).

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste



**Rysunek 4.10.** Udział wybranych systemów płatności mobilnych w 2021 roku (w %)

Źródło: Statista Global Consumer Survey – Brand Report 2022, [https://www.statista.com/page/gcs\\_brand\\_reports](https://www.statista.com/page/gcs_brand_reports)

Rok 2021 to także kontynuacja trendu wzrostowego w zakresie korzystania z aplikacji mobilnych dedykowanych płatnościom związanym z transportem. Co piąty Polak używał już aplikacji mobilnych służących do płatności za bilety lub parkowanie i niemal taka sama liczba osób (19%) miała już doświadczenie związane z użytkowaniem aplikacji mobilnych do płatności za taksówki<sup>54</sup>.

Odnosząc się do wykorzystywania nowych technologii w obszarze płatności, warto wspomnieć także o płatnościach odroczonych BNPL, wykorzystywanych pierwotnie w handlu elektronicznym, a później również w sklepach stacjonarnych (z możliwością odroczenia płatności nawet do trzech miesięcy, a także rozłożenia jej na raty). Rynek BNPL w Polsce znajduje się w początkowej fazie rozwoju. Zgodnie ze stanem na sierpień 2021 roku 5% Polaków dokonujących zakupów w internecie korzystało już z płatności odroczonych<sup>55</sup>. Lepiej wygląda natomiast sytuacja w zakresie świadomości występowania takich rozwiązań. Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego na zlecenie Krajowego Rejestru Długów w IV kwartale 2020 roku niemal połowa Polaków słyszała już o płatnościach odroczonych<sup>56</sup>. Dotychczas rozwiązanie to oferowane jest przez instytucje typu FinTech (m.in. PayPal, Allegro Pay, Twisto czy Klarna), lecz banki (m.in. PKO BP) i niebankowe instytucje pożyczkowe również zapowiadają wprowadzenie takich rozwiązań w swojej ofercie produktowej. Dzięki takiej usłudze odsetek odrzuceń koszyka zakupowego przez klientów jest znacznie niższy, a więc e-sklepom rosną obroty. E-sklepy płacą operatorom BNPL za możliwość oferowania

<sup>54</sup> M. Polasik, (2022), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zmiany zwyczajów płatniczych Polaków...

<sup>55</sup> Blue Media Research (2021), *Finanse Polaków w czasach pandemii. Badanie postaw i opinii Polaków*, <https://bluemedi.pl/storage/raporty/finanse-polakow-w-czasach-pandemii-2021.pdf> (12.07.2022).

<sup>56</sup> <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Okolo-47-proc-Polakow-slyszalo-o-odroczonych-platnosciami-Badanie-KRD-8097687.html>

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

klientom krótkoterminowego finansowania. Jedna ze spółek z segmentu BNPL – Klarna informowała, że sklepy z nią współpracujące płać 2,49% plus 1,5 zł od każdej transakcji dokonanej z wykorzystaniem płatności odroczonej.

Potencjał tego rynku w Polsce szacuje się na 3,5 mln klientów. Ze statystyk jednego z wiodących graczy na rynku – spółki PayPal wynika, że z jej usług korzystało w połowie 2022 roku 750 tys. klientów, podczas gdy w 2020 roku było ich ok. 350 tys., a na koniec 2021 roku – 650 tys. W pandemicznym 2020 roku nastąpiło podwojenie liczby korzystających z tego typu usług w porównaniu z poprzednim rokiem. Obserwowany jest więc trend wzrostowy, a prognozy PayPal na koniec 2022 roku mówią o przekroczeniu 1 mln klientów i 8 mln transakcji o wartości 2 mld zł.

Transakcje typu *buy now, pay later* przestały być nowinką czy ciekawym trendem, a stały się płatniczym standardem, przesądzającym o zakupie, decyduje się więc na niego coraz więcej sklepów *on-line*. Płatności odroczone mogą być szansą dla rozwoju handlu elektronicznego, jednak ze względu na łatwość ich uzyskania mogą stanowić źródło późniejszych problemów ze spłatą rat i nadmiernym zadłużeniem, w szczególności wśród ludzi młodych, najczęściej korzystających z zakupów internetowych.

Niewątpliwie dla rozwoju bezgotówkowych płatności równie istotne, co odnotowanie zwiększonego poziomu korzystania z innowacyjnych, bezgotówkowych rozwiązań płatniczych, są także intencje dotyczące dalszego korzystania z tych instrumentów. W tym kontekście warto przytoczyć wyniki badań przeprowadzonych w maju 2021 roku, zgodnie z którymi aż 45% spośród 440 respondentów potwierdziło, iż po zakończonej pandemii będzie częściej płaciło bezgotówkowo – tj. kartą, telefonem lub smartwatchem<sup>57</sup>.

Reasumując rozważania zawarte w niniejszym podrozdziale monografii, należy wskazać, że pandemia COVID-19 przyczyniła się do kontynuacji trendu występującego w zwyczajach płatniczych Polaków i coraz więcej płatności dokonywanych było za pomocą bezgotówkowych form płatności. Jak podkreśla M. Gorzelany-Dziadkowiec, przechodzenie do nowej rzeczywistości nierozzerwalnie wiązało się z coraz większym wykorzystaniem technologii cyfrowych<sup>58</sup>. Na popularności zyskiwały płatności zbliżeniowe, które zapewniały bezpieczeństwo w obliczu zagrożeń związanych z występowaniem wirusa SARS-CoV-2. Społeczeństwo polskie coraz bardziej otwiera się na korzystanie z nowoczesnych rozwiązań w zakresie płatności oferowanych przez instytucje typu PayTech.

Dla rozwoju płatności bezgotówkowych, w tym płatności mobilnych, niezwykle istotne jest utrzymanie tej tendencji i utrwalenie pozytywnych zmian. Osoby, które na skutek pandemii pozyskały lub też zwiększyły swoje doświadczenie w zakresie posługiwania się innowacyjnymi rozwiązaniami w obszarze płatności, miały sposobność rozpoznania ich funkcjonalności, przewag czy zasięgu sieci akceptacji. Jednakże w celu utrwalenia tych zachowań u konsumentów, którzy skorzystali już z tych instrumentów, jak również w celu pozyska-

<sup>57</sup> M. Polasik, (2020), *Jak bardzo Polska jest bezgotówkowa? Zwyczaje płatnicze a rozwój sieci akceptacji kart*, [https://www.cashlesscongress.pl/bfd\\_download/dzien-1-michal-polasik-polasik-research-jak-bardzo-polska-jest-bezgotowkowa/](https://www.cashlesscongress.pl/bfd_download/dzien-1-michal-polasik-polasik-research-jak-bardzo-polska-jest-bezgotowkowa/) (20.07.2022).

<sup>58</sup> M. Gorzelany-Dziadkowiec, (2020), wyd. cyt., s. 1-15.

nia nowych użytkowników, niezbędne jest trwałe prowadzenie inicjatyw edukacyjnych. Jak zauważa M. Polasik, mimo coraz większego otwarcia na płatności bezgotówkowe, gotówka nadal jest postrzegana jako instrument kontroli nad finansami gospodarstwa domowego. Ze względu na różne doświadczenia, potrzeby i oczekiwania klientów inicjatywy edukacyjne powinny być wielowymiarowe i dedykowane poszczególnym segmentom klientów<sup>59</sup>.

### 4.4. FinTech – aplikacje PFM, robo-advice

---

Pandemia COVID-19 stała się akceleratorem wykorzystania technologii w finansach, w tym podmiotów niebankowych w obszarze płatności (PayTech), pożyczek cyfrowych (LenTech), robo-doradztwa, technologii ubezpieczeniowych (InsurTech) czy zarządzania finansami domowymi (aplikacje PFM, *personal finance management*).

Można wskazać co najmniej dwa podejścia do FinTech – podmiotowe i przedmiotowe. W przypadku podejścia podmiotowego za FinTech będziemy uważać startupy wykonujące usługi konkurencyjne do usług tradycyjnych banków, a korzystające w stosunku do nich z wielu przewag. Na ekosystem FinTech składają się nie tylko firmy oferujące usługi dla konsumentów, ale także kooperanci specjalizujący się w dostarczaniu rozwiązań dla samych fintechów. Należy zauważyć, że usługi FinTech w większości mają zastosowanie w segmencie klienta detalicznego i gospodarstw domowych, chociaż coraz częściej pojawiają się rozwiązania dedykowane dla przedsiębiorstw (faktoring, crowdfunding).

W ujęciu przedmiotowym FinTech sprowadza się do obszarów świadczenia nowoczesnych usług finansowych i funkcji zaplecza (*back-office*) przez podmioty działające w segmencie technologii finansowych. Przedstawiono je na rys. 4.11.

Według *Mapy polskiego fintechu*<sup>60</sup> można wyróżnić następujące segmenty z udziałem procentowym obliczonym według liczebności podmiotowej danego segmentu: Płatności – 23,4%, Zarządzanie finansami przedsiębiorstw – 11,3%, Zarządzanie finansami osobistymi – 9,5%, Kantory internetowe – 7,7%, Firmy pożyczkowe – 7,2%, Pożyczki i kredyty – 7,2%, Blockchain i kryptowaluty – 4,5%, Faktoring – 4,5%, Dostawcy oprogramowania – 4,5%.

Nowoczesne technologie przyczyniają się do zwiększenia efektywności funkcjonowania gospodarstwa domowego. Dzięki technologiom członkowie gospodarstw domowych są w stanie racjonalnie wykorzystywać swój czas, doskonalić umiejętności zarządzania finansami oraz podejmować optymalne decyzje finansowe. Z drugiej strony, bezkrytyczne poddawanie się nowinkom technologicznym (informacja, komunikacja) może prowadzić do negatywnych konsekwencji<sup>61</sup>. Duży postęp technologiczny społeczeństwa oraz instytucji finansowych może wpłynąć na samowykluczenie osób nieradzących sobie z obsługą

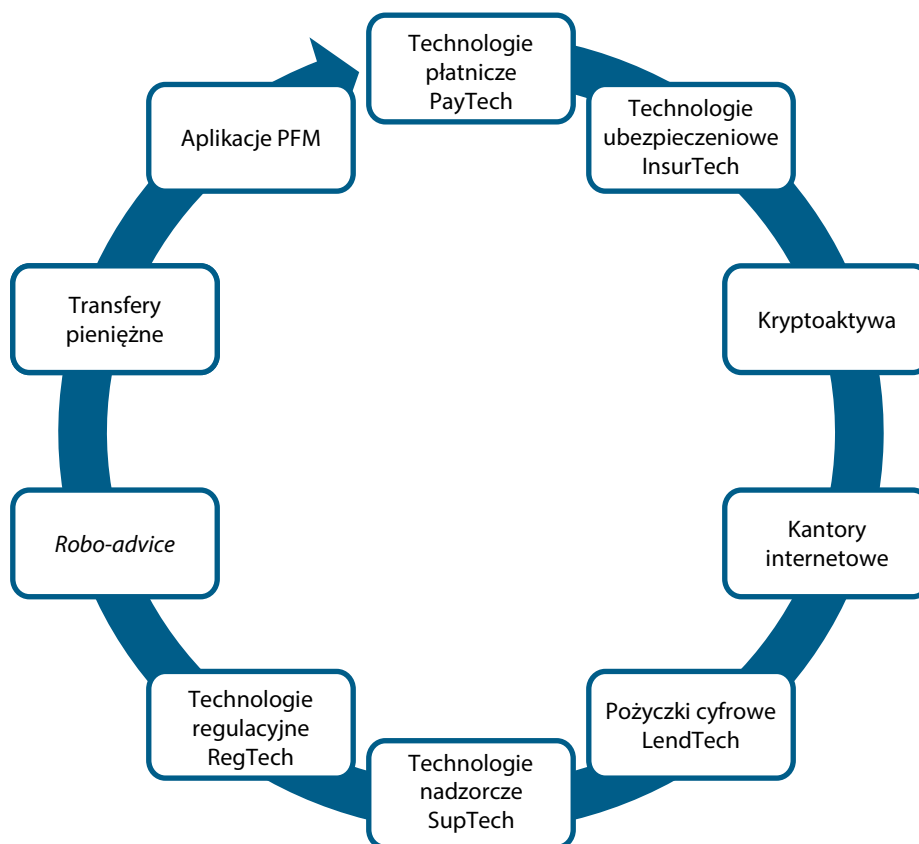
---

<sup>59</sup> M. Polasik, *Jak bardzo Polska jest bezgotówkowa?*...

<sup>60</sup> *Mapa polskiego fintechu*, (2020), cashless.pl

<sup>61</sup> K. Włodarczyk-Śpiewak, (2011), Nowoczesne technologie – wyzwanie dla współczesnych konsumentów, *Studies & Proceeding of Polish Association for Knowledge Management*, (51), s. 143-152.

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19



**Rysunek 4.11.** Ekosystem FinTech w ujęciu przedmiotowym

Źródło: opracowanie własne.

elektronicznych i mobilnych narzędzi. Ważne zatem wydają się różnego rodzaju aplikacje, które ułatwiają zarządzanie finansami osobistymi i planowanie wydatków<sup>62</sup>. Nowoczesne technologie umożliwiają włączenie (inkluzyję finansową), ponieważ produkty tworzone z ich wykorzystaniem mogą być tańsze i powszechnie dostępne. Bariery są tylko wydajne łącze internetowe i odpowiednia wiedza ekonomiczno-finansowa oraz w zakresie cyberbezpieczeństwa.

#### Aplikacje PFM

W literaturze wskazuje się cztery sposoby monitoringu budżetu gospodarstw domowych<sup>63</sup>:

- *Paper and pen* – monitorowanie „ręczne”, czyli zapisywanie na papierze zestawienia dochodów i wydatków.

<sup>62</sup> E. Cichowicz, (2016), Wykorzystanie nowoczesnych technologii przez instytucje finansowe w procesie przeciwdziałania wykluczeniu finansowemu, *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 19(1), s. 71-82.

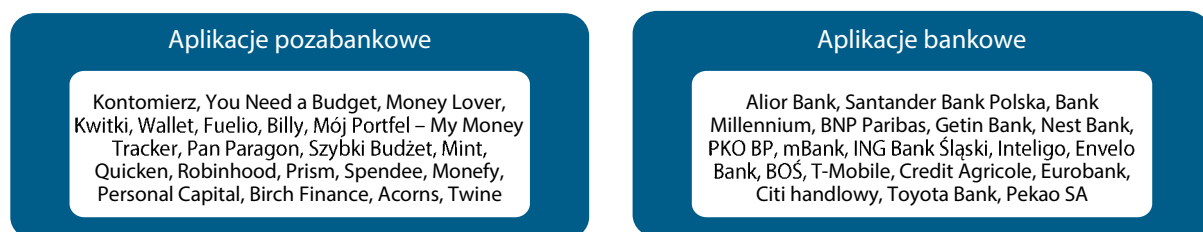
<sup>63</sup> M. Musiał, (2015), Zastosowanie instrumentów zarządzania finansami osobistymi w polskich gospodarstwach domowych, *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*, 3(4).



## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

- *Desktop PFM (personal finance management)* – polega na wykorzystaniu arkuszy kalkulacyjnych, np. programu Excel, do których dana jednostka lub gospodarstwo domowe importują dane finansowe z systemów transakcyjnych i na tej podstawie tworzą własne bazy danych;
- *Online PFM/Mobile PFM* – z wykorzystaniem narzędzi, które oferowane są przez bankowość internetową lub mobilną, bazą są informacje dostarczane w ramach konta osobistego; logując się do bankowości internetowej, jest się w stanie sprawdzić historię dokonywanych wpłat, saldo zadłużenia, można też zweryfikować harmonogram spłat;
- *Web PFM* – prowadzenie i kontrola swojego budżetu domowego z wykorzystaniem zewnętrznych platform internetowych, np. stron [www.budzetdomowy.pl](http://www.budzetdomowy.pl) lub [www.kontomierz.pl](http://www.kontomierz.pl).

Rynek aplikacji PFM do zarządzania finansami osobistymi podzielony jest na aplikacje oferowane przez instytucje finansowe z sektora bankowego oraz aplikacje oferowane przez podmioty zewnętrzne (pozabankowe, społecznościowe) – płatne i bezpłatne. Ich wybrane przykłady zaprezentowano na rys. 4.12.



**Rysunek 4.12.** Wybrane aplikacje PFM w Polsce i na świecie

Źródło: opracowanie własne.

Aplikacje PFM oceniane są głównie poprzez analizę ich aktywacji oraz dostępności dla konsumenta, przyjazności interfejsu i nawigacji, podstawowych operacji finansowych oraz dodatkowych funkcjonalności. Kontomierz to najbardziej popularna niebankowa aplikacja na polskim rynku, która umożliwia zaimportowanie danych o transakcjach finansowych ze wszystkich rachunków oraz kart kredytowych konsumenta. Podobne funkcjonalności posiada aplikacja Szybki budżet, pozwalająca na podsumowanie wydatków dziennych, tygodniowych i miesięcznych. Narzędziem do zarządzania finansami osobistymi, które ma wbudowany moduł do planowania wydatków oraz raportowania, jest You Need a Budget. Aplikacją popularną na światowych rynkach jest m.in. Money Lover. Pomaga ona w zaplanowaniu budżetu poprzez szczegółową kategoryzację kosztów. Ponadto aplikacja ma wbudowany przelicznik walut, dzięki czemu znajduje fanów wśród często podróżujących osób. Kwitki oraz PanParagon to bardzo dobre narzędzia do skanowania i kategoryzowania paragonów<sup>64</sup>.

<sup>64</sup> K. Waliszewski, A. Warchlewska, (2020a), *Znaczenie aplikacji PFM (Personal Finance Management) w czasie pandemii koronawirusa*, Prnews.pl, 3.08.2020, <https://prnews.pl/znaczenie-aplikacji-pfm-personal-finance-management-w-czasie-pandemii-koronawirusa-452841> (26.08.2022).

#### 4. Nowoczesne technologie w finansach osobistych w dobie pandemii COVID-19

Z najnowszych badań prowadzonych wśród polskich użytkowników aplikacji PFM wynika, że w większości korzystali oni z aplikacji niebankowych (87,50%), jedynie 12,5% ankietowanych korzystało z aplikacji bankowych. Najczęściej wymieniane były Kontomierz (15,28%), You Need a Budget YNAB (15,28%), Arkusz kalkulacyjny (9,38%), 1Money (6,94%) i Family Finanse Trucker (6,60%). Używana aplikacja służyła badanym zazwyczaj do kontroli domowego budżetu (88,54%) i weryfikacji wydatków z ostatniego miesiąca (86,11%), a następnie do sprawdzania salda rachunków (48,26%) i planowania wydatków na kilka miesięcy (45,83%). Ponad połowa osób (54,32%) korzystała z aplikacji mobilnie oraz przez stronę www, a następne 36,7% korzystało tylko z aplikacji mobilnej, 9% zaś tylko przez stronę www. Osoby badane w blisko 60% były zdania, że aplikacja pomogła im w zarządzaniu finansami w sytuacji samoizolacji, kwarantanny oraz pracy zdalnej. W opinii respondentów obszarami wymagającymi aktualizacji oraz lepszego dopasowania do potrzeb w warunkach pandemii były bieżące rozliczenia i płatności (47,80%), a następnie przesyłanie skanów dokumentów (29,67%) i porady konsultanta (28,02%)<sup>65</sup>. Pandemia wywołana wirusem SARS-CoV-2 stała się powodem do stwierdzenia luk w aplikacjach PFM, takich jak lepsze dopasowanie do potrzeb bieżących rozliczeń i płatności, brak możliwości skanu dokumentów oraz brak porad i bieżącego kontaktu z konsultantem.

#### *Robo-advice*

Komisja Nadzoru Finansowego w ramach prac nad identyfikacją barier rozwoju polskiego rynku FinTech zdefiniowała automatyczne doradztwo finansowe (*robo-advice*, robo-doradztwo) jako formę zautomatyzowanego doradztwa finansowego stosowaną m.in. w obszarze usług inwestycyjnych, pożyczek i ubezpieczeń. Rozwiązanie oparte jest na zaawansowanych algorytmach z wykorzystaniem sztucznej inteligencji i narzędzi do analizy dużych zbiorów danych (Big Data). Robo-doradztwo obniża koszty usług doradztwa finansowego, dzięki czemu usługi te mogą być dostępne dla szerszego grona klientów<sup>66</sup>.

Robo-doradztwo jest efektem drugiej fali digitalizacji w doradztwie finansowym i oznacza przejście od internetowych porównywarek do rozwiązań automatycznych opartych na algorytmach i sztucznej inteligencji, ponieważ pierwsza fala oznaczała przejście od tradycyjnego doradcy (*human advisor*) do internetowych porównywarek. Powstanie robo-doradców jest odpowiedzią na wady tradycyjnego doradztwa inwestycyjnego, które wymaga posiadania określonej minimalnej kwoty aktywów oraz jest drogie dla mniej zamożnych klientów. Robo-doradztwo najczęściej znosi takie minimalne wymogi, a przez fakt automatyzacji i wykorzystania sztucznej inteligencji znosi barierę dostępności i jest znacznie tańsze od doradztwa tradycyjnego.

<sup>65</sup> K. Waliszewski, A. Warchlewska, (2020b), *W zarządzaniu finansami omijamy banki*, Bankier.pl, 22.11.2020 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/W-zarzadzaniu-finansami-omijamy-banki-8005688.html> (27.08.2022).

<sup>66</sup> KNF, (2020, 4 listopada), *Stanowisko Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w sprawie świadczenia usługi robo-doradztwa*, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko\\_UKNF\\_ws\\_swiadczenia\\_uslugi\\_robo\\_doradztwa\\_71303.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko_UKNF_ws_swiadczenia_uslugi_robo_doradztwa_71303.pdf)

Do najczęściej spotykanych rozwiązań rozwiniętych rynków robo-doradztwa należy model hybrydowy, w którym robo-doradca odpowiada za czasochłonną, techniczną stronę kontaktu z klientem związaną z analizą i interpretacją informacji pozyskanych od klienta, a ostateczne rekomendacje są formułowane przez tradycyjnego doradcę, który może poświęcić więcej czasu na rozwijanie relacji z klientem.

Robo-doradztwo nie pozostaje bez wad – jak każde rozwiązanie automatyczne nie zawsze odpowiada indywidualnym potrzebom klienta, nie zapewnia relacyjności niezbędnej w usługach doradczych, pełna automatyzacja procesu świadczenia tej usługi może powodować, że potrzeby klientów, które są bardziej złożone, nie zostaną odpowiednio uwzględnione. Wskazane wady robo-doradców wspierają pogląd, że również w przyszłości należy liczyć na symbiozę, a nie na konkurowanie tradycyjnych i automatycznych doradców finansowych<sup>67</sup>.

W Polsce usługa robo-doradztwa dopiero jest wprowadzana na rynek, a pierwszym podmiotem oferującym tę usługę transgranicznie był słowacki dom maklerski Finax. W okresie 1Q2020-2Q2022 w Polsce wzrosła liczba klientów Finaxa – z ponad 100 do ponad 9 tys., aktywa w zarządzaniu (AUM, *assets under management*) wzrosły z ponad 100 tys. euro do ponad 55 mln euro. Później usługę zaoferował neobank Aion, przejmując ETF Matic, a także ING Bank Śląski wprowadził rozwiązanie do inwestowania pasywnego Investo.

Z pierwszego w Polsce badania użytkowników robo-doradztwa Finax wynika, że grupę badawczą stanowiło 87,72% mężczyzn i 12,28% kobiet. Badani byli w wieku między 21 a 72 lata, a średnia dla wieku wyniosła 35,60. Największą grupę osób stanowiły te w przedziałach wieku 26-30 lat, 31-35 lat i 36-40 lat. Pod względem wykształcenia w grupie badanej przeważały osoby z wykształceniem wyższym (85,09%), a mniejszość stanowiły osoby z wykształceniem średnim (13,16%) i zawodowym (1,75%). Pod względem miejsca zamieszkania przeważały osoby z dużych miast (48,25%) i miast o średniej wielkości (19,30%). Największą grupę stanowiły osoby, u których w gospodarstwie domowym były dwie osoby (36,84%), następnie gospodarstwa trzyosobowe (21,93%) i gospodarstwa jednoosobowe (20,18%). Pod względem średniego dochodu na osobę w gospodarstwie przeważały osoby z dochodami między 3001 a 4000 zł (31,86%) lub powyżej 5000 zł (30,09%). Połowa badanych osób jako rodzaj strategii inwestycyjnej, którą realizowała przez robo-doradztwo, wybrała strategię agresywną, następnie 42,11% wybrało strategię zrównoważoną, a 7,89% – strategię konserwatywną. Aktualna kwota aktywów powierzonych wynosiła od 100 zł do 15 000 zł, a średnia *M* wyniosła 6975,20 zł. Najwięcej osób miało zainwestowane między 100 a 500 zł (28,07%)<sup>68</sup>.

Inwestowanie z robo-doradcą podczas pandemii COVID-19 może przynosić inwestorowi określone korzyści, takie jak: brak wrażliwości na emocje, inwestowanie w zmienne profile ryzyka i stabilne firmy, długoterminowy horyzont inwestycyjny, rewaluacja oraz niskie opłaty<sup>69</sup>.

<sup>67</sup> K. Waliszewski, (2019), *Automatyczne doradztwo finansowe – szansa czy zagrożenie dla tradycyjnego doradztwa?* Przewodnik dla pośredników finansowych 2019/2020, Franczyzawbanku.pl

<sup>68</sup> A. Warchlewska, K. Waliszewski, (2020), *Who uses Robo-Advisors? The Polish case*, *European Research Studies Journal*, 23(1), s. 97-114, <http://doi.org/10.35808/ersj/1748>

<sup>69</sup> *The Rise in Robo Advisory Services During Covid-19* (2020), 2 lipca 2020, <https://www.corporatevision-news.com/the-rise-in-robo-advisory-services-during-covid-19/>

## Zakończenie

Finanse gospodarstw domowych są silnie podatne na zmiany w otoczeniu gospodarczym. Negatywne zmiany koniunktury oddziałują na ich możliwości zarobkowe oraz na dostępność produktów i usług zaspokajających potrzeby członków gospodarstwa domowego. W tym kontekście duże znaczenie mają badania odnoszące się do problemów, jakie mogą napotykać osoby fizyczne w obszarze swoich finansów w sytuacjach kryzysowych. Pandemia COVID-19, jako tzw. czarny łabędź i szok egzogeniczny o charakterze popytowo-podażowym, którego do tej pory gospodarstwa domowe nie doświadczyły, wystawiła je na poważny test. Równocześnie obserwuje się, że wiele gospodarstw domowych, mając duże umiejętności adaptacji do nowych sytuacji, w okresach kryzysowych potrafi znaleźć nowe rozwiązania służące zaspokojeniu ich potrzeb, w tym potrzeb finansowych. W okresie pandemii COVID-19 takim rozwiązaniem była intensywnie rozwijana cyfryzacja gospodarki.

Badania przedstawione w monografii pokazały, że pierwotna reakcja gospodarstw domowych na wybuch pandemii była bardzo silna. Zastosowane ograniczenia działalności gospodarczej i kontaktów społecznych wraz z informacjami napływającymi z innych krajów wywołały gwałtowne ograniczenie wydatków, co w połączeniu z rosnącymi dochodami rozporządzalnymi wpłynęło na zwiększenie wartości oszczędności gospodarstw domowych. Warto przy tym zwrócić uwagę, że dynamika dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych w latach 2020 i 2021 była wyższa od inflacji. Dostosowywanie się do zmienionych warunków społeczno-gospodarczych wpłynęło na zmiany w strukturze koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych. Na popyt gospodarstw domowych wyraźnie wpływały wdrażane ograniczenia działalności gospodarczej nakładane na poszczególne branże. Zmniejszył się bowiem udział wydatków w obszarze rekreacji, turystyki i transportu, a zwiększył w obszarach wydatków na żywność, utrzymanie mieszkania czy komunikację, w tym kosztów związanych z używaniem telefonu i internetu. Największy spadek wydatków ogółem zaobserwowano wśród gospodarstw o najwyższych dochodach, tj. należących do V grupy kwintylowej.

Ważnym wyznacznikiem koniunktury są wskaźniki reprezentujące nastroje konsumenckie. Obserwacja tych wskaźników ukazała, że gospodarstwa domowe płynnie reagowały na zmiany w poziomie ograniczeń i liczbie odnotowywanych zakażeń wirusem SARS-CoV-2. Wdrażanie ograniczeń i wzrost liczby zachorowań obniżały wskaźniki koniunktury konsumenckiej, podczas gdy luzowanie ograniczeń i udostępnienie szczepień ochronnych wpływały na ich wzrost. W toku analizy stwierdzono, że mimo faktycznych i potencjalnych problemów, jakie przyniosła ze sobą pandemia, subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych systematycznie rośnie.

Choć w Polsce stopa oszczędzania gospodarstw domowych w relacji do dochodu rozporządzalnego kształtuje się na niskim poziomie, to po wybuchu pandemii wzrosła o ok. 13 p.p. Niestety stan ten nie utrzymał się w długim okresie. Przyczyny wzrostu stopy oszczędzania były dwojakie, jednak obie wiązały się ze zmniejszeniem wydatków gospodarstw domowych. Szczególnie w II kwartale 2020 roku można było obserwować dobrowolne ograniczenie wydatków wynikające z obaw o przyszłe dochody oraz przymusowe ograniczenie powstałe w wyniku lockdownu gospodarki. Kolejne fale pandemii również przynosiły ze sobą wzrost stopy oszczędzania, jednak skala zmian była wyraźnie niższa niż w przypadku pierwszej fali. W okresie pandemii rosła liczba osób oszczędzających, w tym oszczędzających regularnie. I chociaż zgromadzone przez Polaków oszczędności często topniały, to miały docelowo wystarczać na dłuższy okres, co może świadczyć o ograniczeniu konsumpcji i bardziej racjonalnym zarządzaniu budżetem domowym.

Zmiany w dochodach i wydatkach gospodarstw domowych niewątpliwie miały wpływ na zmiany w strukturze aktywów finansowych. Początkowy okres pandemii to czas spieniężania posiadanych aktywów finansowych, głównie wycofywania się gospodarstw domowych z rynku kapitałowego. Jednak występujące niskie stopy procentowe spowodowały, że terminowe depozyty bankowe miały niską atrakcyjność dla inwestorów. W efekcie duża część wolnych środków pieniężnych pozostała w gotówce i depozytach płatnych na żądanie. Na wartość aktywów finansowych wpłynęła także przecena na rynku kapitałowym, która zmniejszyła kwoty ulokowane w programach długoterminowego oszczędzania na emeryturę (OFE, PPE). W 2021 roku, przy stabilniejszej sytuacji rynkowej, wzrosło zainteresowanie gospodarstw domowych rynkiem kapitałowym i innymi aktywami finansowymi. W efekcie udział instrumentów o niższej płynności, ale wyższej niż depozyty rentowności, w portfelach gospodarstw domowych znowu przyrastał.

Okres pandemiczny to również zmiany w motywach określonych zachowań gospodarstw domowych na rynku finansowym, w tym w motywach wpływających na podejmowanie decyzji o oszczędzaniu. Zakazy zgromadzeń, ograniczenia kontaktów międzyludzkich oraz w działalności branży gastronomicznej i rozrywkowej zmniejszyły zapotrzebowanie gospodarstw domowych na finansowanie spotkań rodzinnych. Tak wymuszona zmiana społeczna wpłynęła na zmniejszenie oszczędzania na finansowanie tego rodzaju wydarzeń.

Praca i nauka zdalna oraz szeroko rozpowszechnione kampanie promujące usługi i handel cyfrowy, a także rozwój cyfryzacji administracji publicznej i służby zdrowia zwiększyły zapotrzebowanie gospodarstw domowych na sprzęt elektroniczny i usługi komunikacyjne, stąd wzrost znaczenia motywu oszczędzania na zakup sprzętu elektronicznego. Podobny wpływ na popyt na środki transportu miały ograniczenia dotyczące liczby pasażerów komunikacji publicznej oraz zmniejszenie aktywności lokalnej komunikacji prywatnej.

Kolejna grupa motywów oszczędzania, na którą wpłynęła pandemia, to motywy związane z transferami międzypokoleniowymi. Zmniejszyło się zainteresowanie oszczędzaniem na edukację dzieci i pozostawienie im spadku, natomiast wzrósł udział osób oszczędzających na emeryturę. W połączeniu z wydłużeniem się okresu, na jaki wystarczyłyby gospodarstwom domowym zgromadzone oszczędności, i zwiększeniem udziału osób świadomie i celowo

oszczędzających może to oznaczać wzrost w polskim społeczeństwie świadomości potrzeby utrzymywania finansowej poduszki bezpieczeństwa odpowiadającej wartości co najmniej kilku- lub kilkunastomiesięcznych dochodów.

Gospodarstwa domowe cechuje specyficzne podejście do zasobów finansowych. Równocześnie gromadzą nadwyżki finansowe, które lokują i inwestują, jak też zaciągają zobowiązania, często długoterminowe. Stąd analizując ich sytuację, nie można pominąć kwestii zadłużenia. Analiza dotycząca finansowania potrzeb przez gospodarstwa domowe dowiodła, że pandemia i powiązany z nią kryzys w istotny sposób wpłynęły na sytuację zarówno klientów, jak i banków, co nie pozostało bez wpływu na poziom wykorzystania dłużnych produktów bankowych. Już w pierwszych miesiącach pandemii obserwowano obniżenie zainteresowania produktami kredytowymi. Problemy zdrowotne i finansowe oraz niepewność dotycząca przyszłości bez wątpienia wpłynęły na sprzedaż kredytów. W latach 2019 i 2020 obserwowano ujemną dynamikę liczby zawartych umów kredytowych. Zmiany w sprzedaży w największym stopniu dotknęły kart kredytowych – odnotowano spadek o 41% w ujęciu rok do roku. W przypadku pozostałych produktów obniżenie wartości udzielonych kredytów było nieco mniej znaczące, wynosząc odpowiednio: 32% dla kredytów gotówkowych oraz 30% dla limitów kredytowych w ROR. Należy podkreślić jednocześnie, że wyjątek w grupie produktów kredytowych stanowiły kredyty ratalne, w tym okresie bowiem obserwowano 2-procentowy wzrost ich sprzedaży. Szczególnym zainteresowaniem cieszyły się kredyty ratalne w ofercie  $3 \times 0\%$ , w których koszt kredytu ponoszony jest przez sprzedawcę. Dopiero kolejny, 2021 rok, cechował się dodatnią dynamiką wzrostu dla wszystkich analizowanych produktów kredytowych.

Podobne prawidłowości wykazał także rynek pożyczek pozabankowych. Pojawienie się pandemii wpłynęło negatywnie na sprzedaż tego rodzaju produktów i skutkowało 27-procentową redukcją sprzedaży w 2020 roku w stosunku do roku poprzedniego, podczas gdy kolejny rok cechował już wzrost tej wielkości. Odnosząc się do odbudowywania się rynku kredytowego w 2021 roku, należy podkreślić, że to właśnie pożyczki pozabankowe odnotowały największy wzrost sprzedaży – aż 56% w ujęciu rok do roku. Analiza jakości kredytów ukazała jednakże, że w całym analizowanym okresie pożyczki pozabankowe stanowiły najbardziej ryzykowną grupę. W czerwcu 2020 roku niespłacalność powyżej 30 dni wynosiła blisko 46%, podczas gdy w przypadku niespłacalności powyżej 90 dni było to ponad 36%.

Pandemia wywarła silny negatywny wpływ także na decyzje dotyczące zakupu nieruchomości. Zaostrzone kryteria przyznawania kredytów hipotecznych oraz towarzysząca Polakom niepewność dotycząca sytuacji zdrowotnej i finansowej wpływały na sprzedaż produktów kredytowych umożliwiających finansowanie potrzeb mieszkaniowych. Podobnie jak w przypadku opisanych wcześniej kredytów i pożyczek, rok 2020 cechował się spadkiem sprzedaży kredytów hipotecznych w ujęciu wartościowym – o ok. 2% w stosunku do roku poprzedniego. Największe spadki odnotowano w pierwszych dwóch kwartałach 2020 roku. Począwszy od III kwartału aż do końca 2021 roku następowało odbudowywanie się tego rynku.

Pandemia COVID-19 negatywnie wpłynęła również na poziom upadłości konsumenc-kich. Lata 2020 i 2021 to okres, w którym obserwowano skokowy wzrost ogłoszonych upa-dłości konsumenckich. O ile w roku 2019 przyrost upadłości konsumenckich ukształtował się na poziomie około 21% w stosunku do roku poprzedniego, o tyle w roku 2020 było to już niemal 65%, a w 2021 – niemal 43%.

Obok całej gamy negatywnych konsekwencji pandemii COVID-19 dla finansów oso-bistych można jednak wskazać pewne zmiany będące również jej skutkiem, które w prze-ciwienństwie do tej pierwszej grupy miały charakter pozytywny. Do tego rodzaju zmian na-leży zaliczyć rozwój nowoczesnych technologii. W wielu przypadkach nowe, niesprzyjające okoliczności – ograniczenia wynikające z lockdownów, kwarantanna, strach przed kontak-tem z innymi osobami w obawie przed zarażeniem wirusem SARS-CoV-2 – niejako wymusiły zmiany w zachowaniach zakupowych oraz płatniczych. Tendencja do unikania bezpośred-nich kontaktów wpłynęła także na dalszy wzrost liczby osób wybierających elektroniczne kanały dostępu do usług bankowych. Lata 2020 oraz 2021 przyniosły dalszy wzrost liczby Polaków korzystających z bankowości internetowej i mobilnej. Na uwagę zasługuje wzrost popularności aplikacji mobilnych i grupy klientów banku określanych jako *mobile only*. Na koniec IV kwartału 2021 roku prawie 60% spośród ponad 16 mln użytkowników banko-wości mobilnej stanowiły osoby, które nie logowały się do bankowości internetowej.

Czasowe ograniczenia możliwości dokonywania zakupów w sklepach stacjonarnych oraz wszelkie ograniczenia w swobodzie bezpośredniego kontaktu z drugą osobą, cha-rakterystyczne dla okresu pandemii, nie pozostały bez wpływu także na liczbę Polaków decydujących się na zakupy w internecie. W ostatnim tygodniu marca 2020 roku aż 73% polskich internautów wybierało zakupy *on-line*. Podobnie jak w przypadku dostępu do usług bankowych, można było zaobserwować tendencję do wyższego poziomu wykorzy-stywania urządzeń mobilnych i w październiku 2021 roku to smartfon był już urządzeniem najczęściej używanym przy zakupach *on-line* dokonywanych w ciągu ostatniego roku. W ba-danym okresie rosła ponadto liczba konsumentów wykorzystujących przy robieniu zakupów dedykowane aplikacje mobilne. Rosnące doświadczenia Polaków z zakupami dokonywanymi w sieci spowodowały coraz większą świadomość korzyści związanych z *e-commerce* oraz umiejętność wykorzystywania ich przewag o charakterze finansowym w celu optymalizacji budżetu domowego.

Zmiany w zachowaniach zakupowych przełożyły się także na modyfikację zwyczajów płatniczych – odejście od gotówki i wzrost popularności płatności bezgotówkowych. Jed-ną z bezpośrednich przyczyn, które wzmocniły trwający już przed pandemią trend zmniej-szania się stopnia wykorzystania gotówki przy dokonywanych płatnościach, była obawa przed zarażeniem się wirusem SARS-CoV-2 w wyniku kontaktu z gotówką. Obawy te były szczególnie mocne w pierwszych miesiącach pandemii. Rok 2020 to pierwszy rok, w któ-rym płatności bezgotówkowe przewyższyły transakcje gotówkowe w stacjonarnych punk-tach handlowo-usługowych. Polacy częściej korzystali także z karty debetowej czy aplikacji mobilnych do płacenia za bilety oraz parkowanie, jak również z tych dedykowanych opła-tom za taksówki. Rozważając użycie poszczególnych instrumentów płatniczych zarówno

w fizycznych placówkach punktów usługowo-handlowych, jak i w sieci, należy podkreślić zwiększenie popularności kodu BLIK oraz technologii NFC.

Pokryzysowe regulacje bankowe o charakterze ostrożnościowym i konsumenckim, zwiększające koszty ponoszone przez banki, jak i coraz większa otwartość społeczeństwa na innowacyjne rozwiązania sprzyjały rozwojowi nowego segmentu rynku usług finansowych na pograniczu nowoczesnych technologii i bankowości. W II kwartale 2020 roku niemal co drugi użytkownik bankowych aplikacji mobilnych w Polsce płacił BLIK-iem. Należy podkreślić ponadto, iż w tym okresie zrealizowano 10,6 mln przelewów BLIK na numer telefonu, co oznacza niemal 50-procentowy wzrost w stosunku do poprzedniego kwartału. Mimo iż w 2020 roku BLIK był częściej wykorzystywanym systemem płatności mobilnych, to większy przyrost nowych klientów pomiędzy I a II półroczem 2020 roku zaobserwowano w przypadku PeoPay, Apple Pay oraz Google Pay. Podobne zmiany w zachowaniach płatniczych występowały także w roku 2021, przy czym, jak dowiodła przeprowadzona analiza, dynamika tych zmian była na zdecydowanie niższym poziomie.

Niewątpliwie procesowi adaptacji Polaków do nowej pandemicznej rzeczywistości towarzyszył coraz większy poziom wykorzystania nowych technologii. Przejawem coraz śmielszego otwierania się społeczeństwa na technologie cyfrowe w obszarze finansów osobistych jest także korzystanie z aplikacji PFM oraz usług robo-doradców. Aplikacje PFM były wskazywane jako narzędzie ułatwiające zarządzanie finansami w okresie samoizolacji, kwarantanny oraz w czasie pracy zdalnej. Pandemia ujawniła także pewne słabości aplikacji, jak niewystarczający poziom dopasowania do potrzeb bieżących rozliczeń i płatności, brak możliwości skanu dokumentów, jak również brak porad i bieżącego kontaktu z konsultantem. Podobnie jak w przypadku aplikacji PFM, tak i usługi oferowane przez robo-doradców wykazują pewne cechy, które zachęcały klientów do korzystania z nich w okresie pandemii. Należy do nich zaliczyć brak wrażliwości na emocje, inwestowanie w zmienne profile ryzyka i stabilne firmy, długoterminowy horyzont inwestycyjny, reewaluację oraz niskie opłaty. Jako dowód na otwieranie się Polaków na usługi *robo-advice* można wskazać wzrost liczby klientów Finaxa w Polsce w okresie 1Q2020-2Q2022 z ponad 100 do ponad 9 tys. oraz towarzyszący mu wzrost wartości aktywów w zarządzaniu (AUM, *assets under management*) – z ponad 100 tys. euro do ponad 55 mln euro.

Jak ukazano w monografii, pandemia wywołana wirusem SARS-CoV-2 stała się przyczyną wielu problemów w obszarze finansów gospodarstw domowych. Z jednej strony obserwowano wzrost oszczędności, a z drugiej wzrosła skala zadłużenia społeczeństwa. Zmiany te powiązane były z częściowo wymuszoną zmianą w strukturze konsumpcji. Należy jednak podkreślić równoczesne wystąpienie pozytywnych zjawisk. Zwiększyła się świadomość Polaków w obszarze zarządzania finansami osobistymi, konieczności oszczędzania i planowania finansowego. Na skutek poszukiwania możliwości zaspokojenia popytu Polacy skierowali się w stronę handlu elektronicznego i płatności bezgotówkowych. Równocześnie wymuszone zostało przyspieszenie rozwoju administracji cyfrowej. Wiele z tych pozytywnych zmian utrzyma się w przyszłości, przyczyniając się do rozwoju gospodarki kraju.



# Bibliografia

- Analizy.pl, *Struktura oszczędności gospodarstw domowych (grudzień 2021)*, <https://www.analizy.pl/raporty/29748/struktura-oszczednosci-gospodarstw-domowych-grudzien-2021> (30.09.2022).
- Assay Index. *Wskaźnik gotowości inwestycyjnej Polaków*, Warszawa 2021, <https://assay.pl/wp-content/uploads/2021/08/assay-index-czesc-1.pdf> (1.10.2022).
- Blue Media Research, (2021), *Finanse Polaków w czasach pandemii. Badanie postaw i opinii Polaków*, <https://bluemedia.pl/storage/raporty/finanse-polakow-w-czasach-pandemii-2021.pdf> (12.07.2022).
- Bongini, P., Iwanicz-Drozdowska, M., Roggi, O., Elliot, V., (2020), *Global Report on Business Continuity Planning and Management (BCP/BCM). Survey results* (November 2, 2020), <https://ssrn.com/abstract=3764401>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3764401> (15.08.2022).
- Browning, M., Lusardi, A., (1996), Household saving: micro theories and micro facts, *Journal of Economic Literature*, XXXIV, December, 1797-1855.
- Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, [https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka\\_czerwiec.php](https://www.coig.com.pl/2022-upadlosc-konsumencka_czerwiec.php) (25.08.2022).
- Chlipała, P., Żbikowska, A., (2022), *Konsumpcja w czasie pandemii. Jak kryzys spowodowany pandemią COVID-19 zmienił zachowania konsumentów?*, PWE, Warszawa.
- Cichorska, J., Czech, M., Puszer, B., (2022), Depozyty bankowe gospodarstw domowych w czasie COVID-19 w krajach Grupy Wyszehradzkiej, *Finanse i Prawo Finansowe*, 1(33), 97-117, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.33.06>
- Cichowicz, E., (2016), Wykorzystanie nowoczesnych technologii przez instytucje finansowe w procesie przeciwdziałania wykluczeniu finansowemu, *Annales. Etyka w życiu gospodarczym*, 19(1), 71-82.
- Czaplewski, M., (2017), Cechy e-commerce i ich wpływ na pozycję rynkową e-kupującego, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 1(126/1), DOI: 10.18276/epu.2017.126/1-04.
- Eurostat nama\_10\_co3\_p3.
- Eurostat sdg\_10\_41.
- Federacja Konsumentów, Federacja Rozwoju Rynku Finansowego, *Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak trzy fale pandemii wpłynęły na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?*, Edycja II, Warszawa, maj 2021.
- Fijałek, I., Kania, A., Kapelińska, M., Kmita, A., Kołodziej, J., Koziół, G., Materniak, G., Pawlak, R., (2020), *Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2019 roku*, red. B. Jaroszek, J. Kołodziej, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
- Finanse Polaków w czasach pandemii. Badanie postaw i opinii Polaków*, Blue Media Research, Sopot, sierpień 2021.
- Finanse Polaków w czasie COVID-19. Jak pandemia wpłynęła na portfele i zwyczaje finansowe Polaków?*, Federacja Konsumentów i Fundacja Rozwoju Rynku Finansowego, październik 2020 r., <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/n,6,1471,1,1,finanse-polakow-w-czasie-covid19--raport-z-badania.html>
- Gawron, O., (2019), Otoczenie regulacyjne sektora Fintech na przykładzie Dyrektywy PSD2 i wybranych ustaw krajowych, *Finanse i Prawo Finansowe*, 4(24), 49-65.
- Gemius, Izba Gospodarki Elektronicznej, (2020), *E-Commerce w Polsce. Gemius dla e-Commerce Polska*.
- Gorzelań-Dziadkowiec, M., (2020), Zmiany zachowań konsumentów w dobie COVID-19, *Problems of Economics and Law*, 5(2), 1-15.
- GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2019 roku*, Warszawa 2020.
- GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2020 roku*, Warszawa 2021.
- GUS, *Budżety gospodarstw domowych w 2021 roku*, Warszawa 2022.

## Bibliografia

- GUS, *Popyt na pracę w II kwartale 2020 roku*, Warszawa 2021.
- GUS, *Popyt na pracę w IV kwartale 2020 roku*, Warszawa 2021.
- GUS, *Popyt na pracę w 2021 roku*, Warszawa 2022.
- GUS, *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2017-2020*, Warszawa 2022, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/rachunki-narodowe-wedlug-sektorow-i-podsektorow-instytucjonalnych-w-latach-20172020,4,17.html> (5.09.2022).
- GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2019 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałowe, 2020.
- GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2020 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałowe, 2021.
- GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2021 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacje sygnałowe, 2022.
- GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2019 roku*, Warszawa 2020. GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2020 roku*, Warszawa 2021. GUS, *Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2021 roku*, Warszawa 2022.
- GUS, *Wybrane aspekty rynku pracy w Polsce. Aktywność ekonomiczna ludności przed i w czasie pandemii COVID-19*, Warszawa 2021.
- Izba Gospodarki Elektronicznej, (2022), *W kryzysie do e-commerce*, [https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W\\_Kryzysie\\_Do\\_Ecommerce\\_Raport\\_2022.pdf](https://eizba.pl/wp-content/uploads/2022/08/W_Kryzysie_Do_Ecommerce_Raport_2022.pdf)
- Jarco, M., *Długi Polaków spadły w ostatnim roku o prawie 9 mld zł*, [www.bankier.pl](http://www.bankier.pl) (11.01.2023).
- Kalinowski, S., Wyduba, W., (2020), *Moja sytuacja w okresie koronawirusa. Raport końcowy z badań*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Karasek, J., Musiał, A., Gapioniuk, K., (2020), *Nowa rzeczywistość: konsument w dobie COVID-19*, <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pl/pdf/2020/09/pl-Raport-KPMG-Nowa-rzeczywistosc-konsument-w-dobie-COVID-19.pdf>
- Każmierczak, A., Kotkowski, R., Maciejewski, K., (2021), *Pandemia COVID-19 a popyt na pieniądź gotówkowy i zmiany w zachowaniach płatniczych w Polsce w 2020 r. Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (182), 59-76.
- KNF, (2020, 4 listopada), *Stanowisko Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w sprawie świadczenia usługi robo-doradztwa*, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko\\_UKNF\\_ws\\_swadczenia\\_uslugi\\_robo\\_doradztwa\\_71303.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko_UKNF_ws_swadczenia_uslugi_robo_doradztwa_71303.pdf)
- Kondycja Gospodarstw Domowych* (IRG SGH), <https://ssl-kolegia.sgh.waw.pl/pl/KAE/struktura/IRG/publikacje/Strony/Kondycja-gospodarstw-domowych.aspx>
- Kongres Kobiet, (2021), *Kryzys, rynek pracy i kobiety. Raport Stowarzyszenia Kongres Kobiet o sytuacji kobiet na rynku pracy w okresie pandemii Covid-19*, Raport Instytutu Badań Strukturalnych przygotowany na zlecenie Stowarzyszenia Kongres Kobiet, Warszawa 2021.
- Korzeniowska, A. M., (2021), *Determinanty a wielkość oszczędności gospodarstw domowych w Unii Europejskiej – podobieństwa i różnice*, Lublin, Wydawnictwo UMCS.
- Krajowa Platforma Raportująca – SDG, Wskaźnik 10.3.a – Współczynnik Giniego – wskaźnik rozkładu dochodów, [https://sdg.gov.pl/statistics\\_nat/10-3-a/](https://sdg.gov.pl/statistics_nat/10-3-a/) (20.07.2022).
- Krajowy Rejestr Długów, *Barometr Oszczędności*, Raport Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej S.A., listopad 2020 r., <https://krd.pl/getattachment/45859a81-affd-49be-8565-eab67341de06?stamp=637829537868970000>
- Krajowy Rejestr Długów, *Portfel statystycznego Polaka w pandemii*, Raport Krajowego Rejestru Długów Biura Informacji Gospodarczej SA, marzec 2022, <https://krd.pl/getattachment/88708ecb-e201-4c21-9ed4-42f-70988061c?stamp=637837131344170000>
- Langer, M., (2020), *Liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej*, *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, 9(1), 207-218, <http://doi.org/10.34616/fiuw.2020.1.207.218>

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

- Łaniewski, P., *Kredyt a koronawirus. Jak wygląda sytuacja na rynku kredytów?* Bankier.pl, 3 marca 2021 r., <https://www.bankier.pl/smart/kredyt-a-koronawirus-jak-wyglada-sytuacja-na-ryнку-kredytow>
- Madir, J., (red.) (2019), *FinTech: law and regulation*, Elgar Financial Law and Practice.
- Mapa polskiego fintechu*, (2020), cashless.pl
- Musiał, M., (2015), Zastosowanie instrumentów zarządzania finansami osobistymi w polskich gospodarstwach domowych, *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*, 3(4).
- NBP, *Informacja o cenach mieszkań i sytuacji na rynku nieruchomości mieszkaniowych i komercyjnych w Polsce w I kwartale 2022 r.*, czerwiec, 2022.
- NBP, (2020), PayTech – innowacyjne rozwiązania płatnicze na rynku polskim. <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/paytech.pdf>
- NBP, *Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2020 r.*, Warszawa 2021, <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rozwoj2020.pdf>
- Nowakowski, M., (2020), *FINTECH – technologia, finanse, regulacje. Praktyczny przewodnik dla sektora innowacji finansowych*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Payments Canada, *Paytech in Canada*, (2019), <https://www.payments.ca/industry-info/paytech-canada> (12.07.2022).
- Pazdzior, A., Majek, A., (2021), Impact of COVID-19 on household's financial situation in Poland, *European Research Studies Journal*, XXIV (Special Issue 2), 492-502, <https://doi.org/10.35808/ersj/2279>
- Piechowiak, Ł., (2018), *Sektor FinTech. Dolina Krzemowa w sercu Europy, czyli zanim zastąpią nas roboty*, 22 maja 2018 r., Fintek.pl, <https://fintek.pl/wp-content/uploads/2019/05/Ebook-Sektor-Fintech.pdf>
- Polaków Wiedza Własna – Raport Specjalny. Czy pandemia zmieniła podejście Polaków do świadomości finansowej*, Santander Consumer Bank, lipiec 2021.
- Polasik, M., (2020), Jak bardzo Polska jest bezgotówkowa? Zwyczaje płatnicze a rozwój sieci akceptacji kart, [https://www.cashlesscongress.pl/bfd\\_download/dzien-1-michal-polasik-polasik-research-jak-bardzo-polska-jest-bezgotowkowa/](https://www.cashlesscongress.pl/bfd_download/dzien-1-michal-polasik-polasik-research-jak-bardzo-polska-jest-bezgotowkowa/)
- Polasik, M., (2021), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zwyczaje płatnicze Polaków. Przełomowy rok 2020. *Bank*, 2021/08.
- Polasik, M., (2022), Raport Specjalny: Polska bezgotówkowa – Zmiany zwyczajów płatniczych Polaków – ewolucja czy rewolucja?, *Bank*, 2022/08.
- Polski Instytut Ekonomiczny, *Tarcza antykryzysowa. Koło ratunkowe dla firm i gospodarki?*, Warszawa 2021, [https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/09/PIE-Raport\\_Tarcze-antykryzysowe.pdf#xd\\_co\\_f=OWJ-kYWZKOTMtYzFiMi00MzJILTkzMDctYjNiY2FjZGNjZmZk~](https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/09/PIE-Raport_Tarcze-antykryzysowe.pdf#xd_co_f=OWJ-kYWZKOTMtYzFiMi00MzJILTkzMDctYjNiY2FjZGNjZmZk~)
- Produkt krajowy brutto w 2021 roku – szacunek wstępny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/roczne-rachunki-narodowe/produkt-krajowy-brutto-w-2021-roku-szacunek-wstepny,2,11.html>
- PwC, *Perspektywy rozwoju rynku e-commerce w Polsce 2018-2027*, <https://www.strategyand.pwc.com/pl/pl/publikacje/2022/perspektywy-rozwoju-rynku-e-commerce-w-polsce-2018-2027.html>
- Ramotowski, J., *Kiedy konsumenci znowu zaczną żyć na kredyt*, 15 grudnia 2011, [https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-kiedy-konsumenci-znowu-zaczna-zyc-na-kredyt,nld,4926350#utm\\_source=paste&utm\\_medium=paste&utm\\_campaign=firefox](https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-kiedy-konsumenci-znowu-zaczna-zyc-na-kredyt,nld,4926350#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox)
- Raport InfoDług 2018-2021, KR D, Warszawa 2019-2022.
- Rogowski, W., (2020), *Rynek kredytów dla gospodarstw domowych*, wydanie specjalne Gazety SGH (358) Insight, <https://gazeta.sgh.waw.pl/insight/rynek-kredytow-dla-gospodarstw-domowych> (19.08.2022).
- Rynek lombardów w Polsce. Nieprawidłowości, ochrona konsumentów, ryzyka systemowe*, Raport opracowany przez Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa, maj 2021 r.
- Solarz, J. K., Waliszewski, K., (2020), *Całościowe zarządzanie ryzykiem systemowym. Pandemia COVID-19*, Edu-Libri s.c., Kraków-Legionowo.
- Statista Global Consumer Survey – Brand Report 2022, [https://www.statista.com/page/gcs\\_brand\\_reports](https://www.statista.com/page/gcs_brand_reports)
- Statista. E-commerce in Poland, <https://www.statista.com/topics/5128/e-commerce-in-poland/>
- Swacha-Lech, M., Solarz, M., (2021), Determinants of the adoption of innovative Fintech services by Millennials, *E & M Ekonomie a Management*, 24(3).

## Bibliografia

- Szpringer, W., (2017), *Nowe technologie a sektor finansowy. FinTech jako szansa i zagrożenie*, Poltext, Warszawa.
- Świecka, B., (2014), *Współczesne problemy finansów osobistych*, CeDeWu, Warszawa.
- Tarasiuk, W., Dłużniewska, J., (2021), Wpływ pandemii COVID-19 na rozwój sektora e-commerce w Polsce, *Academy of Management*, 5(2)/202, 198-211.
- Tarcza antykryzysowa, [www.gov.pl](http://www.gov.pl)
- The Rise in Robo Advisory Services During Covid-19* (2020), 2 lipca 2020, <https://www.corporatevision-news.com/the-rise-in-robo-advisory-services-during-covid-19/>
- The Visa Back to Business Study. Global Small Business and Consumer Insights. Powering Recovery Through Digital and Contactless Payments Amidst COVID-19*, 2020, <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/run-your-business/documents/visa-back-to-business-study.pdf>
- UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2020 r.*, Warszawa 2021, [Informacja\\_o\\_stanie\\_rynk\\_u\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_na\\_koniec\\_2020\\_r.pdf](#)
- UKNF, *Informacja o stanie rynku emerytalnego w Polsce na koniec 2021 r.*, Warszawa 2022, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja\\_o\\_stanie\\_rynk\\_u\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_2021\\_79097.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_rynk_u_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf)
- UKNF, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego i Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w 2020 roku*, Warszawa 2021, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/SPRAWOZADANIE%202020\\_76375.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/SPRAWOZADANIE%202020_76375.pdf)
- UKNF, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego i Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego w 2021 roku*, Warszawa 2022, [https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Sprawozdanie\\_z\\_dzialalnosci\\_UKNF\\_oraz\\_KNF\\_w\\_2021\\_roku\\_78361.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Sprawozdanie_z_dzialalnosci_UKNF_oraz_KNF_w_2021_roku_78361.pdf)
- Ustawa z dnia 2 grudnia 1999 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2002 r., Dz.U z 2000, poz. 1
- Ustawa z dnia 27 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2020, poz. 2157
- Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2020, poz. 2113
- Waliszewski, K., (2019), *Automatyczne doradztwo finansowe – szansa czy zagrożenie dla tradycyjnego doradztwa?*, Przewodnik dla pośredników finansowych 2019/2020. Francyzawbanku.pl.
- Waliszewski, K., (2020), Determinanty recesji na rynku pożyczek pozabankowych w Polsce, *Finanse i Prawo Finansowe*, 1(25), 105-121, <https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.25.07>
- Waliszewski, K., (2014), Planowanie finansów osobistych (zarządzanie finansami osobistymi) z udziałem doradców finansowych–znaczenie dla gospodarstw domowych i gospodarki, *Problemy Zarządzania*, 12(4).
- Waliszewski, K., (2021), *Wpływ pandemii COVID-19 na konsumencki rynek pożyczkowo-kredytowy w Polsce*. W: M. Zaleska (red.), *Wpływ COVID-19 na finanse. Polska perspektywa*, Difin, Warszawa.
- Waliszewski, K., Warchlewska, A., (2020a), *Znaczenie aplikacji PFM (Personal Finance Management) w czasie pandemii koronawirusa*, Prnews.pl, 3.08.2020, <https://prnews.pl/znaczenie-aplikacji-pfm-personal-finance-management-w-czasie-pandemii-koronawirusa-452841>
- Waliszewski, K., Warchlewska, A., (2020b), *W zarządzaniu finansami omijamy banki*, Bankier.pl, 22.11.2020, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/W-zarządzaniu-finansami-omijamy-banki-8005688.html>
- Warchlewska, A., Waliszewski, K., (2020), Who uses Robo-Advisors? The Polish case, *European Research Studies Journal*, 23(1), 97-114, <http://doi.org/10.35808/ersj/1748>
- Włodarczyk-Śpiewak, K., (2011), Nowoczesne technologie – wyzwanie dla współczesnych konsumentów, *Studies & Proceeding of Polish Association for Knowledge Management*, (51), 143-152.
- Wolska-Bagińska, A., (2018), Analiza rozwoju instytucji upadłości konsumenckiej w Polsce w latach 2009-2017, *Palestra*, (5).
- ZBP, *Covid-19, banki i technologia – w jaki sposób pandemia wpłynęła na sytuację w sektorze bankowym*, Bank, 2020/11.
- ZBP, *Raport NetB@nk, Q4 2019*, [https://zbp.pl/getmedia/52bec7c6-dfdb-4e6f-b61b-adb3f1e05098/Raport-Netbank\\_Q4-2019](https://zbp.pl/getmedia/52bec7c6-dfdb-4e6f-b61b-adb3f1e05098/Raport-Netbank_Q4-2019)

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2020, [https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530aec383b97/Raport-Netbank\\_Q4-2020](https://www.zbp.pl/getmedia/1d47ce0a-978f-46a5-ac1d-530aec383b97/Raport-Netbank_Q4-2020)

ZBP, *Raport NetB@nk*, Q4 2021, [https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank\\_Q4-2021](https://www.zbp.pl/getmedia/ebf7bd37-fd02-47ad-95f0-514cc79709bc/Raport-Netbank_Q4-2021)

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2019/ okres I-VI 2019 r.*, Warszawa 2019.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2020/ okres I-VI 2020 r.*, Warszawa 2020.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2021/ okres I-VI 2021 r.*, Warszawa 2021.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego II kwartał 2022/ okres I-VI 2022 r.*, Warszawa 2022.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2019/ okres VII-XII 2019 r.*, Warszawa 2020.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2020/ okres VII-XII 2020 r.*, Warszawa 2021.

ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego IV kwartał 2021/ okres VII-XII 2021 r.*, Warszawa 2022.

## Źródła internetowe

[https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210428\\_SZESC\\_I\\_POL\\_MLN\\_UZYTKOWNIKOW\\_APLIKACJI\\_INPOST\\_0.pdf](https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210428_SZESC_I_POL_MLN_UZYTKOWNIKOW_APLIKACJI_INPOST_0.pdf)

[https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210526\\_KANTAR\\_89\\_PROCENT\\_BADANYCH\\_WYBIERA\\_PACZKOMAT\\_JAKO\\_NAJCZESTSZA\\_FORME\\_DOSTAWY.pdf](https://inpost.pl/sites/default/files/docs/dla-prasy/20210526_KANTAR_89_PROCENT_BADANYCH_WYBIERA_PACZKOMAT_JAKO_NAJCZESTSZA_FORME_DOSTAWY.pdf)

<https://media.bik.pl/analizy-rynkowe>

<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Okolo-47-proc-Polakow-slyszalo-o-odroczonych-platnosciami-Badanie-KRD-8097687.html>

<https://www.blik.com/424-miliony-transakcji-o-wartosci-57-miliardow-zl-w-2020-roku-blik-pedzi-coraz-szybciej>

<https://www.blik.com/blik-dominuje-w-mobilnych-platnosciami-763-mln-transakcji-i-ponad-10-mln-aktywnych-uzytkownikow-w-2021-r>

[https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja\\_o\\_stanie\\_rynku\\_emerytalnego\\_w\\_Polsce\\_2021\\_79097.pdf](https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Informacja_o_stanie_rynku_emerytalnego_w_Polsce_2021_79097.pdf)

<https://www.statista.com/global-consumer-survey>

<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/miesieczna-informacja-o-wybranych-swiadczeniach-pienieznych>

# Spis rysunków

1.1. Poziom przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych oraz udział wydatków w dochodzie rozporządzalnym w latach 2004-2019 (w zł) .....	11
1.2. Dynamika realnych dochodów i wydatków na osobę w gospodarstwach domowych w latach 2004-2019 (w %) .....	11
1.3. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych w 2019 roku (w zł) .....	12
1.4. Struktura przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwach domowych ogółem w 2019 roku (w %).....	13
1.5. Udział przeciętnych miesięcznych wydatków na osobę na żywność i napoje bezalkoholowe oraz utrzymanie mieszkania lub domu i energię w całości wydatków gospodarstwa domowego w latach 2004-2019 (w %).....	13
1.6. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny i wydatki na osobę w gospodarstwach domowych oraz ich mediana według grup społeczno-ekonomicznych w 2019 roku (w zł).....	14
1.7. Liczba zlikwidowanych i nowo utworzonych miejsc pracy w okresie pandemii .....	17
1.8. Stopa bezrobocia kobiet i mężczyzn w Polsce według wieku w latach 2010-2020 .....	17
1.9. Zasiłki opiekuńcze w latach 2019-2022 .....	18
1.10. Wartość przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na członka gospodarstwa domowego w grupach społeczno-ekonomicznych (w zł) .....	20
1.11. Struktura źródeł dochodów gospodarstw domowych w latach 2020-2021 .....	22
1.12. Zmiany w strukturze wydatków konsumpcyjnych w Polsce w porównaniu z UE (w %) .....	25
1.13. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych .....	26
1.14. Bieżący wskaźniki ufności konsumenckiej GUS .....	28
1.15. Diagnoza i prognoza stanu finansów gospodarstw domowych.....	29
2.1. Stopa oszczędzania brutto w Polsce i Unii Europejskiej (dane odsezonowane) .....	34
2.2. Wartość aktywów finansowych gospodarstw domowych i jej zmiany kwartalne (w mln zł).....	36
2.3. Oszczędności finansowe gospodarstw domowych w Polsce w latach 2007-2021 (w mld zł).....	37
2.4. Struktura kwartalnych zmian oszczędności gospodarstw domowych (w mld zł) .....	39
2.5. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na sytuację finansową gospodarstwa domowego w okresie kwiecień – grudzień 2020 roku.....	42
2.6. Poziom zgromadzonych oszczędności wyrażony długością okresu, przez który oszczędności pokryłyby wydatki gospodarstwa domowego .....	44
2.7. Struktura oszczędzających według regularności oszczędzania .....	45
3.1. Możliwy wpływ pandemii COVID-19 na gospodarstwa domowe .....	48
3.2. Produkty kredytowe a powody korzystania z nich w czasie pandemii COVID-19 .....	51
3.3. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów gotówkowych (w zł) .....	52
3.4. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów ratalnych (w zł) .....	53
3.5. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych limitów w ROR (w zł).....	54
3.6. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów w karcie kredytowej (w zł) .....	55
3.7. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych pożyczek pozabankowych (w zł) .....	56

## Wpływ pandemii COVID-19 na finanse osobiste

3.8. Roczna liczba zawartych umów według rodzajów kredytu konsumenckiego (w szt.) w latach 2019-2021 .....	58
3.9. Roczna wartość sprzedaży według rodzajów kredytu konsumenckiego (w zł) w latach 2019-2021 .....	59
3.10. Liczba (w szt.) i wartość udzielonych kredytów mieszkaniowych (w zł).....	61
3.11. Roczna sprzedaż kredytów hipotecznych ilościowo (w szt.) i wartościowo (w zł).....	62
3.12. Liczba upadłości konsumenckich ogółem w latach 2015-2021 .....	65
3.13. Liczba upadłości konsumenckich miesięcznie w latach 2015-2021 .....	65
3.14. Struktura wiekowa osób ogłaszających upadłość konsumencką w latach 2019-2021 (w %) .....	66
4.1. Liczba aktywnych klientów bankowości internetowej na tle liczby umów dostępu do bankowości internetowej (w szt.) .....	68
4.2. Liczba aktywnych użytkowników <i>mobile only</i> na tle liczby użytkowników aplikacji mobilnych (w szt.).....	68
4.3. Udział osób, które dokonały zakupów przez internet w ostatnich trzech miesiącach na tle udziału osób aktywnie korzystających z internetu.....	71
4.4. Liczba sklepów internetowych oraz wartość rynku <i>e-commerce</i> .....	72
4.5. Postrzeganie korzyści wynikających z zakupów w internecie – Polacy, którzy kiedykolwiek skorzystali z e-zakupów vs Polacy kupujący od ponad 5 lat .....	75
4.6. Główne uwarunkowania zwiększające popyt na rozwiązania bezgotówkowe w 2020 roku .....	77
4.7. Wykorzystywanie wybranych instrumentów płatniczych w 2020 roku (w %) .....	79
4.8. Udział wybranych systemów płatności mobilnych w 2020 roku (w %) .....	82
4.9. Wykorzystywanie wybranych instrumentów płatniczych w 2021 roku (w %) oraz dynamika zmian (r/r).....	83
4.10. Udział wybranych systemów płatności mobilnych w 2021 roku (w %).....	84
4.11. Ekosystem FinTech w ujęciu przedmiotowym .....	87
4.12. Wybrane aplikacje PFM w Polsce i na świecie.....	88

## Spis tabel

1.1. Dynamika dochodu rozporządzalnego, CPI i PKB w latach 2019-2021 (w %)	21
1.2. Przeciętne miesięczne wydatki na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce	24
1.3. Zmiany w strukturze i wartości wydatków konsumpcyjnych na osobę w 2020 roku	25
2.1. Stopa oszczędzania i dynamika PKB w Polsce	34
2.2. Saldo netto aktywów według rodzaju planu emerytalnego na koniec 2020 i 2021 roku (w mln zł)	39
2.3. Odsetek osób posiadających określone produkty finansowe i aktywa rzeczowe w Polsce w czasie pandemii	41
3.1. Potencjalne możliwości wpływu pandemii COVID-19 na dochody i wydatki gospodarstw domowych oraz ich skutki	49
3.2. Opis popytu i podaży na kredyty detaliczne za pomocą wykorzystywanych do charakteryzowania gospodarki kształtów ( <i>shapes</i> )	50
3.3. Udział kredytów opóźnionych w spłacie według kwoty kredytu (w %)	59
3.4. Zaległe zobowiązania kredytowe i pozakredytowe (w mld zł)	63
3.5. Liczba osób z zaległościami kredytowymi i pozakredytowymi	63



## Notki o autorach

**Dr hab. Anna M. Korzeniowska** jest pracownikiem badawczo-dydaktycznym w Katedrze Bankowości i Rynków Finansowych, Instytucie Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zajmuje się zagadnieniami finansów osobistych, w szczególności oszczędnościami, w tym strukturą stosowanych instrumentów i motywami, jakimi kierują się uczestnicy rynku finansowego w swoich decyzjach. Bada zależności między oszczędnościami a zadłużeniem gospodarstw domowych. Interesuje się też problemem wykluczenia finansowego i edukacji finansowej. Współpracuje z Centrum Prawa Bankowego i Informacji w ramach Programu Edukacyjnego Nowoczesne Zarządzanie Biznesem. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (PTE).

**Dr hab. Joanna Rutecka-Góra** jest profesorem w Zakładzie Demografii w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Zajmuje się analizą funkcjonowania systemów emerytalnych, ubezpieczeniami społecznymi i gospodarczymi, edukacją finansową, zagadnieniami oszczędzania oraz ochroną konsumenta na rynkach finansowych. Współpracowała z Rzecznikiem Ubezpieczeniowym oraz Rzecznikiem Finansowym oraz pełniła funkcję doradcy Prezesa Izby Gospodarczej Towarzystw Emerytalnych. Obecnie jest członkiem Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowym. Współpracuje naukowo z Siecią ds. Badań nad Emeryturami i Starzeniem się Ludności (Netspar). Jest aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej (PTPS), Europejskiej Sieci ds. Badań nad Dodatkowym Zabezpieczeniem Emerytalnym (ENRSP) oraz członkiem-założycielem Polskiej Grupy Emerytalnej (PPG-SGH).

**Dr Magdalena Swacha-Lech** jest adiunktem w Katedrze Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Jej dorobek naukowy obejmuje ponad 90 publikacji naukowych, koncentrujących się przede wszystkim na problematyce związanej z finansami osobistymi. Wśród jej głównych zainteresowań badawczych znajdują się zachowania i decyzje finansowe, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru gromadzenia oszczędności emerytalnych oraz korzystania z innowacyjnych usług finansowych oferowanych przez FinTech. W ramach prac badawczych prowadzi także współpracę z ośrodkami naukowymi we Lwowie. Jest członkiem **Stowarzyszenia Finansów i Rachunkowości na rzecz Zrównoważonego Rozwoju**.

**Dr hab. Krzysztof Waliszewski** jest profesorem Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w Instytucie Finansów w Katedrze Pieniądza i Bankowości. Jego badania koncentrują się na planowaniu finansów osobistych, pośrednictwie finansowym, osobistym doradztwie finansowym, technologiach finansowych i automatycznym doradztwie finansowym. Jest laureatem prestiżowej Nagrody Prezesa Polskiej Akademii Nauk za wybitne osiągnięcia w zakresie finansów w 2017 roku, członkiem Prezydium Komitetu Nauk o Finansach PAN (2020-2023), członkiem Doradczego Komitetu Naukowego przy Rzeczniku Finansowym (2023-2026), prezesem Zarządu Europejskiej Federacji Doradców Finansowych EFPF Polska. Jest autorem kilkuset prac naukowych poświęconych problematyce pośrednictwa i doradztwa finansowego oraz finansów osobistych, w tym wielu pionierskich pozycji na polskim rynku wydawniczym.

# Impact of the COVID-19 Pandemic on Personal Finances

## Abstract

Personal finances during the COVID-19 pandemic in Poland were affected by a number of factors that, when they emerged, had a potentially negative impact on the financial situation of households. These factors can be distinguished as those of a macroeconomic, legal, technological, social and even psychological nature. In this context, the goal guiding the creation of the monograph was to study changes in household behaviour in personal finances during the pandemic.

The specific objectives of the monograph are:

- 1) to identify government assistance programmes relating to personal finances,
- 2) to assess changes in the value and structure of household income and expenditures as a result of the COVID-19 pandemic,
- 3) verification of the impact of the COVID-19 pandemic on the size and structure of household savings,
- 4) to identify changes in the financing of consumption and housing needs, i.e. in the credit and borrowing behaviour of households during the COVID-19 pandemic,
- 5) identification of changes in consumer behaviour directed toward using modern technology in finance during the COVID-19 pandemic.

The monograph consists of an introduction, four chapters addressing a specific area of household finance, and conclusions. The authors paid particular attention to changes in income and spending, savings structure, debt levels and goals, and access to and use of payment instruments, as well as the impact of modern technologies, including financial technology (FinTech), on personal finance management.

As shown in the monograph, the pandemic caused by the SARS-CoV-2 virus caused many problems in household finances. On the one hand, an increase in savings was observed, while on the other hand, the scale of society's debt increased. These changes were linked to a partly forced change in the consumption structure. However, it should be emphasized the simultaneous occurrence of positive phenomena. Poles' awareness of personal financial management, the need to save and financial planning has increased. As a result of the search for opportunities to meet demand, Poles turned to e-commerce and cashless payments. At the same time, the development of digital administration has been forced to accelerate. Many of these positive changes will continue, contributing to developing the country's economy.

„Monografia została poświęcona nowemu i ważnemu zagadnieniu, jakim są konsekwencje wynikające z pandemii COVID-19 dla finansów osobistych w Polsce. Powyższa tematyka, wpisująca się w aktualne trendy badawcze, ze względu na jej nowość nie doczekała się jeszcze wielu publikacji. Podjęta problematyka finansów osobistych w perspektywie pandemii, a zwłaszcza poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, na czym polegała reakcja gospodarstw domowych na jej skutki, jest przedsięwzięciem złożonym i wartym realizacji w postaci monografii. Realizowane zagadnienie badawcze jest istotne zarówno z punktu widzenia nauki, jak i praktyki. Analizowany obszar jest ważny i rozwojowy, wymagający szczegółowego badania i pogłębiania w sferze nauki i empirii, również w kontekście reakcji gospodarstw domowych na szoki zewnętrzne. Występuje zapotrzebowanie na pogłębione analizy i oceny mechanizmów działania, zwłaszcza decyzji gospodarstw domowych na rynkach finansowych. Stwierdzam, że wybór obszaru badań należy uznać za trafny i w pełni uzasadniony potrzebami nauki. (...) Recenzowana monografia, stanowiąca element nurtu badań nad uwarunkowaniami finansów osobistych (jako subdyscypliny dziedziny nauk społecznych „ekonomia i finanse”), jest niezwykle potrzebna w celu uzupełnienia istniejącej w tym obszarze luki badawczej i stanowi interesujący głos środowiska w tej dyskusji. Analizowane w opracowaniu zagadnienia naukowe zostały zaprezentowane w sposób oryginalny i twórczy, monografia prezentuje dużą zawartość przydatnych informacji o finansach osobistych w czasie pandemii”.

dr hab. Iwona Dorota Czechowska, prof. UŁ  
Uniwersytet Łódzki

Nasze książki można czytać na  
[dbc.wroc.pl](http://dbc.wroc.pl), [ibuk.pl](http://ibuk.pl), [ebookpoint.pl](http://ebookpoint.pl)

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego  
we Wrocławiu  
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120  
[www.wydawnictwo.ue.wroc.pl](http://www.wydawnictwo.ue.wroc.pl)

Zamówienia:  
tel. 71 36 80 602, e-mail: [econbook@ue.wroc.pl](mailto:econbook@ue.wroc.pl)  
[ksiegarnia.ue.wroc.pl](http://ksiegarnia.ue.wroc.pl)